

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Skakvåld i LVU-processen

En empirisk undersökning av förvaltningsdomstols hantering av
misstänkt skakvåld efter HFD 2018 ref. 6

Alma Lövgren

Juridiska institutionen
Handledare: Sebastian Wejedal
Examinator: Erik Björling

Juristprogrammet HT 2021
HRO800 Examensarbete, 30 HP

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	4
Sammanfattning	5
Förord.....	6
Förkortningar	7
1. Inledning.....	8
1.1 Bakgrund och problemformulering	8
1.2 Uppsatsens syfte	9
1.3 Metod och material.....	10
1.3.1 Rättsdogmatisk metod med rättsanalytiska inslag.....	10
1.3.2 Empirisk metod.....	10
1.4 Forskningsläge och ämnesaktualitet	12
1.5 Avgränsningar	13
1.6 Den fortsatta framställningen.....	13
1.7 Etiska överväganden.....	14
1.8 Vad är skakvåld?	14
1.8.1 Triadens roll för diagnostiseringen av skakvåld	14
1.8.2 SBU-rapporten	15
2. Förutsättningar för tvångsvård enligt LVU	18
2.1 Anmälningssplikten	18
2.2 Beredande av tvångsvård	19
2.2.1 Fysisk misshandel	20
2.2.2 Brister i omsorgen.....	21
2.2.3 En påtaglig risk för skada	22
2.2.4 Det omedelbara omhändertagandet – en prognos av en prognos	23
2.3 Upphörande av vård.....	24
2.4 Bevisning i mål om LVU.....	25
2.4.1 Vilka skyddsintressen gör sig gällande?.....	25
2.4.2 Bevisbörda	27
2.4.3 Tillämpligt beviskrav	28
2.4.4 Vad är det som ska bevisas?	29
2.5 Sakkunniginstitutet.....	30
2.5.1 Domstolssakkunnig.....	32
2.5.2 Partssakkunnig	33
2.5.3 Jäv	33
2.6 Domstolens prövning i mål om LVU.....	34
2.6.1 En retrospektiv respektive framåtblickande bedömning	34
2.6.2 Sakkunnigbevisning i mål om LVU	36
3. Resultaten från den empiriska studien.....	40
3.1 Behov eller inte behov av vård	40
3.2 Vilka vårdgrunder?.....	41
3.3 Förekomsten av sakkunnigbevisning.....	42
3.3.1 I vilka former förekommer sakkunnigbevisning?.....	42
3.3.2 Vem är den sakkunnige?.....	44
3.4 Bevisbördans placering och tillämpligt beviskrav	45

3.5 Hur prövas vårdbehovet?	47
3.5.1 Triadens betydelse	47
3.5.2 Prövningen av sakkunnigbevisningen i förhållande till fysisk misshandel	51
3.5.3 Prövningen av övriga omständigheter i förhållande till brister i omsorgen	55
3.5.4 Prognosbedömningen.....	59
4. Slutsats och avslutande reflektioner	61
4.1 Skakvåld som grund för tvångsvård	61
4.2 Förvaltningsdomstols hantering av misstänkt skakvåld.....	62
4.3 Avslutande reflektioner.....	65
Käll- och litteraturförteckning.....	67
Rättsfallsförteckning	71

Tabellförteckning

Tabell 1. Föreligger vårdbehov?	40
Tabell 2. Beredande eller upphörande av vård när vårdbehov föreligger?.....	41
Tabell 3. Vilken vårdgrund när vårdbehov föreligger?.....	41
Tabell 4. Om vårdbehov föreligger, uppvisar barnet triadens symptom?.....	48
Tabell 5. Om vårdbehov inte föreligger, uppvisar barnet triadens symptom?.....	49

Sammanfattning

Länge ansågs den s.k. triaden av symptom – blödning under hårda hjärnhinnan, blödningar i ögonbottenarna och hjärnpåverkan – självständigt eller i kombination med andra skador typiska för barnmisshandel bevisa skakvåld. Triaden som diagnosmetod för skakvåld har dock under senare år börjat ifrågasättas, vilket lett till tvivel kring under vilka omständigheter det faktiskt är möjligt att fastställa skakvåld som skadeorsak. Bland annat har Statens beredning för social och medicinsk utredning bedömt att det finns ett begränsat vetenskapligt underlag för att triaden och därmed dess delkomponenter kan förekomma vid skakvåld samt att det finns otillräckligt vetenskapligt underlag för att bedöma den diagnostiska träffsäkerheten av triaden för att identifiera skakvåld. Såväl straffrättsligt ansvar för den som utövar våldet som ett tvångsomhändertagande av barnet kan aktualiseras om det går att fastställa sådant våld. Högsta förvaltningsdomstolen fastslog senast i HFD 2018 ref. 6 att det krävs ett starkt vetenskapligt stöd för att det enbart genom förekomsten av vissa symptom ska kunna anses tillräckligt bevisat att barnet i fråga blivit utsatt för misshandel.

Uppsatsen syftar till att utreda och problematisera om och i sådana fall under vilka förhållanden tvångsomhändertaganden av barn sker på grund av misstänkt skakvåld, och särskilt hur den s.k. triaden hanteras av domstolarna i tvångsvårdsmål. Detta syfte kommer att fullgöras genom en kombinerad rättsdogmatisk och empirisk studie. I studien inkluderas utöver de sedvanliga rättskällorna ett empiriskt material bestående av samtliga de LVU-domar från förvaltningsrätt och kammarrätt som meddelats efter HFD 2018 ref. 6 där skakvåld och/eller triaden förekommit.

Slutsatser som dragits är för det första att det antal domar som ingått i den empiriska studien, 9 stycken, är talande för i vilken utsträckning misstanke om skakvåld idag blir föremål för förvaltningsdomstols prövning. De vårdgrunder som aktualiserats är fysisk misshandel eller brister i omsorgen, där det senare i flera mål fungerat som en andrahandsgrund för vård. Socialnämnden har när de gjort gällande fysisk misshandel inte i något av målen specificerat på vilket sätt föräldrarna ska ha misshandlat barnet. I stället är det de sakkunniga som förekommit i målen som i större eller mindre utsträckning anfört skakvåld som tänkbar orsak till skadorna.

Inte i något mål har domstolen ansett det vara möjligt att fastställa huruvida skakvåld orsakat skadorna, varför tvångsomhändertaganden alltså kan konstateras inte längre ske mot bakgrund av misstänkt skakvåld eller triaden. I de mål där domstolarna bedömt det föreligga ett behov av vård, har det i stället varit mot bakgrund av brister i omsorgen för att föräldrarna inte i tillräcklig utsträckning kunnat förklara barnets skador samtidigt som de bedöms ha uppkommit när barnet varit i föräldrarnas vård. Avseende den del av prövningen av vårdbehovet som tar sikte på brister i omsorgen går det att se ett tydligt men outtalat mönster i domstolarnas hantering beroende på om barnet uppvisat samtliga triadens symptom eller bara *något* av triadens symptom. Inte i något av de mål där hela triaden förekommit har domstolen bedömt att det förelegat ett vårdbehov. I de övriga fallen däremot, har ett vårdbehov bedömts föreligga i samtliga mål. Jag menar att detta ger uttryck för att rapporten från Statens beredning för medicinsk och social utvärdering samt HFD 2018 ref. 6 har haft stort genomslag i förvaltningsdomstolarna. Eftersom det vetenskapliga läget bakom triaden och skakvåld dock alltjämt är osäkert, krävs för att säkerställa en rättssäker process mer forskning som så långt det är möjligt klargör under vilka förhållanden det går att bevisa att ett barn utsatts för skakvåld.

Förord

Detta examensarbete har författats inom ramen för det projekt, Oskyldighetsprojektet, som jag varit engagerad i under min studietid på juristprogrammet. Oskyldighetsprojektet är en partipolitiskt obunden och ideell organisation där ett antal studenter under handledning av seniora jurister i form av en "Law Clinic" erbjuder kostnadsfri juridisk hjälp vid ansökan om resning i brottmål. I projektets arbete med att värna grundläggande rättsstatliga principer ligger även ett arbete avseende frågor kopplade till rättssäkerhet, delvis genom att studenter som är engagerade i projektet ges möjlighet att också skriva sitt examensarbete inom ramen för projektet. Mitt bidrag blev ett examensarbete om skakvåld i LVU-processen, då det osäkra vetenskapliga läget bakom triaden som diagnosmetod för skakvåld riskerar medföra just rättssäkerhetsmässiga förluster.

Mitt engagemang i projektet har inneburit en mängd nya och unika lärdomar som jag kommer ha med mig när jag snart tar mig an juristyrket på riktigt. Tack till Sebastian Wejedal – medgrundare till projektet tillika min handledare för detta examensarbete – för inspirationen och de goda råden. Tack också till Jasmin för att du på alla sätt förgyllt såväl uppsatsskrivandet som juristprogrammet. Slutligen tack till min familj och mina vänner för er ständiga uppmuntran och stöttning.

Göteborg, december 2021

Alma Lövgren

Förkortningar

AHT	Abusive Head Trauma
BrB	brottsbalk (1962:700)
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
f.	och följande sida
ff.	och följande sidor
FGO	Förvaltningsrätten i Göteborg
FMA	Förvaltningsrätten i Malmö
FPL	förvaltningsprocesslag (1971:291)
FUP	Förvaltningsrätten i Uppsala
HD	Högsta domstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
JT	Juridisk Tidskrift
KGG	Kammarrätten i Göteborg
KST	Kammarrätten i Stockholm
KSU	Kammarrätten i Sundsvall
LVU	lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt juridiskt arkiv
not.	notis
Prop.	proposition
RB	rättegångsbalk (1942:740)
ref.	referat
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SBS	Shaken Baby Syndrome
SBU	Statens beredning för medicinsk och social utvärdering
SFS	Svensk författningssamling
Smer	Statens medicinsk-etiska råd
SoL	socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Blödning under hårda hjärnhinnan, blödningar i ögonbottenarna och hjärnpåverkan, den s.k. triaden, ansågs länge självständigt eller i kombination med andra skador som ansågs typiska för barnmisshandel (som blåmärken på bålen och vissa frakturer) och utan att barnet uppvisade några andra yttre synliga skador kunna bevisa s.k. skakvåld.¹ Skakvåld, att kraftigt skaka spädbarn, är farligt för barnet som utsätts för det och att uppsåtligen eller av oaktsamhet utöva sådant våld är brottsligt.² Av förklarliga skäl finns det i mål om skakvåldsmisstanke sällan tillgång till uppgifter från vittnen, och allra minst från målsäganden. Därför är det många gånger de medicinska bevisen – som rättsintyg, sakkunnigutlåtanden och sakkunnigvittnens bedömningar – som fastställer förekomsten av triaden och vad som sannolikt kunnat orsaka skadorna, som blir avgörande för domstolens bedömning.

Det är inte enbart straffansvar som kan komma att aktualiseras för en förälder som misstänks ha skakat sitt barn, utan om förvaltningsrätten bedömer att det på grund av förhållanden i hemmet föreligger en påtaglig risk för barnets hälsa och utveckling, d.v.s. att barnet riskerar att fara illa, aktualiseras även tvångsomhändertagande i enlighet med lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).³ På grund av att LVU är en skyddslagstiftning för barn, som inte laborerar med samma höga beviskrav som det av andra skäl finns anledning att göra i brottmål, kan ett omhändertagande dessutom aktualiseras relativt tidigt i en process där misstanke om skakvåld finns.⁴ Det kan också förhålla sig på det sättet att en beslutad tvångsvård består, trots att förundersökningen avseende brott mot barnet läggs ner eller en friande dom meddelas mot föräldrarna.

På grund av tveksamma metoder och användandet av cirkelresonemang visade det sig finnas skäl att ifrågasätta vetenskapligheten hos de studier som låg bakom triadens betydelse för att diagnostisera skakvåld och barnmisshandel, vilket var något som delade läkar- och forskarvärlden. Det var dock inte frågan huruvida det är farligt eller finns risker med att kraftigt skaka spädbarn som var omtvistad, utan på vilka grunder det gick att ställa en sådan diagnos som för de berörda familjerna också skulle få långtgående rättsliga konsekvenser.⁵ Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) fick därför anledning att utreda frågan och gjorde en systematisk utvärdering av de studier som låg bakom triadens roll vid medicinsk utredning av misstänkt skakvåld.⁶ Rapporten mynnade ut i resultatet att det finns ett begränsat vetenskapligt stöd för att triaden över huvud taget *kan förekomma* vid skakvåld samt otillräckligt vetenskapligt underlag för att bedöma den diagnostiska träffsäkerheten av triaden för att *identifiera* skakvåld.⁷ Det visade sig alltså finnas uppenbara skäl att ifrågasätta

¹ SBU, 2016, s. 7.

² 3 kap. 5 § och 8 § brottsbalken (1962:700) (BrB).

³ 2 § LVU.

⁴ Se 6 § LVU om omedelbart omhändertagande.

⁵ Elliott m.fl., *Shaken baby syndrome - från sanning till ifrågasatt diagnos*, SVT nyheter 24/2-2021.

⁶ SBU, 2016, s. 19.

⁷ SBU, 2016, s. 5.

huruvida enbart förekomsten av triaden kunde bevisa skakvåld och i förlängningen även barnmisshandel och tvångsvårdsgrund.

Såväl Högsta domstolen (HD) som Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har uttalat att det krävs ett starkt vetenskapligt stöd för att det enbart genom förekomsten av vissa symptom ska kunna anses tillräckligt bevisat att barnet i fråga blivit utsatt för misshandel.⁸ Mot bakgrund av att SBU menar att triaden som diagnosmetod för skakvåld har svagt vetenskapligt stöd verkar det alltså som att det, åtminstone i teorin, inte längre finns något utrymme för varken allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol att låta enbart förekomsten av triaden av symptom bevisa skakvåld. Det vetenskapliga läget är däremot fortsatt osäkert och mot bakgrund av den bild som media rapporterat om verkar det finnas skäl att misstänka att triaden som enda bevis för skakvåld i viss utsträckning alltjämt innebär att tvångsvård kan aktualiseras.⁹ Samhället har ett ansvar för att skydda våldsutsatta barn, vilka har en absolut rätt att inte utsättas för våld, men det innebär också ett intrång i rätten till privat- och familjeliv att med tvång skilja ett barn från sina föräldrar. Det osäkra vetenskapliga läget för skakvåldsdiagnosen i kombination med de svårigheter och risker som i allmänhet finns i förhållande till användandet av extern expertkunskap i domstolsprocessen, innebär att det är angeläget att göra en översyn av hur misstankar om skakvåld idag hanteras av domstolarna i LVU-processen.

1.2 Uppsatsens syfte

Det övergripande syftet med denna uppsats är att utreda och problematisera om och i sådana fall under vilka förhållanden tvångsomhändertaganden av barn sker på grund av misstänkt skakvåld, och särskilt hur den s.k. triaden hanteras av domstolarna i tvångsvårdsfall. Med utgångspunkt i HFD 2018 ref. 6 är min ambition att granska dels hur vanligt förekommande det är att socialnämnden som grund för en ansökan om tvångsvård åberopar påståenden om att ett barn har blivit utsatt för skakvåld och/eller uppvisar triaden av symptom, dels hur domstolarna hanterar sådana påståenden. Detta syfte kommer att fullgöras genom en kombinerad rättsdogmatisk och empirisk studie, som utöver de sedvanliga rättskällorna inkluderar ett empiriskt material bestående av samtliga de LVU-domar från förvaltningsrätt och kammarrätt som meddelats efter HFD 2018 ref. 6 där skakvåld och/eller triaden förekommit.

Närmare bestämt kommer syftet att fullgöras i två steg. Först kommer jag att redogöra för skakvåld som potentiell grund för tvångsvård: Hur förhåller sig påståenden om sådant våld till LVU:s vårdrekvisit? Vem bär bevisbördan för att sådant våld har inträffat? Vad är det egentligen som ska bevisas och hur? Vilket beviskrav gäller? Genom att besvara frågor av detta slag läggs grunden för en uppföljande empirisk studie, där jag kommer att redogöra för under vilka omständigheter tvångsvård sker på grund av misstänkt skakvåld och vilken betydelse triaden har vid domstolens prövning. Frågor som i denna del tilldrar sig intresse är bl.a.: Hur vanligt förekommande är påståenden om skakvåld? Vilken typ av bevisning åberopas till stöd för sådana påståenden? Hur hanteras påståenden om skakvåld av förvaltningsdomstolarna? Sker tvångsingripanden fortfarande med anledning av påståenden om utövat skakvåld och/eller förekomsten av triaden?

⁸ NJA 2014 s. 699 och HFD 2018 ref. 6.

⁹ Elliot m.fl., *De misstänktes ha misshandlat sitt spädbarn – baserat på omdiskuterade diagnosen för skakvåld*, SVT nyheter 24/2-2021.

1.3 Metod och material

1.3.1 Rättsdogmatisk metod med rättsanalytiska inslag

Då syftet med uppsatsen är att undersöka hur förvaltningsdomstol i mål om vård enligt LVU hanterar misstanke om skakvåld och/eller förekomsten av triadens symptom i fråga om när det finns förutsättningar för vård samt kringliggande frågor i termer av beviskrav och bevisvärdering, har uppsatsen en såväl regelorienterad som problemorienterad ansats. För att besvara frågeställningarna har jag inledningsvis genom rättsdogmatisk metod och med utgångspunkt i traditionell rättskällelära att redogöra för den rättsliga bakgrunden till problematiken, d.v.s. gällande rätt i sedvanlig mening.¹⁰ De juridiska spörsmål som avhandlas kommer dock begränsas till sådana som ligger nära skakvåldsfrågan. De lege ferenda-argument kommer lämnas därhän.¹¹

Eftersom uppsatsens syfte som sagt inte är rent regelorienterat, och inte enbart tar sikte på att s.a.s. beskriva eller fastställa gällande rätt, kommer det även finnas inslag av rättsanalytisk metod.¹² Uppsatsen problemorienterade del tar sikte på hur en sådan omstridd diagnos som skakvåld faktiskt hanteras av domstolarna idag, om problematiken som den har sett ut tidigare lever kvar eller om den möjligtvis kan ha ändrat karaktär. Problemområdet aktualiserar dessutom medicinska och naturvetenskapliga spörsmål, varför det studerade materialet inte begränsas till de auktoritativa rättskällorna, utan även annat relevant material kommer att användas.¹³ Som exempel kan nämnas den forskning som finns kring triaden som diagnosmetod för skakvåld, samt den rapport som SBU publicerat angående triadens roll vid medicinsk utredning om misstänkt skakvåld. Genom en empirisk studie av underrättsdomar kommer även underrätternas hantering av sådana mål där det finns en misstanke om skakvåld samt hur domstolarna förhåller sig till den på området prejudicerande domen avseende skakvåld att analyseras.¹⁴ Hur den empiriska studien är konstruerad utvecklas ytterligare i nästa avsnitt.

1.3.2 Empirisk metod

Vid sidan av det ovan nämnda har jag för att vidga analysen genomfört en empirisk undersökning som delvis är rent kartläggande med syftet att undersöka hur många beslut om tvångsvård som meddelats efter den 9 februari 2018, d.v.s. datumet då HFD 2018 ref. 6 meddelades, där barnet uppvisat triaden av symptom och/eller där det funnits en misstanke om skakvåld.¹⁵ Den empiriska undersökningen har inneburit att jag gjort vad Sandgren benämner som att studera, men kanske inte så långt som att fastställa, gällande rätt i faktisk mening, d.v.s. hur rätten tillämpas i underrätterna.¹⁶ Genom att göra en sådan undersökning får jag också möjligheten att, åtminstone avseende de

¹⁰ Sandgren, JT 1995/96, s. 732.

¹¹ Sandgren, 2018, s. 49.

¹² Sandgren, 2018, s. 48 f.

¹³ Sandgren, 2018, s. 51.

¹⁴ Sandgren, 2018, s. 50 f.

¹⁵ Sandgren, JT 1995/96, s. 728.

¹⁶ Sandgren, JT 1995/96, s. 732.

avgöranden som ingått i den empiriska studien, visa på lagstiftningens och prejudikatens genomslag i underrätterna.¹⁷

Det empiriska materialet kommer att bestå av de domar från förvaltningsrätt och kammarrätt som gäller tvångsomhändertagande av barn i de s.k. miljöfallen, där det av domen framgår om barnet uppvisat triadens symptom alternativt förebringats misstankar om skakvåld. Det empiriska materialet har bestått utav ett totalurval, då samtliga de domar som uppfyllt urvalskriterierna ingått i studien. Som kommer framgå nedan finns det dock en viss risk för att jag genom mina sökfrågor och urvalskriterier inte fångat in alla domar som berör problematiken. Sådana domar där problematiken eventuellt berörs, fast som inte träffats av mina sökfrågor, uteblir därför från den empiriska undersökningen.

I ett försök att skapa en övergripande förståelse för utbredningen av triaden och misstankar om skakvåld i tvångsvårdsmålen är den empiriska studien, mot bakgrund av totalurvalet, delvis kvantitativ. Genom att dels besvara frågor av mer kvantitativ karaktär läggs grunden för att i förhållande till hur utbrett skakvåldsfenomenet visar sig vara sedan föra en diskussion kring hur domstolarna hanterar detsamma.¹⁸ Med uppsatsen vill jag visa på hur skakvåld idag, efter HFD:s avgörande, hanteras i LVU-processen. Alla domar har därmed lästs djupgående och systematisk och den empiriska studien syftar även till att mer ingående undersöka och skapa en förståelse för hur domstolen resonerar kring skakvåld som tänkbar grund för tvångsvård i förhållande till de kringliggande frågor som domstolen tvingas ta ställning till i LVU-målen. Studien kan därmed sägas vara framför allt kvalitativ.¹⁹ Resultaten kommer att redovisas delvis genom referat och delvis genom direkta citat från domskälen.

Vid urvalet av det empiriska materialet har jag använt mig av sökfunktionen i InfoTorg och JUNO, där sökfrågorna varit skakvåld, accelerations- respektive decelerationsvåld, Shaken Baby Syndrome (SBS) samt Abusive Head Trauma (AHT).²⁰ Jag har avgränsat min studie till de domar som meddelats efter HFD 2018 ref. 6, det vill säga efter den 9 februari 2018. Sökningarna innebar träffar på 9 domar från förvaltningsrätt och 11 domar från kammarrätt.

Det andra urvalet har bestått i att gå igenom samtliga domar från det första urvalet för att sortera bort de domar där triaden inte förekommit eller där det inte framförts någon misstanke om skakvåld, utan som dykt upp i sökningen för att sökfrågorna nämns i förbifarten och som därför inte varit relevanta för undersökningen. Jag har alltså enbart inkluderat sådana domar där det funnits en uttalad misstanke om skakvåld, exempelvis för att de sakkunniga läkarna uppgett skakvåld som en tänkbar förklaring till de skador som barnet uppvisat, alternativt där något av triadens symptom förekommit. Jag valde dessa urvalskriterier då min avsikt med uppsatsen inte varit att enbart undersöka hur domstolen hanterar förekomsten av triaden, utan snarast att granska skakvåldsproblematiken i stort. Efter det

¹⁷ Sandgren, JT 1995/96, s. 1040.

¹⁸ Sandgren, JT 2004/05, s. 316.

¹⁹ Sandgren, JT 2004/05, s. 316.

²⁰ Sökningen gjordes den 24 september 2021.

andra urvalet återstod 5 domar från förvaltningsrätt och 4 domar från kammarrätt. Totalt rör det sig alltså om 9 domar.

Avseende domarna från förvaltningsrätt överklagades alla utom en dom, där samtliga domar från kammarrätten utom en inkluderats i den empiriska studien. Avseende den som inte inkluderades hade förvaltningsrättens dom överklagats efter det att vården upphört, varför kammarrätten skrev av målet. Förutom de kammarrättsdomar där även de överklagade förvaltningsrättsdomarna inkluderats i studien, ingår en dom från kammarrätt där den överklagade domen från förvaltningsrätten meddelades före den 9 februari 2018. Förvaltningsrättens avgörande i fråga är inte inkluderad i studien eftersom studien är avgränsad till de domar som kom till ett slutligt avgörande efter meddelandet av HFD 2018 ref. 6.

Efter att jag gått igenom samtliga domar för att sortera bort de som inte uppfyllde urvalskriterierna formulerade jag med uppsatsens syfte som utgångspunkt ett antal frågor som kodades och lades in i ett excel-dokument. Vissa frågor gick att besvara genom en siffra, eller kod, vilken motsvarade exempelvis ja eller nej. För de frågorna fanns en möjlighet att i en kolumn bredvid kommentera svaret, exempelvis med citat från domstolen. För sådana frågor som var för komplexa för att besvaras endast genom en kodning av ett visst svar, exempelvis i fråga om vad som vetenskapligt går att utesluta avseende om vissa skador uppstått på ett visst sätt, hölls svarsfältet öppet.

1.4 Forskningsläge och ämnesaktualitet

På ämnet skakvåld finns flertalet medicinska studier, där några kommer att ligga till grund för den bakgrund om triadens betydelse för diagnostiseringen av skakvåld som kommer att presenteras under avsnitt 1.8. Tidigare rättsvetenskaplig forskning finns det inte lika mycket av. När det kommer till skakvåld har jag enbart funnit tre studentuppsatser som behandlar triaden och skakvåld, fast samtliga i förhållande till brottmålsprocessen. *Rättssäkerheten kring medicinska sakkunnigutlåtanden – i mål om barnmisshandel*²¹ är från Stockholms universitet och skrevs under höstterminen 2015. *Triadens betydelse för att utesluta alternativa förklaringar vid tillämpning av hypotesmetoden – skakvåld mot spädbarn*²² är från Örebro universitet och skrevs under vårterminen 2021. Slutligen finns även *Triaden som bevis för skakvåld – en undersökning av domstolarnas bevisvärdering efter NJA 2014 s. 699*²³, vilken är från Lunds universitet och skrevs under vårterminen 2020. Samtliga dessa uppsatser har uteslutande undersökt brottmålen och har haft en bevisteoretisk utgångspunkt. Min uppsats kommer skilja sig från dessa eftersom den tar sikte på LVU-processen och då den inte på samma sätt har en uteslutande bevisteoretisk tyngdpunkt. Bortsett från ovan nämnda studentuppsatser finns ingen rättsvetenskaplig forskning där fokus varit på just skakvåld, varför min uppsats har hög ämnesaktualitet och därför förhoppningsvis kan bringa klarhet i hur misstanke om skakvåld och/eller förekomsten av triaden hanteras av förvaltningsdomstolarna efter HFD 2018 ref. 6.

²¹ Uppsatsen är författad av Victoria Arvidsson och har handletts av Claes Lernestedt.

²² Uppsatsen är författad av Sofie Larsson och har handletts av Lukas Kindberg.

²³ Uppsatsen är författad av Emma Fagerberg och har handletts av Lena Wahlberg.

1.5 Avgränsningar

Då den vetenskapliga osäkerheten bakom skakvåld och triaden är ett mångfacetterat problem, inbegripet att en skakvåldsdiagnos kan medföra såväl straffrättsligt ansvar för föräldrarna som ett tvångsingripande, så var min ambition till en början att undersöka domstolars hantering av skakvåld och triaden i både brottmålsprocessen och LVU-processen. Denna ambition visade sig bli övermäktig i förhållande till uppsatsen omfattning, varför fokus till slut fick bli enbart LVU-målen. Brottmålen är därmed avgränsade från denna uppsats.

Barnmisshandel och tvångsvård av barn rör i övrigt upp mycket känslor, och det finns därmed också mycket på ämnet som kan upplevas angeläget att skriva en uppsats om. För att avgränsa uppsatsen till just skakvåldsfrågan kommer däremot enbart de s.k. miljöfallen där tvångsvård aktualiseras på grund av att det finns en misstanke om fysisk misshandel eller andra brister i omsorgen, främst i säkerhetsmedvetandet att behandlas. Det får genom både SBU-rapporten och HFD 2018 ref. 6 (och i sammanhanget i och för sig även NJA 2014 s. 699 som var den dom som avseende brottmålen ändrade den rättsliga hanteringen av triaden som bevis för misshandel) dessutom framstå som tydligt att det tidigare funnits en uttalad problematik avseende skakvåldsdiagnosens osäkerhet och den förlust det fört med sig för såväl rättssäkerheten som rättstryggheten; både för föräldrar som på tveksamma grunder misstänks för att ha misshandlat sina barn och för barn som av samma anledning antingen separeras från fungerande föräldrar eller tvingas stanna kvar hos bristande föräldrar. För att den empiriska studien såväl som uppsatsen i sin helhet ska vara av så stor relevans som möjligt är det empiriska underlaget därmed begränsat till de domar som meddelats efter det nämnda prejudicerande avgörandet. Genom en sådan avgränsning ges också möjligheten att utreda vilken eventuell problematik som finns kring skakvåld och triaden idag och om den möjligtvis kan ha ändrat karaktär.

1.6 Den fortsatta framställningen

I detta inledande avsnitt 1 kommer jag i det följande att först redogöra för vissa etiska överväganden (1.7) och därefter ge en utförligare bakgrund om triadens roll för diagnostiseringen av skakvåld och hur den vetenskapliga uppfattningen om denna har förändrats genom åren (1.8). Uppsatsen följer därefter, precis som mitt val av metod, Sandgrens uppdelning av gällande rätt i sedvanlig mening och faktisk mening. Därmed kommer uppsatsens avsnitt 2 att ta sikte på gällande rätt i sedvanlig mening och under vilka förutsättningar skakvåld kan utgöra grund för ett beslut om ett tvångsingripande, både i termer av materiella förutsättningar för vård och de mer bevisrättsliga aspekterna. De materiella förutsättningarna presenteras först, varpå de överväganden som aktualiseras vid bevisprövningen följer.

Därefter redovisas, i avsnitt 3, det empiriska materialet och där det alltså skulle kunna gå att prata om gällande rätt i faktisk mening. Här inleder jag med att presentera mina delvis kvantitativa men också kvalitativa resultat med avsikt att skapa en förståelse för hur utbrett det idag förefaller vara med tvångsvård på den grunden att det förekommit (misstankar om) skakvåld alternativt att barnet uppvisat triadens symptom (3.1–3.3). Sedan presenterar jag mina kvantitativa resultat, d.v.s. de överväganden som aktualiseras för domstolen i de aktuella målen (3.4–3.5). Jag skiljer i denna del

inte på de materiella förutsättningarna från de bevisrättsliga aspekterna på samma sätt som i den del av uppsatsen som tar sikte på gällande rätt i sedvanlig mening. Avslutningsvis sammanfattas, i avsnitt 4, resultatet från tidigare avsnitt i en slutsats.

1.7 Etiska överväganden

Då uppsatsens övergripande ämne tar sikte på tvångsomhändertaganden av små barn, kan det finnas anledning att i korthet resonera kring vilka etiska överväganden som har gjorts gällande i samband med framställningen av det empiriska materialet. Samtliga namn, både barnens, föräldrarnas och de sakkunnigas, har anonymiserats och bytts ut till exempelvis ”barnet” eller ”föräldrarna”. I fråga om hur jag benämmt målen så utgör de alla offentliga handlingar, varför jag mot bakgrund av uppsatsens transparens inte bedömt det vara nödvändigt att anonymisera även sättet på vilket jag hänvisat till målen. Jag kommer därmed att använda mig av målens autentiska målnummer genom hela uppsatsen för att möjliggöra efterföljande kontroll av mina resonemang och resultat.

1.8 Vad är skakvåld?

Anledning finns för den fortsatta framställningen att inledningsvis närmare redogöra för innebörden av skakvåld och triaden. Skakvåld är en form av barnmisshandel, bestående i att ett barn skakas på ett sådant sätt att huvudet åker fram och tillbaka.²⁴ Våldet är kraftigt och den amerikanska barnläkarföreningen (American Academy of Pediatrics) har definierat det som att

[s]kakningarna är allvarliga, våldsamma och massiva. De har ingen relation till triviala stötar som uppstår vid lekar som Rida rida ranka eller gunga på armen eller sitta i babysitter. En omdömesgill person som observerar förloppet skulle lätt inse att barnet behandlas på ett för barnet mycket farligt sätt.²⁵

Trots att det vetenskapliga stödet bakom triadens roll för diagnostiseringen av skakvåld mot spädbarn är ifrågasatt råder samsyn om att skakvåld förekommer och att det på grund av spädbarns känslighet och outvecklade nackmuskler finns anledning att redan på BVC informera föräldrar om de risker som finns.²⁶ Att förebygga skakvåld ingår också i barnhälsovårdens nationella program.²⁷ Barn som utsätts för skakvåld är i genomsnitt 2–3 månader gamla.²⁸

1.8.1 Triadens roll för diagnostiseringen av skakvåld

De tre symptom, den s.k. triaden, som länge ansågs bevisa skakvåld består av blödning under den hårda hjärnhinnan, ögonbottenblödningar och hjärnpåverkan. Hjärnpåverkan kan exempelvis ta sig uttryck genom kramper, andningsuppehåll och medvetandepåverkan.²⁹ Även s.k. CML-frakturer,

²⁴ SBU, 2016, s. 9.

²⁵ Se NJA 2014 s. 699, svensk översättning av professorn Olof Flodmark.

²⁶ 1177 Vårdguiden, 2/7-2021 och Elliott m.fl., *Shaken baby syndrome – från sanning till ifrågasatt diagnos*, SVT nyheter 24/2-2021 och Guthkelch, 2012, s. 203.

²⁷ Rikshandboken – barnhälsovård för professionen, 22/2-2018.

²⁸ SBU, 2016, s. 16.

²⁹ SBU, 2016, s. 13.

som är små frakturer i leder och tillväxtzoner som knappt är synbara på röntgen, samt blåmärken på bålén ansågs tidigare vara misshandelsspecifika och tala för skakvåld.³⁰

Triaden som diagnosmetod för skakvåld beskrevs från början internationellt som Shaken Baby Syndrome (SBS), men har idag den bredare benämningen Abusive Head Trauma (AHT) där även direkt våld mot huvudet innefattas.³¹ Sambandet mellan skakvåld och triadens symptom lades fram redan på 1970-talet av neurokirurger och röntgenläkare i Storbritannien och USA, där det menades att misshandel av spädbarn kan förekomma och ge upphov till triadens symptom utan att det finns några ytterligare synliga skador.³² Neurokirurgen Gutkelch presenterade i en artikel publicerad år 1971 hypotesen att det vid blödningar under hårda hjärnhinnan orsakat genom barnmisshandel ofta förekommit våld genom acceleration/deceleration, d.v.s. skakning, snarare än direkt våld mot huvudet.³³ I sin artikel hänvisade Gutkelch bl.a. till en studie gjord på rhesusapor som efter att ha placerats i en släde utan nackstöd vilken accelererats till hög hastighet drabbats av just blödningar under hårda hjärnhinnan. Därmed menades visat att hjärnblödningar kan uppstå genom ett whiplashtrauma och utan att huvudet nödvändigtvis slagits i.³⁴

Det som egentligen var en hypotes, grundad på att blödningar under hårda hjärnhinnan kan uppstå trots att något direkt våld inte förekommit, spreds över världen som en sanning och resulterade för svensk del i att antalet spädbarn som i Sverige fick en misshandelsdiagnos tredubblades mellan 2003 och 2012.³⁵ Diagnostiken började sedermera ifrågasättas och Gutkelch som själv var en av de som först presenterade hypotesen, publicerade 2012 en artikel vari han ifrågasatte den utveckling som skett avseende SBS. Han invände delvis mot terminologin och det faktum att benämningen Shaken Baby Syndrome förutsätter att skadorna har uppkommit på ett visst sätt (genom skakning), men ifrågasatte även huruvida det enbart mot bakgrund av förekomsten av triaden går att säga att ett barn har blivit skakat.³⁶

1.8.2 SBU-rapporten

På grund av att vetenskapligheten bakom triaden som diagnosmetod för skakvåld började ifrågasättas, genomförde SBU en systematisk översikt av triadens roll vid medicinsk utredning av misstänkt skakvåld, vilket mynnade ut i en rapport som publicerades i oktober 2016. SBU:s granskning avsåg en genomgång av studier avseende triaden och skakvåld, där granskningen tog sikte på *isolerat* skakvåld mot barn under 12 månader, och där skakvåldet eller annat trauma antingen erkänts eller bevittnats.³⁷ Att skakvåldet är isolerat innebär att det förutom triadsymptomen inte finns några andra tecken på yttre våld.³⁸ De studier som uppfyllde inklusionskriterierna kvalitetsgranskades varefter 30

³⁰ SBU, 2016, s. 10 och Elliott m.fl., *Gabriels sjukdom orsakade frakturen som läkaren misstänkte var misshandel*, SVT nyheter 24/2-2021.

³¹ SBU, 2016, s. 41 f.

³² SBU, 2016, s. 9.

³³ Guthkelch, 1971, s. 430.

³⁴ Ommaya m.fl., 1968, s. 285.

³⁵ Elliott m.fl., *Shaken baby syndrome – från sanning till ifrågasatt diagnos*, SVT nyheter 24/2-2021.

³⁶ Guthkelch, 2012, s. 203.

³⁷ SBU, 2016, s. 15 f.

³⁸ SBU, 2016, s. 11.

artiklar återstod. Bland dem ansågs två vara av medelhög kvalitet. Ingen studie var av hög kvalitet och resterande var av låg kvalitet.³⁹ Kritik som framfördes av SBU mot de granskade studierna var bl.a. att SBU använt sig av cirkelresonemang och inte i tillräcklig grad redovisade datainsamlingen. Även de två studierna av medelhög kvalitet ansågs ha metodologiska begränsningar, men menades åtminstone tala för att isolerat skakvåld *kan* orsaka triaden av symptom.⁴⁰ Sammanfattningsvis kom SBU fram till att det 1) finns begränsat vetenskapligt underlag för att triaden och därmed dess delkomponenter kan förekomma vid skakvåld och att det 2) finns otillräckligt vetenskapligt underlag för att bedöma den diagnostiska träffsäkerheten av triaden för att identifiera skakvåld.⁴¹ SBU redovisar som en bilaga till rapporten även de differentialdiagnoser till triadens symptom som de stött på i sin databassökning. Studierna avseende differentialdiagnoser kvalitetsgranskades däremot inte av SBU, men redovisades ändå i rapporten. Bland differentialdiagnoserna ingår bl.a. skador som kan härledas till graviditet och förlossning, sjukdomar eller syndrom som ger ökad blödningsbenägenhet, metabola sjukdomar och skelettsjukdomar.⁴² SBU avser med sin redovisning av differentialdiagnoser visa att det finns en rad diagnoser som kan ge upphov till att barnet uppvisar triadens symptom, utan att det förekommit skakvåld.⁴³

SBU-rapporten har sedan den publicerats fått motta viss kritik. Steven Lucas, överläkare i barn- och ungdomsmedicin, har bl.a. invänt att SBU:s frågeställning inte var förankrad i den kliniska vardagen. Lucas anförde att barnläkare när de utreder om barnmisshandel kan ha förekommit, inte bara värderar förekomsten av triaden, utan också utreder differentialdiagnoser samt beaktar andra fynd som kan föranleda misstanke om yttre våld. Lucas menade även att det hade varit välkommet om det i sammansättningen av SBU:s expertpanel hade ingått någon med klinisk- och/eller forskningserfarenhet av AHT. Därutöver menade Lucas att det var metodologiskt problematiskt att SBU ställt lägre vetenskapliga krav på de studier som presenterar differentialdiagnoser till skakvåld, än på de studier som faktiskt avser skakvåld, varför bilagan med funna differentialdiagnoser enligt Lucas inte borde ha ingått i rapporten.⁴⁴ Även svenska barnläkarföreningen har instämt i Lucas kritik och har dessutom menat att rapportens brister kan innebära att barns behov av stöd och skydd inte tillgodoses i tillräcklig utsträckning.⁴⁵

SBU-rapporten verkar inte heller ha satt punkt för den vetenskapliga debatten kring skakvåld och triaden. I oktober 2020 publicerades en artikel av bl.a. Ingemar Thiblin, som externt även hade granskat SBU-rapporten, där forskargruppen gick igenom de 337 fall av misstänkt barnmisshandel som identifierats mellan 1997 och 2014. I 36 av dessa fall hade skakvåld fastställts genom att någon antingen bevittnat, direkt eller genom att våldet filmats, eller spontant erkänt skakvåld.⁴⁶ I 30 av dessa fall förekom varken triaden, revbensfrakturer eller CML-frakturer. Sex av barnen uppvisade symptom som tydde på fysisk misshandel. Endast två av barnen, vilka båda hade underliggande känslighet,

³⁹ SBU, 2016, s. 20.

⁴⁰ SBU, 2016, s. 25.

⁴¹ SBU, 2016, s. 5.

⁴² SBU, 2016, s. 51 ff.

⁴³ SBU, 2016, s. 51.

⁴⁴ Lucas m.fl., 2017, s. 1033 f och Lucas, 2016, s. 1 ff.

⁴⁵ RättsPM 2016:3, s. 7.

⁴⁶ Thiblin m.fl., 2020, s. 3.

uppvisade triadens symptom, varför studien *inte* stöder hypotesen om att isolerad skakning av ett friskt spädbarn kan orsaka triadens symptom.⁴⁷

Sammanfattningsvis är skakvåld en diagnos som det alltså råder viss osäkerhet om. Som framgått gäller inte den vetenskapliga osäkerheten huruvida skakvåld ”finns”, eller om det är farligt att skaka spädbarn, utan på vilka grunder en sådan diagnos kan bevisas mot bakgrund av de begränsade möjligheter till bevissäkring som gör sig gällande vid misshandel mot små barn. Mot denna bakgrund ska vi nu gå in i uppsatsens avsnitt 2, där det kommer att redogöras för de materiella förutsättningarna för tvångsvård mot bakgrund av misstänkt skakvåld.

⁴⁷ Thiblin m.fl., 2020, s. 1 f.

2. Förutsättningar för tvångsvård enligt LVU

I detta avsnitt ska jag fullgöra uppsatsens rättsdogmatiska syfte, d.v.s. under vilka förutsättningar skakvåld kan utgöra grund för tvångsvård. Frågor som står i centrum är vilka vårdgrunder som aktualiseras vid misstänkt skakvåld, bevisbördans placering, vilka bevismedel som kan användas och vilket beviskrav som gäller i LVU-processen. Avsnittet tar avstamp i den anmälningsskyldighet som åligger personer som kommer i kontakt med barn (avsnitt 2.1) och behandlar därefter förutsättningarna för att bereda ett barn tvångsvård (avsnitt 2.2) samt under vilka omständigheter sådan vård kan upphöra (avsnitt 2.3). Därefter behandlas de intresseavvägningar som ligger till grund för tillämpligt beviskrav, var bevisbördan är placerad samt vad det är som ska bevisas i LVU-mål (avsnitt 2.4). Sedan ges en redogörelse för sakkunniginstitutet samt de överväganden som användandet av sakkunnigbevisning är förknippat med (avsnitt 2.5). Avslutningsvis behandlas sättet på vilket domstolens prövning går till i mål om LVU samt sakkunnigbevisningens betydelse i LVU-processen i allmänhet såväl som i mål där det finns misstanke om skakvåld (avsnitt 2.6).

2.1 Anmälningsskyldigheten

Av socialtjänstlagen följer att var och en som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla detta till socialnämnden.⁴⁸ För vårdanställda följer dessutom en obligatorisk anmälningsskyldighet vid sådan misstanke, vilken alltså är strängare än den allmänna uppmaningen till anmälan.⁴⁹ Anmälningsskyldigheten är straffsanktionerad på så sätt att den som inte anmäler, trots att det finns misstanke om att barnet far illa, kan göra sig skyldig till tjänstefel.⁵⁰ Det är inte den anmälningsskyldige som har att utvärdera barnets situation och avgöra huruvida misstanken skulle kunna innebära att socialnämnden behöver ingripa, men på grund av de både bedömningsmässiga svårigheter avseende om barnet verkligen far illa samt de moraliska dilemman i förhållande till exempelvis föräldrarna som en orosanmälan kan vara belastad med, ansågs det finnas skäl att genom en straffsanktion signalera vikten av att göra en anmälan. Lagstiftaren menade dock att mer långtgående sanktionsmöjligheter än de som följer vid tjänstefel skulle kunna innebära en oönskad press på de anmälningsskyldiga och att anmälningar därför görs för säkerhets skull vid minsta misstanke, vilket inte hade varit till barnets fördel.⁵¹ Den anmälningsskyldige har att göra en egen bedömning baserat på de iakttagelser som gjorts, och behöver alltså inte vidare fundera kring om en anmälan också skulle innebära ett ingripande från socialnämnden.⁵²

Avseende skakvåldsmålen aktualiseras i allra högsta grad orosanmälan vara eller icke vara. Ofta inleds kontakten med såväl hälso- och sjukvården som med rättssystemet i samband med att föräldrarna kommer in med sitt barn till akuten för att barnet uppvisat sådana sjukdomssymptom som föranleder ett akut behov av vård. I de aktuella fallen kan det exempelvis röra sig om att barnet uppvisat kramper eller medvetandepåverkan. Om barnets uppvisade symptom från vårdpersonalens sida föranleder en misstanke om misshandel, aktualiseras deras anmälningsskyldighet. Av Socialstyrelsens

⁴⁸ 14 kap. 1c § socialtjänstlagen (2001:453) (SoL).

⁴⁹ 14 kap. 1 § SoL.

⁵⁰ 20 kap. 1 § BrB.

⁵¹ Prop. 2002/03:53, s. 65.

⁵² Clevesköld, Karnov, kommentaren till 14 kap. 1 § SoL.

nationella kartläggning om barn som far illa framgår att 17 procent av orosanmälningarna 2019 kom från hälso, sjuk- och tandvården.⁵³ Redan vid den kanske första kontakten med vården spelar det alltså roll huruvida förekomsten av triaden anses tala för skakvåld eller inte, då triaden kan vara den indikator som föranleder att en orosanmälan görs. I samband med att SBU publicerade sin rapport avseende triadens roll vid medicinsk utredning om misstänkt skakvåld gjorde Statens medicinsk-etiska råd (Smer) en egen etisk analys av området skakvåld som grundades på det resultat som presterades i SBU-rapporten.⁵⁴

Smer lyfter i analysen att det finns etiska krav på läkaren att i en skakvåldssituation och i sin medicinska bedömning såväl som vid bedömningen huruvida orosanmälan ska göras väga in inte bara triadens eventuella förekomst, utan också andra fynd hos barnet samt iakttagelser om vårdnadshavarna. Den värdering som sedan görs av samtliga omständigheter ska göras utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet.⁵⁵ Risken för både överdiagnostik och underdiagnostik måste beaktas. Den förra innebärande att föräldrar felaktigt misstänks för brott och den senare att barn som lever under våldsamma förhållanden inte tas ur den farliga miljön.⁵⁶ Smer menar att det måste betraktas som oförenligt med läkarens yrkesetik samt gällande regelverk avseende intyg att utifrån enbart förekomsten av triaden med säkerhet uttala sig om att skakvåld orsakat skadorna. Däremot, är Smer:s uppfattning att det mot bakgrund av barnets behov av skydd ändå kan finnas anledning att göra en orosanmälan om triaden förekommer, men att försiktighet då måste vidtas i fråga om hur skadorna och dess uppkomst benämns.⁵⁷ I en artikel i Läkartidningen beskrev Lynoe och Eriksson att förekomsten av triaden i Sverige föranleder en orosanmälan till socialnämnden, oavsett om triaden förekommit tillsammans eller utan tecken på annat trauma samt att slutsatsen av läkarna dras att barnet ifråga under sådana omständigheter utsatts för skakvåld.⁵⁸ Av svenska barnläkarföreningens nationella PM om medicinska rutiner för handläggning av misstänkt spädbarnsmisshandel samt tillhörande checklista finns det däremot ingenting som antyder att enbart förekomsten av triaden skulle föranleda en orosanmälan. Termerna skakvåld eller AHT används inte, utan det eventuella yttre våldet benämns i allmänna ordalag som misstänkt misshandel. Checklistan är utförlig och det framgår tydligt hur också eventuella differentialdiagnoser såsom blödningsbenägenhet, skelettskörhet och metabol sjukdom ska bedömas.⁵⁹ Det kan däremot tänkas finnas regionala riktlinjer som eventuellt skiljer sig från barnläkarföreningens. Vilka fynd hos ett barn som i praktiken föranleder en orosanmälan till socialnämnden är därmed svårt att uttala sig om.

2.2 Beredande av tvångsvård

När socialnämnden mottar en orosanmälan om att ett barn misstänks fara illa övergår ansvaret på dem att utreda huruvida åtgärder måste vidtas för att stötta barnet och familjen. En skyddsbedömning görs

⁵³ Socialstyrelsen, 2019, s. 33.

⁵⁴ Smer, 2016, s. 1.

⁵⁵ Smer, 2016, s. 2.

⁵⁶ Smer, 2016, s. 5.

⁵⁷ Smer, 2016, s. 5 f.

⁵⁸ Lynoe m.fl., Läkartidningen 22/3-2018.

⁵⁹ Svenska barnläkarföreningens delförening för barn som far illa, 19/2-2019 och Svenska barnläkarföreningens delförening för barn som far illa, 2/4-2019.

för att avgöra om barnet är i behov av omedelbart skydd.⁶⁰ I första hand aktualiseras vård på frivillig grund, d.v.s. med föräldrarnas samtycke, men om något samtycke inte finns aktualiseras tvångsvård i enlighet med LVU.⁶¹ Detta kan ske genom ett omedelbart omhändertagande om det med hänsyn till risken för barnets hälsa och utveckling inte finns tid för att vänta på att rätten beslutar om tvångsvård.⁶² Barnets bästa är avgörande för vilka insatser som krävs.⁶³ Eftersom LVU är en skyddslagstiftning för barn finns det inga andra intressen som kan ges företräde framför barnets.⁶⁴ Även av Barnkonventionen följer att barn, om det är nödvändigt för barnets bästa, får skiljas från sina föräldrar, exempelvis mot bakgrund av övergrepp eller vanvård.⁶⁵

Av 2 § LVU följer att tvångsvård ska beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.⁶⁶ Bestämmelsen innehåller således rekvisit som tar sikte på barnets miljö, samt att det för beredande av tvångsvård även behöver göras en prognosbedömning huruvida det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas.⁶⁷ Vård kan beredas även mot bakgrund av lagens 3 §, de s.k. ”beteendefallen”, men den tar sikte på om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas.⁶⁸ När det är fråga om att ett spädbarn misstänks ha utsatts för skakvåld av sina föräldrar är det fråga om 2 § och de s.k. ”miljöfallen”. De vårdgrunder som aktualiseras i skakvåldsmålen är, vilket kommer framgå av avsnitt 3.2, framför allt fysisk misshandel och brister i omsorgen.

2.2.1 Fysisk misshandel

Tvångsvård mot bakgrund av fysisk misshandel kan som ovan nämnts aktualiseras i sådana fall där det finns misstanke om skakvåld. Eftersom de straffrättsliga begreppsbestämningarna för misshandel sätter ramen för även LVU:s misshandelsrekvisit ska det vara fråga om tillfogande av kroppsskada, sjukdom eller smärta, eller att barnet försätts i vanmakt eller något annat sådant tillstånd.⁶⁹ När ett barn misstänks ha blivit skakat får åtminstone de objektiva förutsättningarna för att det ska röra sig om misshandel anses vara uppfyllda. Dessutom har FN:s barnrättskommitté som exempel på vad som kan utgöra fysiskt våld angett skakande av barnet ifråga.⁷⁰ För att ett tvångsomhändertagande ska aktualiseras krävs däremot inte att den som tillfogat skadorna handlat med uppsåt, utan det är risken för barnet som är avgörande, varför något uppsåt inte behöver styrkas.⁷¹ Mot bakgrund av barnets absoluta rätt att inte utsättas för våld och övergrepp kan redan en ringa grad av misshandel utgöra grund för ett tvångsingripande, om det inte är fråga om en enstaka handling i affekt.⁷² Svårare

⁶⁰ 11 kap. 1a § SoL.

⁶¹ 1 § LVU. Jfr även art. 19 Barnkonventionen.

⁶² 1 och 6 §§ LVU.

⁶³ 1 § 5 st. LVU.

⁶⁴ Clevesköld, Karnov, kommentaren till 1 § 5 st. LVU.

⁶⁵ Art. 9 Barnkonventionen.

⁶⁶ 2 § LVU.

⁶⁷ Svensson, 2012, s. 94.

⁶⁸ 3 § LVU.

⁶⁹ 2 § LVU. Jfr 3 kap. 5–6 §§ BrB.

⁷⁰ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13, p. 24.

⁷¹ Clevesköld, Karnov, kommentaren till 2 § LVU.

⁷² Schiratzki, 2013, s. 153 och Lönnheim, Lexino, kommentaren till 2 § LVU.

misshandel bör regelmässigt innebära att barnet bereds vård utanför det egna hemmet, åtminstone när det gäller yngre barn.⁷³ Barnets rätt till skydd och vård får heller inte åsidosättas, oberoende av om den vuxne är medveten om att dennes handlande kan vara skadligt för barnet.⁷⁴ Trots att det kan vara svårt att definiera vad barnmisshandel är, anses avgörande vara att barn och unga ska beredas det skydd de behöver, vilket också får betydelse för det i jämförelse med brottmålsprocessen lägre beviskrav som gäller i LVU-processen. Det får enligt mig tolkas som att det viktiga är att s.a.s. för säkerhets skull bereda vård för barn som kan vara i behov av det, snarare än att minimera risken för felaktiga tvångsvårdsbeslut.⁷⁵

2.2.2 Brister i omsorgen

Det faktum att föräldrarna brister i omsorgen kan som nämnt föränleda tvångsvård enligt LVU. Detta rekvisit är mer vagt än misshandelsrekvisitet och täcker en rad olika situationer. Det kan exempelvis vara fråga om att barnet utsätts för vanvård genom att hygien, kläder och mat missköts, men också att föräldrarna underlåter att vid behov ta barnet till sjukhus eller på grund av missbruk eller psykisk sjukdom inte kan uppfylla barnets behov av känslomässig trygghet.⁷⁶ Av RÅ 1996 ref. 91, som gällde misstänkt skakvåld, framgår även att hos barnet uppvisade skador i sådana fall som det inte med tillräcklig grad av sannolikhet kan fastställas att föräldrarna tillfogat barnet skadorna genom fysisk misshandel, ändå kan läggas föräldrarna till last såsom brister i omsorgen. I det aktuella målet var fråga om att barnet uppvisade allvarliga skador som föräldrarna inte hade kunnat lämna en godtagbar förklaring till. HFD beslöt därav att det förelegat brister i omsorgen då det på föräldrarna måste ställas krav för att se till att den typen av skador inte uppkommer. Mot bakgrund av att HFD menade att skadorna hade uppkommit i hemmet, så hade det vid socialnämndens ingripande funnits (det var vårdens upphörande som prövades) även en påtaglig risk för barnets hälsa och utveckling om barnet inte togs ur den miljön. Avgörandet innebär att även i sådana fall där något specifikt misshandelstillfälle inte vinner stöd av utredningen, kan det anses föreligga brister i omsorgen om de skador barnet drabbats av uppkommit i hemmet och föräldrarna inte har kunnat lämna någon godtagbar förklaring till dem.⁷⁷

Även av HFD 2018 ref. 6, som är det senaste avgörandet från HFD gällande skakvåld följer att sådana hos barnet uppvisade skador som inte kan kopplas till något våldsutövande eller misshandelstillfälle i vissa fall kan läggas föräldrarna till last som brister i omsorgen. För att så ska vara fallet krävs att skadorna hos barnet kan kopplas till brister i säkerhetsmedvetandet eller annan vårdslöshet hos föräldrarna. Dessutom krävs att det genom utredningen i målet avseende brister i säkerhetsmedvetandet ska ha framkommit uppgifter om en situation där föräldrarna borde ha ingripit för att förhindra att barnet i fråga skadades.⁷⁸ Vad som avses med ”annan vårdslöshet” utvecklas inte vidare. Det verkar alltså för att vårdgrund ska anses föreligga inte räcka med att barnet uppvisar vissa skador som inte kan kopplas till ett specifikt misshandelstillfälle. För att socialnämnden ska nå

⁷³ Prop. 1989/90:28, s. 107.

⁷⁴ Prop. 1989/90:28 s. 57 f.

⁷⁵ Jfr prop. 2002/03:53, s. 82.

⁷⁶ Clevesköld, Karnov, kommentaren till 2 § LVU.

⁷⁷ RÅ 1996 ref. 91.

⁷⁸ HFD 2018 ref. 6.

framgång med ett yrkande om tvångsvård mot bakgrund av brister i säkerhetsmedvetandet krävs att det finns stöd i utredningen även för ett särskilt tillfälle då föräldrarna inte ingripit på ett sådant sätt som de borde ha gjort. Det verkar därmed som att HFD i HFD 2018 ref. 6 uppställer ett högre krav på vad socialnämnden ska kunna bevisa för att tvångsvård ska aktualiseras mot bakgrund av brister i säkerhetsmedvetandet, det vill säga att det ska finnas stöd i utredningen för en situation då föräldrarna borde ha ingripit, än vad HFD gjorde i RÅ 1996 ref. 91. I det senare målet räckte det som nämnt att föräldrarna inte kunnat förklara skadornas uppkomst i kombination med att HFD bedömde dem ha uppkommit i hemmet.⁷⁹

I skakvåldsmålen aktualiseras särskilt brister i säkerhetsmedvetandet, då det ofta är fråga om att barnet uppvisar skador som verkar ha uppstått genom ett yttre trauma, men där skadorna är sådana att det inte med tillräcklig grad av säkerhet går att säga att barnet blivit misshandlat. Detta mot bakgrund av att det vid skakvåld inte nödvändigtvis behöver finnas några yttre synliga skador på barnet, i kombination med att bevisningen till stor del består av vilka slutsatser som kan dras av enbart uppvisandet av vissa skador. Som kommer framgå av avsnitt 2.6.2 är HFD:s praxis strikt avseende det sist nämnda och under vilka förhållanden enbart förekomsten av vissa skador kan bevisa misshandel (i den meningen att det föreligger en grund för tvångsvård). Det kan konstateras att det vetenskapliga läget har förändrats på ett sådant sätt att triadens symptom inte längre anses bevisa skakvåld och barnmisshandel, trots att någon samsyn fortfarande inte kan anses råda i vilken grad ifrågavarande symptom kan uppstå på andra sätt än genom skakvåld.⁸⁰ Frånsett detta har socialnämnden att agera i fall där de misstänker att barnets uppvisade skador kan bero på barnets hemförhållanden.⁸¹

2.2.3 En påtaglig risk för skada

Förutom att det vid beslut om tvångsvård prövas om det finns grund för vård med hänsyn till barnets miljö, d.v.s. om det förekommit fysisk misshandel eller går att identifiera brister i omsorgen, görs också en framåtblickande bedömning.⁸² För att beslut om ett tvångsingripande ska kunna fattas behöver därmed även det s.k. prognosrequisitet vara uppfyllt innebärande att det ska finnas *en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas*.⁸³ En påtaglig risk för fara innebär inte att fråga är om någon ringa risk, utan risken måste grundas på konkreta omständigheter och det ska finnas omständigheter som ger belägg för risken.⁸⁴ Inte heller en övergående eller mindre betydande risk är tillräckligt för att tvångsvård ska aktualiseras.⁸⁵ I RÅ 2009 ref. 64 som rörde ett omhändertagande på grund av att mamman hade en bristande förmåga att ge sitt ettåriga barn adekvat omsorg uttalade HFD att det för ett omhändertagande måste finnas tungt vägande skäl. Därmed kan inte enbart hypotetiska resonemang om framtida händelser innebära att vårdgrund föreligger.⁸⁶

⁷⁹ RÅ 1996 ref. 91.

⁸⁰ Se avsnitt 1.8.

⁸¹ Socialstyrelsen, 2020, s. 99.

⁸² Diesen m.fl., 2003, s. 98.

⁸³ 2 § LVU.

⁸⁴ Prop. 1989/90:28, s. 63.

⁸⁵ Prop. 1989/90:28, s. 107.

⁸⁶ RÅ 2009 ref. 64.

När barnet som är föremål för ett tvångsomhändertagande uppvisar livshotande skador, som det är fråga om vid misstanke om skakvåld, följer av HFD:s praxis att redan en ringa grad av misshandel anses utgöra en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling.⁸⁷ Exempelvis kan nämnas HFD 2011 ref. 6, där föräldrarna inte hade kunnat lämna en godtagbar förklaring till hos barnet uppvisade skadorna som dessutom hade krävt ett ganska stort våld. HFD menade att det fanns en påtaglig risk för barnets hälsa.⁸⁸ När fråga är om brister i omsorgen har HFD även uttalat att domstolen har att bedöma risken för att barnet återigen utsätts för de missförhållanden som föranledde vården, men att vem som orsakat missförhållandena är av underordnad betydelse så länge de är hänförliga till barnets hem.⁸⁹

2.2.4 Det omedelbara omhändertagandet – en prognos av en prognos

Om det med hänsyn till risken för barnets hälsa och utveckling inte finns tid för att vänta på att rätten beslutar om tvångsvård, kan socialnämnden besluta om ett omedelbart omhändertagande i enlighet med LVU.⁹⁰

Avseende sådana fall där socialnämnden mottar en orosanmälan från vårdpersonal för att de misstänker att ett barn blivit utsatt för skakvåld kan ett omedelbart omhändertagande aktualiseras redan i samband med att föräldrarna inkommer med barnet till sjukhuset. Detta mot bakgrund av att misstanke om att barnet utsätts för vanvård i hemmet kan föranleda ett omedelbart omhändertagande och då ett beslut om ett omedelbart omhändertagande gäller omedelbart.⁹¹ Därmed kan barnet som beslutet gäller komma att omgående skiljas från sina föräldrar.⁹² Sättet på vilket den person som anmäler misstanken om att barnet far illa bedömer och beskriver den aktuella misstanken får därmed stor betydelse, då det kan innebära ett omedelbart omhändertagande redan samma dag.

Vid beslutet om ett omedelbart omhändertagande har socialnämnden att göra en prognosbedömning huruvida det är sannolikt att barnet ifråga behöver beredas vård enligt LVU.⁹³ Avseende sannolikhetskravet så har Clevesköld beskrivit det som ”ett antagande av en viss styrka beträffande möjligheten av att ett visst framtida förhållande [...] ska inträffa”.⁹⁴ Det krävs alltså inte att det ska vara helt klart att rekvisiten för inledande av vård i lagens 2–3 §§ är uppfyllda, men omständigheterna ska tyda på det. Det är däremot inte tillräckligt att det inte kan framstå som uteslutet alternativt antagligt att någon av vårdgrunderna är uppfyllda.⁹⁵ Eftersom ett omedelbart omhändertagande kan aktualiseras mer eller mindre omgående i samband med att socialnämnden mottar uppgifter om att ett barn misstänks fara illa, måste beslutet många gånger fattas på ett relativt knapphändigt underlag. Det ligger i sakens natur att alla omständigheter inte kunnat utredas eller all bevisning inte kan hunnit inhämtas i ett sådant tidigt skede, varför det ur ett barnskyddsperspektiv får anses befogat med en

⁸⁷ HFD 2014 ref. 46.

⁸⁸ HFD 2011 ref. 6.

⁸⁹ RÅ 1990 ref. 97.

⁹⁰ 1 och 6 §§ LVU.

⁹¹ Socialstyrelsen, 2020, s. 99.

⁹² 40 § LVU.

⁹³ 6 § 1 st. 1 p. LVU.

⁹⁴ Clevesköld, Karnov, kommentaren till 6 § 1 st. 1 p. LVU.

⁹⁵ Clevesköld, Karnov, kommentaren till 6 § 1 st. 1 p. LVU.

sådan typ av bevislättning för socialnämnden som det här är fråga om.⁹⁶ Eftersom socialnämndens beslut om omedelbart omhändertagande inte ingått i det empiriska materialet, och inte är det som i första hand studeras, lämnas en vidare diskussion om beviskrav vid omedelbart omhändertagande därhän.

Ett beslut om ett omedelbart omhändertagande ska underställas förvaltningsrätten inom en vecka från det att beslutet fattades, varpå förvaltningsrätten inom ytterligare en vecka ska pröva om beslutet ska bestå.⁹⁷ Förvaltningsrättens prövning görs mot bakgrund av de omständigheter som redovisades i avsnitt 2.2.

2.3 Upphörande av vård

Om förvaltningsdomstol fattat beslut om att vård ska beredas ska socialnämnden när de omständigheter som föranledde vården inte längre föreligger besluta att vården ska upphöra.⁹⁸ Detta på grund av det intrång i privat- och familjelivet som ett tvångsomhändertagande innebär för barnet, för att barnet ska slippa vård som inte är nödvändig och för att så långt det går verka för en återförening med föräldrarna. Därav ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad *överbäga* om vården fortfarande behövs.⁹⁹ Om nämnden finner att det finns skäl att ifrågasätta huruvida det alltjämt finns ett vårdbehov ska nämnden också pröva vårdbehovet.¹⁰⁰ Även vårdnadshavarna har möjlighet att begära att vården ska upphöra, varefter nämnden har att utreda saken och fatta ett beslut.¹⁰¹ Om det vårdbehov som föranledde vården fortfarande består ska även vården göra det, men annars ska vården upphöra.¹⁰² Nämndens beslut om att vården ska bestå får överklagas till förvaltningsdomstol, oavsett om beslutet fattats efter nämndens övervägande eller för att föräldrarna har begärt att vården ska upphöra.¹⁰³ Domstolen har vid prövningen om vården ska upphöra att utgå från aktualitetsprincipen, d.v.s. att domstolen mot bakgrund av de omständigheter som föreligger vid tidpunkten för prövningen ska bedöma om det alltjämt föreligger ett vårdbehov. Domstolen ska därmed som utgångspunkt inte ompröva grunden för tvångsvårdsbeslutet.¹⁰⁴ I skakvåldsmålen handlar det alltså om en bedömning huruvida risken för barnets hälsa eller utveckling på grund av fysisk misshandel eller brister i omsorgen fortfarande föreligger. Hemförhållandena ska vara tillfredsställande och det ska röra sig om varaktiga och genomgripande förbättringar hos såväl uppväxtmiljön som hos föräldrarnas omsorgsförmåga.¹⁰⁵ I sådana fall där det tillkommit omständigheter så att vårdbehovet har förändrats och inte längre är samma som det som föranledde vården har domstolen, om det åtminstone rör sig om liknande grunder, möjlighet att besluta att det trots en något ändrad vårdgrund ändå finns ett fortsatt behov av vård.¹⁰⁶ På grund av det ingrepp som

⁹⁶ Tryblom m.fl., 2020, s. 75 f.

⁹⁷ 7 § LVU.

⁹⁸ 21 § LVU. Se även RÅ 2001 not. 107 och SOU 2015:71 s. 595 f.

⁹⁹ 13 § 1 st. LVU.

¹⁰⁰ Prop. 1989/90:28 s. 114.

¹⁰¹ JO:s beslut dnr 6223-2013.

¹⁰² RÅ 1987 ref. 123.

¹⁰³ 41 1 st. 2 p. § LVU.

¹⁰⁴ RÅ 83 2:102.

¹⁰⁵ SOU 2000:77, s. 153, och 2 § LVU.

¹⁰⁶ RÅ 1990 ref. 97.

ett tvångsomhändertagande innebär och de påföljande rättssäkerhetsmässiga krav som kan ställas på LVU-processen är möjligheten att pröva vårdbehovet mot en (delvis) annan vårdgrund däremot begränsad. Det finns exempelvis inte möjlighet att besluta om fortsatt vård på grund av den unges eget beteende, när vårdens beredande grundats på brister i hemmiljön.¹⁰⁷

För frågan om vården kan upphöra har även föräldrarnas s.k. insikt i barnets behov betydelse, då föräldrarna fortsättningsvis även när vården upphör måste kunna tillgodose barnets behov. Det föranleder också ett krav på insikt om behoven.¹⁰⁸ Bristen på insikt framgår dock av HFD:s praxis behöva vara av en viss art av allvar för att den omständigheten ska kunna föranleda att vården inte kan upphöra.¹⁰⁹ Föräldrarnas insikt i vårdbehovet har också betydelse för bedömningen om det föreligger något samtycke till vård. Om föräldrarna samtycker till vård, men inte anses ha insikt om den egentliga problematiken kan samtycket bedömas vara sådant att fortsatt vård är nödvändig.¹¹⁰ Vårdens upphörande kan också beslutas om ett sådant samtycke till vård som vid vårdens beredande ansågs saknas, vid tidpunkten för prövningen om upphörande kan inhämtas och att vård därmed kan ske på frivillig väg.¹¹¹ Därav kan insiktsfrågan få stor betydelse i samband med att vården eventuellt ska upphöra.

2.4 Bevisning i mål om LVU

2.4.1 Vilka skyddsintressen gör sig gällande?

Vilket beviskrav som generellt anses gälla i förvaltningsprocessen är en omdiskuterad fråga utan ett för alla förvaltningsmål gemensamt svar. I stället har uttalats att sakens beskaffenhet och de intressen som står på spel i det aktuella målet ska vara avgörande för vilket beviskrav som uppställs. År 1964 i betänkandet inför en ny lag om förvaltningsförfarandet menades dessutom att "[e]tt krav på fullt övertygande bevisning bör dock som inledningsvis betonades vara riktpunkt".¹¹² Även i HFD 2013 ref. 61 gav HFD uttryck för att beviskravet följer sakens beskaffenhet och de olika intressen som gör sig gällande i den aktuella måltypen.¹¹³ Vilka intresseavvägningar som aktualiseras i ifrågasvarande process får således betydelse för tillämpligt beviskrav.

LVU är som bekant en barnskyddslagstiftning, varför vad som är bäst för barnet ska vara *avgörande* vid beslut som fattas enligt lagen. Beslutsfattare tillåts således inte ta hänsyn till några andra intressen, såsom exempelvis föräldrarnas intressen eller behovet av samhällsskydd.¹¹⁴ Principen om barnets bästa följer även av Barnkonventionen som sedan den 1 januari 2020 är svensk lag, vilket innebär att konventionen numera är direkt tillämplig när domstolar och myndigheter fattar beslut som rör barn.¹¹⁵ Av Barnkonventionens tredje artikel följer att principen om barnets bästa ska komma i främsta

¹⁰⁷ Lönnheim, Lexino, kommentaren till 21 § LVU.

¹⁰⁸ SOU 2015:71 s. 595 f. och Socialstyrelsen, 2020, s. 219.

¹⁰⁹ RÅ 1987 ref. 123.

¹¹⁰ SOU 2015:71 s. 595 f.

¹¹¹ Svensson, 2012, s. 137.

¹¹² SOU 1964:27 s. 430.

¹¹³ HFD 2013 ref. 61.

¹¹⁴ Clevesköld, Karnov, kommentaren till 1 § LVU.

¹¹⁵ Singer, 2019, s. 16.

rummet vid alla åtgärder som rör barn och som vidtas av det offentliga.¹¹⁶ Principen om barnets bästa så som den lyder enligt Barnkonventionen tillåter en intresseavvägning mellan barnets bästa och andra intressen, och är alltså mindre snäv än LVU i det avseendet, som ju inte tillåter att hänsyn tas till *några* andra intressen än barnets bästa.¹¹⁷

Principen om barnets bästa har enligt FN:s kommitté för barnets rättigheter ansetts vara ett begrepp bestående av tre delar eller dimensioner. För det första är barnets bästa en materiell rättighet på så sätt att barnets bästa alltid ska beaktas i första hand vid beslut som rör barnet där intresseavvägningar aktualiseras. Av barnets bästa som materiell rättighet följer även att rättigheten är direkt tillämplig i domstol. Dessutom är barnets bästa för det andra en tolkningsprincip innebärande att den tolkning som i högst utsträckning tillgodoser barnets bästa ska väljas i sådana fall där en rättsregel är öppen för flera tolkningar. För det tredje menar FN:s kommitté för barnets rättigheter att barnets bästa också är en förfaranderegler eller ett tillvägagångssätt innebärande att beslutsfattare både måste beakta och förklara *hur* de beaktat barnets bästa.¹¹⁸ Inom svensk rätt menas att principen om barnets bästa går att bryta ned i ett objektiva perspektiv och ett subjektiva perspektiv. Det objektiva perspektivet har tagit sikte på att bedömningar om vad som är barnets bästa ska grundas på vetenskap och beprövad erfarenhet, medan det subjektiva innebär att barnet själv ska ges utrymme att uttrycka vad som är dess bästa. Sammanfattningsvis har barnperspektivet i Sverige konstaterats innebära att beslutsfattare alltid ska ha utgångspunkt i barnets fulla människovärde och integritet och att se barnet autonomt i förhållande till sina föräldrar.¹¹⁹ Det går också att prata om barnets bästa i utvidgad respektive inskränkt bemärkelse. Utvidgad innebärande att barnets bästa tillerkänner barnet särskilda rättigheter just på grund av att det är ett barn, som exempelvis omvårdnad och trygghet, vilka alltså inte tillkommer vuxna. Den inskränkta bemärkelsen tar sikte på den rättsliga standarden av barnets bästa, exempelvis att barnet ska skyddas från fysisk misshandel, ytterst genom omhändertaganden enligt LVU.¹²⁰

Barnets bästa blir därmed synligt genom hela rättsprocessen, varför även beviskravet rimligtvis kan tänkas påverkas, särskilt när det vid vård enligt LVU inte finns något utrymme att ta hänsyn till några andra intressen än barnets bästa. Det kan inte anses kontroversiellt att det är i linje med barnets bästa att tas ifrån otrygga hemmiljöer, men däremot inte heller att barn som inte lever i otrygga miljöer inte bör tvångsvårdas. Barnets bästa får därmed betydelse både i förhållande till sådana fall där barnet genom ett ingripande behöver tas ifrån en otrygg miljö, och i sådana fall där det bedöms vara bättre att barnet stannar kvar i sin hemmiljö. Utgångspunkten kompliceras något när fråga är om mål som de aktuella skakvåldsmålen, där slutsatsen att hemmiljön är otrygg riskerar baseras på vaga uppgifter som har ett osäkert vetenskapligt stöd. För att kunna skilja de ena fallen från de andra får beviskravet och hur högt det ska ställas därmed stor betydelse.

Av betydelse när det handlar om ett tvångsingripande är även rätten till privat- och familjeliv som följer av Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande

¹¹⁶ Art. 3 Barnkonventionen.

¹¹⁷ Schiratzki, 2019, s. 35.

¹¹⁸ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14, p. 6.

¹¹⁹ Schiratzki, 2019, s. 36 f.

¹²⁰ Schiratzki, 2019, s. 39.

friheterna (EKMR), vilken bara får inskränkas under vissa förutsättningar.¹²¹ Såväl barnets rätt att växa upp/vara med sina föräldrar, som föräldrarnas rätt att vara med sina barn följer av artikeln. Därav får barn bara skiljas från sina föräldrar om det är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle för att skydda barnets intressen.¹²² Rätten till privat-och familjeliv respektive barnets absoluta rätt att inte utsättas för övergrepp är därmed ytterligare en intresseavvägning som får betydelse för vilket beviskrav som ska gälla när det kommer till tvångsvård på grund av en bristande hemmiljö. Som framgick av LVU-utredningens betänkande måste dock betonas att LVU har ett tydligt barnskyddssyfte, varför föräldraperspektivet inte kan tillåtas ta över. Av betänkandet framförs även att det är viktigt att se barnet som autonomt i förhållande till sina föräldrar, med ett eget värde och egna rättigheter som måste tillförsäkras barnet, snarare än föräldrarna.¹²³

De ovan nämnda intresseavvägningarna kan som kommer framgå av avsnitt 2.6.1 även få betydelse för prövningen huruvida prognosrekvisitet är uppfyllt.

2.4.2 Bevisbörda

Av betydelse för frågan om tillämpligt beviskrav är inledningsvis vilken part som har bevisbördan, eftersom det är denne eller de intressen som denne representerar som s.a.s. missgynnas vid ett högt ställt beviskrav.¹²⁴ Precis som enligt huvudregeln vid betungande beslut i förvaltningsprocessen är det åtminstone vid beslut som rör beredande av vård enligt LVU den ansökande myndigheten, d.v.s. socialnämnden som har bevisbördan för att sådana brister i barnets hemmiljö som föranleder ett behov av tvångsvård också föreligger.¹²⁵ Det är socialnämnden som ansöker om tvångsvård och som vid ansökan ska redovisa de omständigheter som utgör grund för att barnet ifråga är i behov av tvångsvård.¹²⁶

När det sedermera prövas huruvida vården kan upphöra går det däremot att tänka sig att vilken part som har bevisbördan skiftar något. För att vården ska kunna upphöra krävs som nämnt att de omständigheter som föranledde ett ingripande, inte längre föreligger, varför domstolen har att utgå från aktualitetsprincipen i sin prövning.¹²⁷ Mot bakgrund av den tid som förflutit sedan beslutet om beredande av vård fattades, har socialnämnden visserligen som utgångspunkt ett långtgående utredningsansvar i mål om upphörande av vård, varför det kan tänkas att det också är socialnämnden som avseende om beviskravet är uppfyllt får stå risken för att utredningen inte ger tillräckligt stöd för att tvångsvården ska bestå.¹²⁸ För att vården ska kunna upphöra krävs däremot både att det inte längre föreligger någon påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling mot bakgrund av fysisk misshandel eller brister i omsorgen och att föräldrarna har insikt i barnets vårdbehov eller de brister som tidigare har ansetts föreligga i hemmiljön, vilken föräldrarna kan bedömas själva behöva visa.¹²⁹ Att säga att

¹²¹ Art. 8 EKMR.

¹²² Singer, 2019, s. 143.

¹²³ SOU 2000:77 s. 94.

¹²⁴ Lindqvist, 2019, s. 101.

¹²⁵ Lindqvist, 2018, s. 249 och s. 265.

¹²⁶ 4 § LVU.

¹²⁷ Prop. 1979/80:1 s. 587 f.

¹²⁸ HFD 2014 ref. 50.

¹²⁹ SOU 2015:71 s. 595 f.

bevisbördan är placerad på socialnämnden även vid mål om upphörande av vård är därmed inte helt okomplicerat, och mot bakgrund av hur det ser ut i förvaltningsdomstolarna antagligen inte heller verklighetstroget.¹³⁰

2.4.3 Tillämpligt beviskrav

Av enbart lagtexten i LVU följer det tidigare nämnda kravet på att det ska finnas en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas på grund av den ifrågavarande vårdgrunden.¹³¹ Eftersom prognosrekvisitet tar sikte på såväl redan inträffade händelser, som händelser som riskerar inträffa om vård inte bereds eller upphör, är kravet på *påtaglig risk*, inte ett renodlat beviskrav. Det krävs som framgått att det finns konkreta omständigheter som talar för en risk för skada, men prognosbedömningen innebär en bedömning om en framtida sannolikhet, som grundas på uppvisandet av vissa skador vid tillfället för prövningen som vårdens beredande.¹³² Enligt Diesen innebär kravet på *påtaglig risk* dels en viss antydning om hur stark bevisning som krävs i LVU-målen, dels hur domstolens prövning ska ske.¹³³ Det senare kommer redogöras för under avsnitt 2.6.1.

Intressen som blir gällande i LVU-processen är framför allt det tidigare nämnda barnskyddsperspektivet, varför tillämpligt beviskrav i LVU-mål rimligtvis får sättas lägre än när liknande misstankar (exempelvis om fysisk misshandel) framförs i brottmålsprocessen. Att döma människor till ansvar för brott med följden att den dömda också ibland tilldelas ett frihetsberövande straff är ett absolut uttryck för statens maktmonopol, som ytterst innebär en inskränkning i den enskildes rätt till frihet och personlig integritet.¹³⁴ För att staten ska kunna kalla sig en rättsstat samtidigt som den utövar denna makt, samt för att samhället ska kunna upprätthålla sitt förtroende för staten, krävs också att garantier för den enskildes rättssäkerhet upprätthålls för att inga oskyldiga ska behöva hamna i fängelse. För att garantera den enskildes rättssäkerhet, får vi därmed acceptera att vissa som kanske visserligen begått ett brott, fast där det inte med tillräcklig grad av säkerhet på grund av olika anledningar går att säkerställa, undslipper straffrättsligt ansvar.¹³⁵ Beviskravet är därmed som bekant högt ställt, och formuleras av domstolarna på en rad olika sätt, men att den tilltalades skuld ska vara *ställd bortom rimligt tvivel* får väl utan svårighet anses vara det mest vedertagna.¹³⁶ Mot bakgrund av att det som vill undvikas i LVU-processen, till skillnad från i brottmålsprocessen, inte är felaktigt fällande domar utan att barn inte ska behöva vistas i skadliga hemmiljöer kan beviskravet inte gärna ställas så högt som bortom rimligt tvivel.¹³⁷ Ett högt beviskrav innebär i själva verket bara ett säkerställande av materiellt korrekta resultat i en riktning. Om beviskravet i LVU-processen skulle ställas så högt som bortom rimligt tvivel hade det inneburit att risken för att barn tvångsvårdas felaktigt så långt som det är möjligt hade eliminerats, men det hade däremot inneburit att desto fler barn med ett faktiskt vårdbehov inte hade kunnat tvångsvårdas för att

¹³⁰ Se exempelvis KSU mål nr 24-17 där kammarrätten anförde att "[f]ör att vården ska kunna upphöra ankommer det då på [föräldrarna] att visa att vård med stöd av LVU inte längre behövs".

¹³¹ 2 § LVU.

¹³² Tryblom m.fl., 2020, s. 31.

¹³³ Diesen m.fl., 2003, s. 104.

¹³⁴ Jfr art. 5 EKMR.

¹³⁵ Ekelöf m.fl., 2009, s. 150.

¹³⁶ Se exempelvis NJA 1980 s. 725.

¹³⁷ Jfr Diesen m.fl., 2003, s. 104.

beviskravet var ”för högt” ställt. Ett högre beviskrav hade gett upphov till flera materiellt felaktiga resultat i den andra riktningen, d.v.s. att barn med ett egentligt vårdbehov fått vara kvar i skadliga miljöer.¹³⁸ I stället kan det sägas vara det i LVU-mål högt ställda utredningskravet, som dock inte närmare avses utredas i denna framställning, som säkerställer materiellt korrekta avgöranden.¹³⁹

Avseende den del av prövningen om grund för vård föreligger som tar sikte på fastställande av vissa bakgrundsfakta menar såväl Lindqvist som Diesen att det i LVU-mål är rimligt att utgå från det medelhöga i förvaltningsprocessen gällande normalkravet *sannolikt*.¹⁴⁰ I HFD 2018 ref. 6 uttalade sig HFD även om tillämpligt beviskrav i mål av aktuellt slag. Inledningsvis konstaterar HFD att ett tvångsomhändertagande är en ingripande åtgärd för såväl barnet som dess familj, samt att en felaktig bedömning av omständigheterna kan leda till att ett barn separeras från fullt lämpliga föräldrar.¹⁴¹ Mot bakgrund av det som därmed står att förlora med ett felaktigt tvångsingenripande fastställer HFD det i LVU-processen gällande beviskravet till att det ”åtminstone [måste] krävas att det är *sannolikt* att något av de missförhållanden som nämns i 2 § föreligger”.¹⁴² Mot bakgrund av att det i målet var fråga om att det förekommit fysisk misshandel eller brister i omsorgen betonar dock även HFD det faktum att LVU är en skyddslagstiftning för barn i vilken barnets intresse och barnets bästa är avgörande. En felaktig bedömning i motsatt riktning än vad som nyss nämdes – det vill säga att missförhållanden i hemmet inte har förekommit – kan leda till att ett barn som egentligen behöver samhällets skydd, inte får det. Mot bakgrund därav menar HFD att beviskravet heller inte bör ställas högre än *sannolikt*.¹⁴³ Genom att tillämpa förevarande beviskrav kommer fler barn att kunna bli föremål för tvångsvård än om beviskravet hade ställts högre. Genom att socialnämnden inledningsvis åläggs ett relativt stort utredningsansvar, samtidigt som det även är nämnden som har bevisbördan är det i termer av när beviskravet är uppfyllt de själva som får stå risken för att utredningen inte är tillräckligt robust.¹⁴⁴ Genom att utredningsansvaret är stort, samtidigt som beviskravet inte är högre ställt än sannolikt, kan både barnperspektivet såväl som vikten av att inte utan grund separera barn från sina föräldrar ges utrymme.¹⁴⁵

2.4.4 Vad är det som ska bevisas?

Inledningsvis finns anledning att beröra vad det allmänt sett är som ska bevisas i ett mål. Bevisföringen är precis som bevisvärderingen i Sverige fri, varför parterna i målet har att åberopa vilket bevis som helst som stöd för sitt bevisstema.¹⁴⁶ På grund av den fria bevisföringen finns inga bevisförbud, varför rätten kan godta den åberopade bevisningen så länge den är relevant för bevisstemat.¹⁴⁷ Som redan framgått förutsätter ett tvångsomhändertagande att vissa omständigheter i barnets hemmiljö föreligger och att dessa innebär en risk för barnets hälsa och utveckling om denne

¹³⁸ Lindqvist, 2019, s. 88 f.

¹³⁹ Lindqvist, 2018, s. 354.

¹⁴⁰ Jfr Diesen m.fl., 2003 s. 104, Lindqvist, 2018, s. 358 och Lindqvist, 2019, s. 109.

¹⁴¹ Jfr även HFD 2014 ref. 46 och HFD 2017 ref. 42 angående ”mycket ingripande åtgärd”.

¹⁴² HFD 2018 ref. 6.

¹⁴³ HFD 2018 ref. 6.

¹⁴⁴ HFD 2014 ref. 46.

¹⁴⁵ Lindqvist, 2018, s. 354.

¹⁴⁶ Ekelöf m.fl., 2009, s. 26.

¹⁴⁷ Diesen m.fl., 2003, s. 20 f.

inte bereds vård.¹⁴⁸ Huruvida dessa omständigheter och den nämnda risken föreligger är också vad som utgör bevis temat i åtminstone miljöfallen, vilket alltså egentligen följer direkt av lagtexten.¹⁴⁹ Mot bakgrund av att bevisbördan, möjligen med vissa undantag, är placerad på socialnämnden i kombination med att de också har ett utbrett utredningsansvar, kommer processmaterialet i målet många gånger bestå närmast uteslutande av nämndens utredning.¹⁵⁰ Att bedöma huruvida ett visst handlande eller underlåtenheten att handla (förebygga skador) har orsakat vissa hos barnet påträffade skador är däremot inte en kunskap som domaren besitter. Bevisning om skadornas tänkbara uppkomst måste därmed tillföras målet i form av sakkunnigbevisning.¹⁵¹ Undantaget till att utredningen till stor del är nämndens kan i skakvåldsmålen därmed tänkas vara sådan bevisning om skadornas uppkomst som föräldrarna tillfört målet i form av sakkunnigbevisning.

Avseende bevis temat kan i övrigt sägas att vård enligt LVU förutsätter en bedömning av vad som redan inträffat, exempelvis om fysisk misshandel eller brister i omsorgen förkommit, såväl som en framåtblickande bedömning. Av den anledningen delas bevis temat i miljöfallen upp i dels ett bakgrundstema eller primärt bevis tema (avseende tidigare inträffade omständigheter), dels ett prognostema (avseende risken om förhållandena som de ser ut vid domstolens prövning inte ändras).¹⁵² Hur bakgrundstemat respektive prognostemat hanteras vid domstolens prövning kommer jag få skäl att återkomma till under avsnitt 2.6.1.

2.5 Sakkunniginstitutet

Som nämndes tidigare är bevisprövningen fri, innebärande att domstolen inte har några legala regler eller lagstiftade metoder att utgå från ifråga om hur bevisvärderingen ska gå till samt att det inte finns någon begränsning avseende vilka bevismedel som får användas.¹⁵³ Bevisvärderingen ska dock inte heller vara godtycklig eller subjektiv, utan lika fall ska behandlas lika och domaren ska välja den metod för bevisvärderingen som kan tänkas ge det mest tillförlitliga resultatet mot bakgrund av de omständigheter som föreligger i det enskilda fallet.¹⁵⁴ Till skillnad från hur det ser ut i den allmänna processen, finns inte lika mycket vägledning att hämta från HFD som från HD när det gäller vad för metoder som *kan* tillämpas vid bevisvärderingen. Trots de processuella skillnader som finns mellan förvaltningsprocessen och den allmänna processen, exempelvis i fråga om förvaltningsdomstolens utredningsansvar och det faktum att domstolen ska grunda sitt avgörande på allt som förekommit i målet (och att omedelbarhetsprincipen alltså inte gäller), gäller i huvuddrag samma principer för bevisvärderingen i förvaltningsprocessen som i den allmänna processen.¹⁵⁵ Sägas kan också att flera av rättegångsbalkens bestämmelser om bevisning, exempelvis i fråga om sakkunnigbevisning, är analogt tillämpliga även i förvaltningsprocessen.¹⁵⁶

¹⁴⁸ 2 § LVU.

¹⁴⁹ Diesen m.fl., 2003, s. 52.

¹⁵⁰ HFD 2014 ref. 50.

¹⁵¹ Ekelöf m.fl., 2009, s. 281 f.

¹⁵² Diesen m.fl., 2003, s. 53.

¹⁵³ Ekelöf m.fl., 2009, s. 26 och se exempelvis HFD 2013 ref. 61 angående fri bevisprövning i förvaltningsprocessen.

¹⁵⁴ Diesen m.fl., 2003, s. 122.

¹⁵⁵ Diesen m.fl., 2003 s. 21 f. och s. 116.

¹⁵⁶ 20–27 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) (FPL).

I sin prövning, för att baserat på vad som förekommit i målet kunna dra en korrekt slutsats om exempelvis förhållandena i hemmet och vad de innebär för risk för barnet som är föremål för tvångsvård, har domaren att utgå från s.k. erfarenhetssatser. En erfarenhetssats innebär en generalisering av ett föreliggande samband mellan två i målet relevanta företeelser, exempelvis att en visst typ av våld orsakar vissa typer av symptom eller skador.¹⁵⁷ Prövningen görs i första hand utifrån domarens egen kunskap och livserfarenhet, s.k. allmänna erfarenhetssatser. Allmänna erfarenhetssatser utgörs av sådan kunskap och sådan livserfarenhet som domaren tillägnat sig genom livet. Dessa utgör s.k. notoriteter och parterna behöver inte lägga fram någon bevisning om dessa.¹⁵⁸ När domarens egen kunskap är otillräcklig för att bedöma de ifrågavarande exempelvis medicinska sambanden, måste s.k. särskilda erfarenhetssatser tillföras rätten i form av sakkunnigbevisning. Den kunskap som de sakkunniga tillför rätten fyller alltså i första hand ett syfte som hjälpmedel vid värderingen av den bevisning som förekommer i målet. Det är därmed viktigt att rätten, utifrån den expertis som de sakkunniga tillfört, ändå gör en självständig bevisvärdering då syftet inte är att den ska göras av de sakkunniga.¹⁵⁹

Det är därmed som utgångspunkt för bevisvärderingen som sakkunnigbevisning ska tillföras målet i form av särskilda erfarenhetssatser, men sakkunnigbevisningen kan även tillföra målet nya bevisfakta.¹⁶⁰ I skakvåldsmålen har den sakkunnige att för det första tillföra erfarenhetssatser avseende vad orsaken kan vara till de skador som barnet uppvisar. Den sakkunnige i fråga, som är en läkare eller rättsläkare, kan dock även tillföra målet bevisfakta i form av sina egna iakttagelser som denne gjort i samband med undersökningen av barnet.¹⁶¹ Rätten kan själva förordna domstolssakkunnig, men även målets parter kan anlita s.k. partssakkunnig. Rätten kan förordna sakkunnig såväl ex officio som på begäran av part.¹⁶² Om domstolen har förordnat sakkunnig, finns det inget hinder för en part att utöver det även själv anlita partssakkunnig.¹⁶³ Enligt Ekelöf är det vanligare att sakkunnig anlitas av part än förordnas av domstolen.¹⁶⁴ Avseende domstolssakkunnig får enligt Edelstam antas att det normala är att domstolssakkunnig förordnas först på begäran av part.¹⁶⁵

Sakkunnigbevisning kan förekomma i flera olika former, dels som ett skriftligt sakkunnigutlåtande, dels i form av att den sakkunnige hörs under den muntliga förhandlingen. Men även rättsintyg hör under kategorin sakkunnigbevisning mot bakgrund av att de grundas på rättsläkarens särskilda fackkunskaper, som inte kan sägas vara allmänt veterliga. Rättsintyg och skriftliga sakkunnigutlåtanden hör därmed inte under kategorin skriftlig bevisning, utan räknas som sakkunnigbevisning.¹⁶⁶

¹⁵⁷ Ekelöf m.fl., 2009, s. 281.

¹⁵⁸ Ekelöf m.fl., 2009, s. 281.

¹⁵⁹ Diesen m.fl., 2003, s. 23 f. och Edelstam, 1991, s. 442.

¹⁶⁰ Edelstam, 1991, s. 442.

¹⁶¹ Ekelöf m.fl., 2009, s. 283.

¹⁶² 24 § 1 st. FPL och Edelstam, 1991, s. 441.

¹⁶³ Edelstam, 1991 s. 443 ff.

¹⁶⁴ Ekelöf m.fl., 2009, s. 294.

¹⁶⁵ Edelstam, 1991, s. 442.

¹⁶⁶ Ekelöf m.fl., 2009, s. 299.

2.5.1 Domstolssakkunnig

För att domstolssakkunnig ska få förordnas krävs att frågan som ska avgöras kräver särskild sakkunskap, varför den också ska vara av en viss svårighetsgrad.¹⁶⁷ Dessutom krävs att det är nödigt att anlita sakkunnig. Huruvida det är nödigt eller inte har att göra med domstolens utredningsansvar och i vilken utsträckning domstolen ska syssla med materiell processledning. I mål där domstolen har ett större, eller uttalat, utredningsansvar är tröskeln för när det anses nödigt att förordna om domstolssakkunnig lägre, medan motsatsen kan anses gälla i sådana mål där domstolens utredningsansvar är mer begränsat. Domstolen bör vid frågan om domstolssakkunnig ska förordnas även beakta målets beskaffenhet samt parternas möjlighet att själva anlita sakkunnig.¹⁶⁸ Mot bakgrund av att domstolen i förvaltningsprocessen har ett mer utbrett utredningsansvar än i allmän process, kan åtminstone i teorin tänkas att förordnandet av domstolssakkunnig är vanligare i förvaltningsprocessen än i allmän process.¹⁶⁹ I ett mål från HFD om vård enligt LVU gällde frågan om ett yttrande borde inhämtas från Socialstyrelsen då den medicinska utredningen i målet var tvetydig, men HFD ansåg att skäl för att inhämta ett sådant yttrande inte fanns.¹⁷⁰ Som nämndes är det i första hand som ett hjälpmedel för domstolens bevisvärdering som sakkunnig ska förordnas. Mot bakgrund av att sakkunnig redan hade förordnats i målet kan därmed tänkas att domstolen inte upplevde att det hade inneburit någon skillnad om ytterligare ett yttrande inhämtades.

Nämnas kan här Åklagarmyndighetens RättsPM om AHT och annat grovt våld mot små barn. I aktuellt RättsPM ges – för att komma till bukt med de bevissvårigheter som föreligger vid mål där det finns en misstanke om skakvåld – en rekommendation att i sådana fall överväga om sakkunnig bör förordnas av domstol.¹⁷¹ Skakvåld, eller framför allt HFD 2018 ref. 6, berörs kort även i Socialstyrelsens LVU-handbok för socialnämnden, men där konstateras egentligen bara vad som följer av rättsfallet. Betonas görs däremot vikten av att socialnämnden noga utreder samtliga missförhållanden som kan ligga till grund för en ansökan om LVU-vård.¹⁷² Det finns däremot, till skillnad från rekommendationen i brottmålsprocessen, inte någon generell rekommendation om att sakkunnig bör förordnas. Ytterst kan tänkas att Åklagarmyndighetens rekommendation är ett uttryck för att det i samband med en så omtvistad diagnos som skakvåld är viktigt att skadornas orsaker utreds ordentligt, vilket får anses ligga väl i linje med intresset av att inte döma oskyldiga till ansvar för brott. För socialnämndens del, å andra sidan, handlar det snarare om att på grund av ett starkt barnskyddsperspektiv göra en grundlig utredning av huruvida det kan tänkas föreligga *någon* grund för vård, för att inte riskera att barn tvingas stanna kvar i farliga hemmiljöer.

¹⁶⁷ 24 § 1–2 st. FPL.

¹⁶⁸ Edelstam, 1991, s. 444.

¹⁶⁹ Edelstam, 1991, s. 439.

¹⁷⁰ RÅ 1985 2:83.

¹⁷¹ RättsPM 2016:3, s. 9.

¹⁷² Socialstyrelsen, 2020, s. 60 f.

2.5.2 Partssakkunnig

Avseende partssakkunnig gäller i förvaltningsprocessen samma regler som för övriga vittnen, vilka alltså inte regleras under förvaltningsprocesslagens – eller rättegångsbalkens i de delar den är tillämplig – regler om sakkunniga i bemärkelsen domstolssakkunniga. I stället benämns partssakkunnig i förvaltningsprocessen som vittne.¹⁷³ Eftersom samma regler inte gäller för partssakkunnig som för domstolssakkunnig har domstolen avseende när förutsättningar finns för part att förordna partssakkunnig en mer allmän möjlighet att avvisa sådan utredning som anses överflödiga, vilken omfattar även partssakkunniga.¹⁷⁴ Mot bakgrund av sakkunnigbevisningens avgörande roll, samt då det vetenskapliga läget bakom skakvåld och triaden är osäkert fyller förordnandet av flera olika sakkunniga ett uppenbart syfte i skakvåldsmålen. Av den anledningen har jag svårt att tänka mig att domstolen anser partssakkunniga överflödiga i mål om LVU där frågan om skakvåld aktualiseras.

2.5.3 Jäv

Då domstolen i skakvåldsmålen till stor del har att göra en bedömning om orsaken till vissa skador är den medicinska utredningen, d.v.s. den utredning som tillförs målet genom sakkunnigbevisning av stor betydelse. Därmed är kan det minst sagt många gånger vara avgörande för målet vad den sakkunnige har för uppfattning i frågan. Av den anledningen finns en uppfattning om att höga krav behöver ställas på den sakkunniges opartiskhet, varför jävsbestämmelser finns även för sakkunniga.¹⁷⁵ För frågan om sakkunnigjäv avseende domstolssakkunnig hänvisas i förvaltningsprocesslagen till rättegångsbalkens bestämmelse, vilken enligt Ekelöf ”ungefär” lär ha samma betydelse som den om domarjäv.¹⁷⁶ Avseende partssakkunniga, eller vittnen, finns mot bakgrund av principen om fri bevisvärdering ingen jävsregel.¹⁷⁷

Kritik har riktats mot domstolsprocessen i mål om misstanke om skakvåld avseende att den läkare som tagit emot och behandlat barnet på sjukhuset också senare har skrivit ett rättsintyg eller haft en roll som sakkunnig i processen. Rättsläkarna får i sin utbildning lära sig att vara opartiska, medan behandlande läkare har ett patientansvar. Det kan därmed tänkas att de läkare som också behandlat barnet i fråga har svårare att skilja på sina roller, och därmed inte kan iaktta samma oberoende i sina utlåtanden.¹⁷⁸ Sådana var omständigheterna i RÅ 1987 ref. 160 som gällde beredande av vård enligt LVU. Omständigheterna var i målet lika de som kan sägas föreligga i mål om misstänkt skakvåld, då den läkare som efter undersökning av barnet hade anmält misstanke om att barnet utsatts för misshandel till socialnämnden, också i egenskap av specialistläkare inom pediatrik hade förordnats som domstolssakkunnig. Den ena parten gjorde gällande sakkunnigjäv, men HFD gjorde bedömningen att något sådant jäv inte förelåg.¹⁷⁹ Mot bakgrund av detta finns det anledning att återkomma till frågan om opartiskheten hos partssakkunnig senare i förhållande till bevisvärderingen.

¹⁷³ 24 § 1 st. FPL och Edelstam, 1991, s. 441 ff.

¹⁷⁴ 8 § 3 st. FPL.

¹⁷⁵ Edelstam, 1991, s. 260 f. och s. 450.

¹⁷⁶ 24 § 2 st. FPL, 40 kap. 2 § rättegångsbalken (1942:740) (RB) och Ekelöf m.fl., 2009, s. 289.

¹⁷⁷ Edelstam, 1991, s. 260.

¹⁷⁸ Öster, 2018, s. 2.

¹⁷⁹ RÅ 1987 ref. 160.

2.6 Domstolens prövning i mål om LVU

2.6.1 En retrospektiv respektive framåtblickande bedömning

Den prövning som domstolen har att göra i förvaltningsprocessen, och kanske särskilt i LVU-målen, skiljer sig markant från den som görs i allmän process. För det första finns i LVU-målen ingen tydlig skillnad på vad som egentligen utgör värderingen av olika fakta i målet (bevisvärderingen) och själva bestämmandet av rättsföljden, då domstolen förutom att värdera bevisningen har att förhålla sig till andra intresseavvägningar, så som det intrång i barnets rätt till privat- och familjeliv som aktualiseras vid ett tvångsomhändertagande.¹⁸⁰ Dessutom består domstolens prövning av dels en retrospektiv bedömning bestående i att fastställa vissa bakgrundsfakta och en prognosbedömning avseende huruvida det kan anses föreligga någon påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling. Diesen menar därmed att fastställandet av bakgrundsfakta – exempelvis förekomsten av vissa skador hos barnet – får franskiljas från prognosbedömningen som är mer dynamisk och som kräver andra redskap än vanliga bevisteoretiska modeller (intresseavvägningar i förhållande till barnets bästa och rätten till privat- och familjeliv).¹⁸¹ Av den anledningen skiljer sig prövningen i LVU-målen från den som görs i brottmålen vid fastställandet av en tilltalads skuld, där det helt är fråga om att fastställa vad som hänt och att utesluta alternativa tolkningsmöjligheter av de omständigheterna.¹⁸² I LVU-målen krävs därav i första hand att det med tillräcklig grad av säkerhet kan fastställas att de hos barnet uppvisade skadorna uppstått genom att föräldrarna utövat fysisk misshandel eller brustit i säkerhetsmedvetandet. Därefter kan prövas huruvida det som i det första ledet konstaterats också innebär att prognosrekvisitet är uppfyllt. Det är därmed inte helt enkelt att särskilja rekvisiten och de materiella förutsättningarna för vård från hur själva prövningen ska gå till.

Avseende prövningen av det retrospektiva bevistemålet, det vill säga huruvida det förekommit fysisk misshandel eller brister i omsorgen, så skiljer sig inte prövningen särskilt mycket från den som görs i indispositiva tvistemål. Det är i båda fallen fråga om att fastställa vissa bakgrundsfakta eller redan inträffade omständigheter.¹⁸³ Den framåtblickande bedömningen, d.v.s. om det föreligger en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling, handlar om att mot bakgrund av de konkreta omständigheter som fastställts i den retrospektiva bedömningen kommer att kvarstå om barnet inte tas ur den bristande hemmiljön. Därav räcker det inte att fysisk misshandel eller brister i omsorgen *sannolikt* förekommit, utan det måste också *sannolikt* tänkas fortsätta förekomma.¹⁸⁴ Som exempel kan nämnas RÅ 1996 ref. 91 där fråga var om ett tvångsomhändertagande mot bakgrund av att barnet i fråga ska ha blivit utsatt för skakvåld. Målet är från tiden före debatten om triadens betydelse för diagnostiseringen av skakvåld, varför den aspekten kan bortses från. HFD ansåg att de risker för att utsättas för skakvåld som förelåg när barnet var ett spädbarn, inte längre förelåg när barnet blivit två och ett halvt år, varför skäl för vård saknades då prognosrekvisitet inte var uppfyllt. Risken för barnet att utsättas för annan typ av misshandel är ingenting som diskuteras av domstolen.¹⁸⁵ HFD uttryckte

¹⁸⁰ Diesen m.fl., 2003, s. 115.

¹⁸¹ Diesen m.fl., 2003, s. 98 och s. 132.

¹⁸² Diesen m.fl., 2003, s. 118.

¹⁸³ Diesen m.fl., 2003, s. 128.

¹⁸⁴ Diesen m.fl., 2003, s. 132.

¹⁸⁵ RÅ 1996 ref. 91.

att "[r]isksituationen [också] har förändrats på grund av åldersförändringen".¹⁸⁶ HFD:s resonemang kan antagligen förklaras med att det framför allt är spädbarn som ännu inte fått fullt utvecklade nackmuskler som utsätts för och kan ta störst skada av skakvåld. Skakvåld är även förknippat med föräldrars frustration över skrikande barn, vilket framför allt kan tänkas göra sig gällande när barnet är yngre.¹⁸⁷ Däremot, framgår av LVU-utredningen att det är otänkbart att en lag vars syfte är att utgöra ett skydd för barn och ungdomar, för att vara tillämplig förutsätter att barnet ifråga redan varit utsatt för en konstaterad skada.¹⁸⁸ För att prognosrekvisitet ska vara uppfyllt krävs därmed att det föreligger konkreta omständigheter för en framtida risk, likt nämnts tidigare, men det är inte fråga om något krav på att varje enskild bakgrundsomständighet ska vara styrkt. Alla omständigheter spelar i stället in i det sammanlagda bevisvärdet.¹⁸⁹ Eftersom prognosbedömningen många gånger bygger på just antaganden måste, trots kravet på att risken ska vara konkret, en viss osäkerhet accepteras för att kunna fånga upp så många fall som möjligt där det kan finnas ett behov av vård.¹⁹⁰ Däremot föranleder inte subjektiva värderingar om vad som kan anses vara en god eller dålig uppfostran, alternativt lindrigare brister i vårdanden att prognosrekvisitet är uppfyllt.¹⁹¹

Även av HFD 2018 ref. 6 framgår angående när beviskravet *sannolikt* är uppfyllt att domstolen vid prövningen huruvida missförhållandena i 2 § i LVU föreligger ska göra en samlad bedömning av den framlagda bevisningen. När det som i mål där det finns en misstanke om skakvåld kan vara fråga om att domstolen ska ta ställning till ett påstått enstaka övergrepp mot ett barn, har domstolen däremot att göra en annan prövning än i sådana tvångsvårdsmål där det finns en bredare utredning om förhållandena i hemmet att utgå från och där beviskravet kan uppnås även fast vissa uppgifter om enskilda händelser och omständigheter i sig kan ifrågasättas.¹⁹² När fråga är om ett enstaka övergrepp uttalar HFD att utredningen måste ge *starkt stöd* för att övergreppet ägt rum.¹⁹³ Avseende skakvåldsmålen så handlar det många gånger, precis som var fallet i HFD 2018 ref. 6, om familjer som inte sedan tidigare haft några kontakter med socialnämnden, och där det finns en misstanke om att ett enstaka övergrepp ska ha ägt rum. Det finns av naturliga skäl då inte lika mycket utredning om exempelvis s.k. "övriga omständigheter" som domstolen kan ta hänsyn till i sin prövning.

Under vissa omständigheter pratas vid prövningen i LVU-mål också om en s.k. presumtionsverkan. Det innebär att om det är fråga om att föräldern gjort sig skyldig till övergrepp mot barnet, exempelvis i form av upprepad grov misshandel, så finns en presumtion för tvångsvård, varför prognosrekvisitet inte behöver prövas. Eftersom det förekommit övergrepp så är också prognosrekvisitet uppfyllt, utan att det behöver göras en självständig prövning av risken. Avseende detta har Diesen menat att det torde krävas att brottet är s.a.s. styrkt, antingen genom en fällande brottmålsdom eller genom ett erkännande. På grund av tidsaspekten och den fara det kan innebära för barnet att vara kvar i hemmet, kan dock inte krävas att domen vunnit laga kraft.¹⁹⁴ För presumtion för tvångsvård krävs dock

¹⁸⁶ RÅ 1996 ref. 91.

¹⁸⁷ 1177 Vårdguiden, 2/7-2021.

¹⁸⁸ Prop. 1989/90:28 s. 61 ff.

¹⁸⁹ Diesen m.fl., 2003, s. 134.

¹⁹⁰ HFD 2017 ref. 42 och HFD 2014 ref. 46.

¹⁹¹ Diesen m.fl., 2003, s. 134 f. och prop. 1989/90:28 s. 63.

¹⁹² Diesen m.fl., 2003, s. 134 f.

¹⁹³ HFD 2018 ref. 6.

¹⁹⁴ Diesen m.fl., 2003, s. 146.

fortfarande att vård inte kan beredas på frivillig väg.¹⁹⁵ Jag har däremot svårt att avgöra vilken grad av fysisk misshandel det egentligen är som krävs för att det ska vara fråga om någon presumtion för vård. Som framgått tidigare kan exempelvis konstateras att förekomsten av redan en ringa grad av fysisk misshandel kan innebära att prognosrekvisitet är uppfyllt, förutsatt att det inte är fråga om en enstaka överilad handling, och att allvarigare slag av misshandel regelmässigt bör leda till tvångsvård.¹⁹⁶ Min tolkning får landa i att det vid mindre allvarliga slag av misshandel fortfarande görs en prövning av huruvida det kan anses *sannolikt* att det föreligger en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling, medan det vid allvarigare slag av misshandel inte över huvud taget görs någon prövning av prognosrekvisitet. Det krävs dock i det senare fallet, som nyss framgått, att brottet är styrkt.

2.6.2 Sakkunnigbevisning i mål om LVU

En förutsättning för att domaren ska kunna göra en korrekt bevisvärdering är som utgångspunkt att hen är medveten om sina egna kunskapsmässiga begränsningar och förordnar sakkunnig i sådana fall där det krävs. Enligt Diesen, samt mot bakgrund av vad som kommer framgå när jag redovisar resultatet från den empiriska undersökningen, är det dock knappast detta som är ett problem i mål där det finns en misstanke om skakvåld och som därför kräver medicinsk expertis.¹⁹⁷ I stället är en tänkbar felkälla vid bevisvärderingen att domaren, också det på grund av sina egna kunskapsmässiga begränsningar, tar den sakkunniges bedömning och slutsats för given. Eftersom domaren själv saknar kunskap inom medicin, kan tänkas att domaren inte heller har kompetens nog att ifrågasätta eller problematisera den sakkunniges bedömning, exempelvis vad som är den troligaste orsaken till vissa uppvisade skador.¹⁹⁸ Domaren måste återigen påminnas om att sakkunnigbevisningen är ett hjälpmedel för bevisvärderingen, och inte utgör s.a.s. *själva* bevisvärderingen. Det tillkommer fortfarande domaren att göra en bedömning av de konkreta bevis – d.v.s. de skador som genom en läkarundersökning har kunnat konstateras att barnet uppvisar – och på så vis komma fram till om det är sannolikt att föräldrarna genom fysisk misshandel eller på grund av brister i säkerhetsmedvetandet orsakat skadorna. Detta trots att även den sakkunnige uttalat sig om vad den mest troliga orsaken till samma skador kan vara och därmed rent av också tillämpat den erfarenhetssats som hen själv tillfört.¹⁹⁹ Därav kommer en bevisvärdering ske två gånger: Först genom att den sakkunnige tillämpar sina medicinska erfarenhetssatser på de bevisfakta som förekommer i målet, och sedan genom att domaren själv tar ställning till bevisvärdet av den sakkunniges slutsats.²⁰⁰ Prövningen kan ske genom att den sakkunnige hörs under förhandlingen. Om båda parterna i processen lägger fram sakkunnigbevisning som inte är samstämmig blir också domaren närmast tvungen att göra en självständig bevisvärdering.²⁰¹ Ekelöf menar att en lösning på domarens svårighet att pröva sakkunnigbevisningen också kan vara att rätten förordnar en sakkunnig enbart med syftet att yttra sig över den sakkunnigbevisning som redan frambringats.²⁰²

¹⁹⁵ Jfr 1 § 2 st. LVU.

¹⁹⁶ HFD 2014 ref. 46.

¹⁹⁷ Se avsnitt 3.3 och Diesen m.fl., 2003, s. 23 f.

¹⁹⁸ Wahlberg, 2009/10, s. 898.

¹⁹⁹ Diesen m.fl., 2003, s. 28 f. och Ekelöf m.fl., 2009, s. 283.

²⁰⁰ Ekelöf m.fl., 2009, s. 284.

²⁰¹ Ekelöf m.fl., 2009, s. 282.

²⁰² Ekelöf m.fl., 2009, s. 284.

Som hastigt berördes tidigare omfattas partssakkunniga heller inte av samma regler som de domstolssakkunniga, varför inte samma krav heller ställs på dess ojävighet. I den partssakkunniges natur ligger dock det faktum att denne är förordnad av just *part*, varför det ändå kan finnas anledning att ställa sig kritisk till opartiskheten. Eventuellt jäv får därmed vägas in vid bevisvärderingen, likt hur det ser ut för andra vittnen.²⁰³ För att kunna göra en fullgod bevisvärdering av den partssakkunniges utsaga kan det därmed finnas skäl att förhåra partssakkunniga mer noga, i jämförelse med domstolssakkunniga.²⁰⁴

Trots att bevisvärderingen är fri, så har sakkunnigutlåtanden ett mycket högt bevisvärde när det gäller tvångsomhändertaganden av små barn.²⁰⁵ I RÅ Ab-36/83 uttalade kammarrätten just det, nämligen att synnerlig vikt måste tillmätas uttalanden av läkare och annan barnpsykiatrisk expertis. Dock menades att det gällde framför allt frågor huruvida föräldrarna kunde sägas ha en bristande insikt i barnets behov och därmed otillräcklig förmåga att ge barnet den omvårdnad som det behöver. I HFD gjordes ingen ändring i kammarrättens dom.²⁰⁶ Om de sakkunniga är överens i sina respektive utlåtanden, kan dessa enligt Mattsson avgöra utgången i mål där frågan om ett tvångsomhändertagande av mycket små barn aktualiseras.²⁰⁷

Som konstaterat består prövningen i LVU-målen till stor del av att göra en prognosbedömning, vid vilken domaren särskilt i sådana mål som skakvåldsmålen, där en medicinsk bedömning behöver göras, är beroende av att det hjälpmedel som sakkunniga innebär tillförs målet. Trots att fysisk misshandel regelmässigt innebär att prognosrekvisitet är uppfyllt, behöver domaren för att en risk ska anses föreligga, som nyss nämnt, värdera huruvida någon misshandel över huvud taget har utövats, alternativt om det kan föreligga brister i omsorgen. Särskilt i skakvåldsmålen blir det aktuellt då det ofta förekommer invändningar om att barnets skador uppstått på grund av underliggande sjukdomar. Om barnet haft sådana skador kan de ha uppkommit genom s.k. normal spädbarnshantering, varför föräldrarna i sådana fall inte kan klandras. Av relevans i sammanhanget är det uttalande som gjordes i HFD 2018 ref. 6 avseende sådana mål där en misstanke om fysisk misshandel grundas enbart på förekomsten av vissa symptom hos barnet. Som framgått finns det i mål om fysisk misshandel mot små barn i allmänhet, och kanske i skakvåldsmålen i synnerhet, sällan bevisning i form av direkta vittnesmål. Bedömningen får därmed grundas på de sakkunnigas uppfattning om de skador som barnet uppvisar.²⁰⁸ I sådana fall uttalade HFD att:

[n]är det gäller misstanke om fysisk misshandel av ett barn och bedömningen grundas enbart på förekomsten av vissa symptom hos barnet bör en förutsättning för tvångsingripande vara att det finns ett tydligt vetenskapligt stöd för orsakssamband mellan de medicinska fynden och det förutsatta våldet. Det får alltså inte framstå som tveksamt att våld kan ge upphov till de skador som konstaterats. Vidare måste samtliga

²⁰³ Ekelöf m.fl., 2009 s. 295.

²⁰⁴ Ekelöf m.fl., 2009, s. 298.

²⁰⁵ Mattsson, 2002, s. 311.

²⁰⁶ RÅ Ab-36/83.

²⁰⁷ Mattsson, 2002, s. 311.

²⁰⁸ Mattsson, 2002, s. 311.

relevanta symtom som behövs för att dra den slutsatsen föreligga i det enskilda fallet. Om det saknas ett tydligt vetenskapligt stöd för orsakssamband kan alltså inte frånvaron av andra tänkbara förklaringar till skadorna i sig medföra att det ska anses sannolikt att skadorna har orsakats genom våld.²⁰⁹

Bedömningen huruvida någon misshandel eller brister i omsorgen har förekommit i mål där det finns en misstanke om skakvåld har också visat sig svårt att göra, även för läkarna. Både avseende huruvida skadorna kan tänkas ha uppstått genom yttre våld och om barnet har några underliggande sjukdomar som kan ha gett upphov till att barnet lättare får exempelvis blåmärken eller frakturer. Domaren kan i sådana fall därmed tänkas ha särskilda svårigheter att inta ett självständigt och kritiskt förhållningssätt till de uttalanden och slutsatser som de sakkunniga lämnar.²¹⁰ Även fast HFD i HFD 2018 ref. 6 uttalar vissa förutsättningar som måste vara uppfyllda för att skäl för tvångsvård ska anses föreligga i mål av det förevarande slaget, har domaren att göra en självständig prövning av de faktiska bevis som lagts fram och inte enbart utgå från den sakkunniges slutsats. Diesen menar att domaren för att kunna inta ett sådant kritiskt förhållningssätt i varje fall måste fråga sig: ”a) om underlaget är tillräckligt omfattande, b) om populationen är korrekt avgränsad, c) om alla relevanta variabler är med och d) om resultatet kan ruckas av individuella eller e) tillkommande omständigheter”.²¹¹ Domaren har enligt Mattsson däremot inte att ifrågasätta de sakkunnigas respektive expertis eller värdera den bedömning av skadorna eller risken som respektive sakkunnig gjort. I stället är det sakkunnigutlåtandets betydelse för huruvida rekvisiten för tvångsvård är uppfyllda som, tillsammans med eventuell annan bevisning, ska prövas av domstolen.²¹² Om det förekommer flera, varandra eventuellt motsägande, sakkunnigutlåtanden följer automatiskt att domstolen måste göra en självständig bevisvärdering, då det inte är möjligt att reservationslöst utgå från att en av de sakkunniga sitter på den absoluta sanningen.²¹³

En annan svårighet som kan tänkas uppstå vid domstolens prövning i mål där sakkunnigbevisning förekommer är de hinder avseende terminologi och begreppsbildning som kan finnas mellan de sakkunniga och domstolen.²¹⁴ Exempelvis vid användandet av sannolikhetsskalor och beviskrav, där innebörden av att något är till exempel sannolikt riskerar skilja sig mellan å ena sidan den vetenskap som de sakkunniga representerar och å andra sidan den juridiska innebörden.²¹⁵ Detta är någonting som Wahlberg beskriver som epistemologiska skillnader och som beror på att juridiken ställer andra frågor till världen, och därmed vill ha andra svar, än exempelvis naturvetenskapen.²¹⁶ Problemet kan också uppstå att domaren, på grund av sina medicinska kunskapsmässiga begränsningar, inte fullt ut förstår innebörden av den sakkunniges utlåtande och slutsatser. Även det motsatta problemet kan tänkas uppstå, det vill säga att den sakkunnige på grund av att denne saknar juridisk kunskap, inte fullt ut förstår vilka frågor denne i egenskap av sakkunnig ska besvara. Det är därmed viktigt att

²⁰⁹ HFD 2018 ref. 6.

²¹⁰ Diesen m.fl., 2003, s. 124.

²¹¹ Diesen m.fl., 2003, s. 125.

²¹² Mattsson, 2002, s. 313 f.

²¹³ Ekelöf m.fl., 2009, s. 281 f.

²¹⁴ Mattsson, 2002, s. 316.

²¹⁵ Wahlberg, 2009/10, s. 897.

²¹⁶ Wahlberg, 2009/10, s. 890.

domstolen diskuterar hur den medicinska bevisningen förhåller sig till utredningen i övrigt, och varken tar den för given eller helt avfärdar den.²¹⁷

²¹⁷ Wahlberg, 2009/10, s. 898 f.

3. Resultaten från den empiriska studien

I detta avsnitt ska jag fullgöra uppsatsens empiriska syfte, d.v.s. redogöra för hur vanligt förekommande påståenden om skakvåld är och hur sådana påståenden hanteras av förvaltningsdomstolarna. Avsnittet inleds med att jag presenterar den empiriska studiens resultat avseende i hur många mål domstolen fattat beslut om tvångsvård, vilka vårdgrunder det varit fråga om samt i vilken utsträckning sakkunnigbevisning använts (avsnitt 3.1–3.3). Jag behandlar därefter domstolens prövning av den bevisning, här främst sakkunnigbevisning, som förekommit i målen och under vilka omständigheter som domstolen fattat beslut om vård.

3.1 Behov eller inte behov av vård

Inledningsvis kan sägas att antalet avgjorda LVU-mål bland förvaltningsrätterna år 2020 var 5 368, vilket var något fler än hur det såg ut de två föregående åren.²¹⁸ Detta kan ställas i kontrast till de sammanlagt 9 mål som varit föremål för den empiriska studien, och som trots att det låter som ett litet antal, utgjort samtliga de mål som meddelats efter den 9 februari 2018²¹⁹ där skakvåld behandlats på ett eller annat sätt, i både förvaltningsrätt och kammarrätt. Bland de 9 målen förekommer även samma barn flera gånger, antingen då vårdbehovet (vid olika tidpunkter) prövats flera gånger i samma instans eller i och med att målet överklagats och därmed prövats på nytt. Det hade eventuellt varit mer adekvat att ställa antalet mål från den empiriska studien i förhållande till hur många LVU-mål som avgjorts där det varit fråga om s.k. miljöfall, eller kanske till och med misshandel av mycket små barn, men förhållandet antalet mål emellan är ändå talande för var vi befinner oss avseende skakvåld i LVU-processen idag. Både avseende hur vanligt förekommande det kan tänkas vara att föräldrar skakar sina barn och avseende hur prövningen av tvångsvård görs när fråga är om grunder där det finns ett svagt vetenskapligt stöd.

Föremål för misstanke om skakvåld har i samtliga mål varit barn yngre än 7 månader. I 5 av de totalt 9 målen har det bedömts föreligga ett behov av tvångsvård.²²⁰ I de mål där förvaltningsrättens dom har överklagats (och prövats) av kammarrätten, och där båda instansernas avgöranden varit inkluderade i studien, så har det inte i något fall skett en ändring av förvaltningsrättens bedömning av vårdbehovet i kammarrätten.²²¹ Det rör sig om både beredande- och upphörandemål.

Tabell 1. Föreligger vårdbehov?

	Förvaltningsrätt	Kammarrätt	Totalt
Behov av tvångsvård	3 av totalt 5 mål	2 av totalt 4 mål	5 av totalt 9 mål
Ej behov av tvångsvård	2 av totalt 5 mål	2 av totalt 4 mål	4 av totalt 9 mål

²¹⁸ Sveriges domstolar, 2020, s. 50.

²¹⁹ Datumet då HFD 2018 ref. 6 meddelades.

²²⁰ FUP mål nr 1770-18, FGO mål nr 1461-20, FUP mål nr 903-20, KST mål nr 8231-18 och KST mål nr 4336-20.

²²¹ KST mål nr 8231-18, KST mål nr 4336-20 och KST mål nr 372—374-21.

Tabell 2. Beredande eller upphörande av vård när vårdbehov föreligger?

	Förvaltningsrätt	Kammarrätt	Totalt
Beredande av vård	1 av totalt 3 mål	1 av totalt 2 mål	2 av totalt 5 mål
Upphörande av vård	2 av totalt 3 mål	1 av totalt 2 mål	3 av totalt 5 mål

3.2 Vilka vårdgrunder?

I samtliga mål har det varit vårdgrunderna fysisk misshandel och/eller brister i omsorgen som prövats. Inte i något mål som ingick i studien yrkade socialnämnden att tvångsvård skulle beredas enbart på grund av fysisk misshandel, men i tre av fem granskade avgöranden från förvaltningsrätterna yrkade nämnden att barnet ifråga skulle beredas tvångsvård på grund av såväl fysisk misshandel som brister i omsorgen.²²² Däremot har nämnden inte i något av nämnda avgöranden specificerat på vilket sätt föräldrarna skulle ha misshandlat barnet, utan det har enbart hävdats att det rört sig om yttre ospecificerat trubbigt våld, vilket kan illustreras genom citatet: ”[d]et är tydligt att det förekommit något annat trubbigt våld än vad föräldrarna uppgett och som orsakat [barnets] livshotande skador”.²²³ Därav har det heller inte i något mål, från socialnämndens sida, funnits explicita anklagelser eller misstankar om skakvåld. Det är i stället i samband med att de sakkunniga läkarna gjort en bedömning av samt uttalat sig om barnets skador som frågan huruvida det kan röra sig om skakvåld eller inte aktualiserats.²²⁴ Därav kan sägas att läkarna får en viktig roll för målet, både de som gör en första bedömning på sjukhuset och de som uttalar sig i egenskap av sakkunniga.

Tabell 3. Vilken vårdgrund när vårdbehov föreligger?

	Förvaltningsrätt	Kammarrätt	Totalt
Brister i omsorgen	2 av totalt 3 mål	2 av totalt 2 mål	4 av totalt 5 mål
Fysisk misshandel	0 av totalt 3 mål	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 5 mål
Både och / osäkert	1 av totalt 3 mål	0 av totalt 2 mål	1 av totalt 5 mål

I samtliga de granskade målen hade socialnämnden som grund för vård angett antingen brister i omsorgen i kombination med fysisk misshandel, eller bara brister i omsorgen.²²⁵ Att göra gällande brister i omsorgen i form av brister i säkerhetsmedvetandet verkar alltså vara en form av andrahandsgrund för att vård ska kunna beredas även i sådana fall som förekomsten av fysisk misshandel inte vinner stöd av utredningen. Exempelvis har socialnämnden i ett mål som gällde

²²² FUP mål nr 1770-18, FGO mål nr 1461-20 och FMA mål nr 6426-20.

²²³ FUP mål nr 1770-18.

²²⁴ Se t.ex. FMA mål nr 6426-20.

²²⁵ FUP mål nr 1770-18, FGO mål nr 1461-20, FUP mål nr 903-20, FMA mål nr 6426-20, FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20, KSU mål nr 2180-17, KST mål nr 8231-18, KST mål nr 4336-20 och KST mål nr 372-374-21.

beredande av vård där barnet i fråga åsamkats skador i form av ett benbrott och hjärnblödningar ansökt om tvångsvård på grund av fysisk misshandel och brister i omsorgen och framfört att "[d]et spelar mindre roll hur skadorna har uppstått, eftersom vårdnadshavarna inte har kunnat skydda [barnet] från att skadas".²²⁶

Även i ett annat mål som gällde upphörande av vård yrkade socialnämnden fortsatt vård på grund av fysisk misshandel och brister i omsorgen mot bakgrund av att barnet uppvisat en blödning under hårda hjärnhinnan, frakturer på höger och vänster hjässben, revbensbrott samt kotkompressioner. Socialnämnden var av uppfattningen att föräldrarna hade utsatt barnet för yttre trubbigt våld, eller att barnet "[...]i vart fall drabbats av skador som orsakats av yttre ickemedicinska faktorer när han varit i föräldrarnas vård varför de brustit i omsorgen om honom".²²⁷

3.3 Förekomsten av sakkunnigbevisning

Sakkunnigbevisning har inte så oväntat varit av stor betydelse i de mål som ingått i den empiriska studien. I samtliga mål har sakkunnigbevisning förekommit i form av rättsintyg, sakkunnigutlåtanden eller genom att en sakkunnig hörts vid den muntliga förhandlingen. I ett mål är det inte helt klart i vilken form sakkunnigbevisning förekommit, då den rättsmedicinska utredningen vid tidpunkten för förvaltningsrättens prövning ännu inte var färdigställd. Däremot framgår att en sakkunnig överläkare, som också verkar ha varit delaktig i barnets vård, i ett telefonsamtal med socialnämnden uttalat sig om barnets skador.²²⁸ Här kan noteras att kammarrätten när föräldrarna överklagar förvaltningsrättens beslut om att bereda vård skriver av målet mot bakgrund av att vården hunnit upphöra och ändamålet med överklagandet därmed förfallit.²²⁹ Huruvida det faktum att vården hunnit upphöra beror på resultatet av den rättsmedicinska utredningen går bara att spekulera i, då det är ett beslut som fattats av socialnämnden och som därmed inte varit föremål för den empiriska undersökningen.²³⁰

3.3.1 I vilka former förekommer sakkunnigbevisning?

I två av målen från förvaltningsrätten förekommer enbart skriftliga sakkunnigutlåtanden,²³¹ medan skriftliga sakkunnigutlåtanden i kombination med både rättsintyg och muntliga förhör med sakkunnig förekommer i två andra.²³² I ett annat mål från förvaltningsrätten förekommer ett skriftligt sakkunnigutlåtande och förhör med sakkunnig.²³³ Muntlig förhandling har hållits i samtliga mål från förvaltningsrätten, men förhör med sakkunnig alltså bara i tre av dessa. Även i kammarrätten har muntlig förhandling hållits i samtliga mål, men förhör med sakkunnig enbart i två av målen.²³⁴ I tre av målen från kammarrätten har det tillkommit sakkunnigbevisning inför kammarrättens prövning. I

²²⁶ FGO mål nr 1461-20.

²²⁷ FUP mål nr 1770-18.

²²⁸ FUP mål nr 1461-20.

²²⁹ KGG mål nr 1863-20.

²³⁰ Det är socialnämnden som fattar beslut om vårdens upphörande, vilket sedan kan överklagas och bli föremål för förvaltningsdomstols prövning, jfr 21 § 1 st. och 41 § 1 st. 2 p. LVU.

²³¹ FUP mål nr 903-20 och FMA mål nr 6426-20.

²³² FUP mål nr 1770-18 och FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

²³³ FUP mål nr 903-20.

²³⁴ KSU mål nr 2180-17 och KST mål nr 372—374-21.

ett av målen rör det sig om ett yttrande från Socialstyrelsens rättsliga råd som lämnats in till Åklagarmyndigheten, troligtvis mot bakgrund av att det funnits misstanke om brott mot någon eller båda av föräldrarna.²³⁵ I ett annat mål hålls nya förhör i kammarrätten med två av de sakkunniga som också hörts i förvaltningsrätten samt att förhör hålls med en sakkunnig som inte tidigare hörts.²³⁶ I ett tredje mål från kammarrätten hålls förhör med två nya sakkunniga samt att kammarrätten själva inhämtat ett yttrande från rättsliga rådet.²³⁷

Huruvida det är på begäran av socialnämnden eller föräldrarna som sakkunnigbevisning lagts fram är inte alltid helt lätt att utläsa, utan bevisningen presenteras utan att det framgår vem som åberopat den.²³⁸ Skäl kan här finnas att nämna det faktum att domstolen i förvaltningsprocessen har att grunda sitt avgörande på allt som förekommit i målet förutsatt att parterna har kännedom om materialet, varför parterna – som oftast och åtminstone inte i LVU-mål – inte åläggs någon åberopsbörd.²³⁹ Därav kan domstolen grunda sitt beslut på allt som förekommit, oavsett vem materialet kommer från.²⁴⁰ Mot bakgrund av socialnämndens långtgående utredningsansvar kan som nämndes tidigare också tänkas att socialnämnden svarar för i stort sett hela utredningen i målet, bortsett från sådan sakkunnigbevisning som föräldrarna åberopat.

I enbart ett mål, vilket var från kammarrätten, framgår det åtminstone explicit att domstolen själva har inhämtat sakkunnigbevisning i form av ett yttrande från Socialstyrelsens rättsliga råd.²⁴¹ I en annan dom från kammarrätten förekommer ett yttrande från rättsliga rådet, men då på grund av att det som tidigare nämndes getts in till Åklagarmyndigheten. Något närmare om vilken part, eller om det är domstolen som inhämtat yttrandet framgår däremot varken av förvaltningsrättens eller kammarrättens dom.²⁴² För att återkomma till uttalandet om att det kan tänkas vara vanligare att domstolen ex officio inhämtar sakkunnigbevisning i förvaltningsprocessen kan därmed konstateras att det åtminstone inte förekommit i någon större utsträckning i de mål som varit föremål för den empiriska studien. Det går inte att med säkerhet uttala sig om varför så är fallet, men mot bakgrund av att skakvård är en diagnos som det inom den vetenskapliga världen råder delade meningar om och som rättens ledamöter ännu mindre har kunskap om, ligger det antagligen parterna nära till hands att föra bevisning kring skadornas tänkbare uppkomstsätt. Konstateras kan alltså att det främst är i form av partssakkunniga som sakkunnigbevisning tillförts de aktuella målen.

²³⁵ KST mål nr 8231-18.

²³⁶ KST mål nr 372—374-21.

²³⁷ KSU mål nr 2180-17.

²³⁸ Se exempelvis FUP mål nr 1770-18 och FUP mål nr 903-20.

²³⁹ Forsman, 2013, s. 251.

²⁴⁰ 30 § 1 st. FPL och von Essen, 2016, s. 57 f. Jfr den åberopsbörd som av rättssäkerhetsskäl åläggs offentlig part i mål om bl.a. körkortsingripande (RÅ 1991 ref. 67) och återkallelse av läkarlegitimation (RÅ 1990 ref. 108).

²⁴¹ KSU mål nr 2180-17.

²⁴² FUP mål nr 1770-18 och KST mål nr 8231-18.

3.3.2 Vem är den sakkunnige?

I tre av målen från förvaltningsrätterna är det rättsläkare som anlitats som sakkunnig.²⁴³ I ännu ett mål har ett utlåtande från Rättsmedicinalverket vari en specialistläkare uttalat sig förekommit. Läkarens specialitet framgår inte, men det ligger enligt mig nära till hands att utgå från att denne också är rättsläkare. I samtliga dessa mål har även en annan specialistläkare, inom t.ex. pediatrik eller obstetrik anlitats som sakkunnig.²⁴⁴ Eftersom den bevisning som åberopats i förvaltningsrätten också ligger till grund för kammarrättens prövning saknas skäl att vidare redogöra för hur det sett ut i kammarrätterna i detta avseende. I det mål från kammarrätten däremot, där förvaltningsrättens dom inte inkluderats i den empiriska studien, så förekommer även där sakkunniga i egenskap av förutom rättsläkare även andra specialistläkare.²⁴⁵

I tre av målen från förvaltningsrätterna, har den läkare som förekommit i utredningen i egenskap av sakkunnig också varit delaktig i vården av barnet.²⁴⁶ Förutsättningarna i det avseendet ändras inte mellan förvaltningsrätten och kammarrätten för de överklagade domarna. I ett mål kan tänkas att den sakkunnige som beskrivits som ”överläkare” också vårdat barnet, men det framgår inte explicit av domen.²⁴⁷ I ett mål förekommer förutom barnets läkare även sju andra sakkunniga. Barnets läkare var till skillnad från flera av de andra sakkunniga, av uppfattningen att barnets skador inte kunde förklaras genom de differentialdiagnoser som de andra sakkunniga presenterat som tänkbara orsaker.²⁴⁸ I ett annat mål menade en läkare som varit delaktig i vården av barnet det finnas skäl att misstänka skakvåld. Vidare var läkaren av uppfattningen att det var låg sannolikhet för att skadorna uppkommit på det sätt som föräldrarna beskrivit, men att det var svårt att veta vad som orsakat skadorna.²⁴⁹ I ännu ett mål menade en av barnets läkare att den sammantagna bilden på sjukhuset där barnet vårdats varit att barnet blivit utsatt för våld mot bakgrund av att det inte funnits någon annan medicinsk förklaring. Den läkare som undersökt barnets ögon menade att det inte fanns någon annan förklaring än *skakvåld* till de blödningar som påträffats i barnets ögon. De andra sakkunniga som inte på något sätt varit delaktiga i vården av barnet, var överens om en differentialdiagnos som de allihop menade kunde förklara barnets skador.²⁵⁰

I samtliga de mål där barnets läkare förekommit i egenskap av sakkunnig, har denne varit av uppfattningen att barnets skador *inte* kunnat förklaras genom olika differentialdiagnoser.²⁵¹ Detta kan knytas an till vad som framgick ovan avseende att läkare på grund av sitt patientansvar kan ha svårt att skilja på sina roller när de uttalar sig i egenskap av sakkunniga. Även om det skulle kunna tänkas vara besvärande att en läkare intar ett outtalat partsintresse, så kan det å andra sidan också finnas skäl att utgå från att det ändå är den läkare som behandlat barnet som bäst s.a.s. känner barnets skador och som kan uttala sig om dem med störst precision. Någon invändning om jäv har inte förekommit i

²⁴³ FUP mål nr 1770-18, FUP mål nr 903-20 och FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

²⁴⁴ FMA mål nr 6426-20.

²⁴⁵ KSU mål nr 2180-17.

²⁴⁶ FUP mål nr 1770-18, FMA mål nr 6426-20 och FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

²⁴⁷ FGO mål nr 1461-20.

²⁴⁸ FUP mål nr 1770-18.

²⁴⁹ FMA mål nr 6426-20.

²⁵⁰ FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

²⁵¹ FUP mål nr 1770-18, FMA mål nr 6426-20 och FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

någon av de granskade domarna, vilket antagligen ganska enkelt kan förklaras med att det närmast uteslutande förekommit partssakkunnig, vilkas eventuella jävighet i stället ska tas hänsyn till vid bevisvärderingen. Det framgår inte av domskälen i något av nämnda mål huruvida domstolen i sin bevisvärdering tagit hänsyn till att en eller flera av de sakkunniga också vårdat barnet. I stället uttalas i ett av målen att "[f]örvaltningsrätten bedömer samtliga vittnesmål och inlagor som trovärdiga men gör bedömningen att det, på det material som inkommit, inte går att säkerställa vad [barnets] skador beror på".²⁵²

3.4 Bevisbördans placering och tillämpligt beviskrav

Var bevisbördan placeras har inte alltid framgått explicit av domskälen, men mot bakgrund av hur prövningen görs i målen får det framstå som att bevisbördan placerats på samma sätt i samtliga mål, d.v.s. på socialnämnden.²⁵³ Ibland har domstolen däremot uttalat sig om att det är just nämnden som har bevisbördan, vilket kommer framgå av nedanstående redogörelse för tillämpligt beviskrav i de granskade målen.

Avseende bevisbördans placering i upphörandemålen så kan anledning finnas att inledningsvis återkomma till den aktualitetsprincip som domstolen vid prövningen av barnets vårdbehov ska utgå från, det vill säga att det är de omständigheter som föreligger vid tidpunkten för domstolens bedömning som är avgörande. Utgångspunkten är därför att domstolen vid prövningen av vårdens upphörande *inte* ska ompröva grunden för tvångsvårdsbeslutet.²⁵⁴ Fem av målen i den empiriska studien avsåg upphörande av vård och i samtliga hade beslutet om beredande av vård fattats före meddelandet av HFD 2018 ref. 6.²⁵⁵ Domstolen har vid prövningen om vården ska upphöra som sagt utgå från de bedömningar som gjordes vid vårdens beredande och om omständigheterna ändrats. Mot bakgrund av att såväl det vetenskapliga läget bakom triaden och skakvåld som HFD:s praxis hade hunnit ändras mellan beslutet om beredande av vård och prövningen om vårdens upphörande gjorde domstolen i samtliga de aktuella avgörandena däremot en prövning av huruvida det hade förelagat skäl för vård från första början. Föräldrarnas talan i målen grundades också på att det aldrig förelagat något vårdbehov, vilket underbyggdes med ny sakkunnigbevisning angående det ändrade vetenskapliga läget för triaden. Domstolarna ansåg det därmed vara nödvändigt att pröva om det fanns anledning att göra en annan bedömning av grunden för tvångsvårdsbeslutet än vad den senaste domstolen som prövade vårdens beredande hade gjort, varför grunden för beslutet omprövats, trots aktualitetsprincipen.²⁵⁶ Eftersom domstolen i samtliga mål om upphörande alltså omprövat grunden för beslutet om beredande av vård, gör sig inte den eventuellt omkastade bevisbördan i upphörandemål gällande i de mål som varit föremål för den empiriska studien. Prövningen har inte på samma sätt tagit sikte på huruvida omständigheterna som föranlett vård fortfarande föreligger, utan om de någonsin förelagat.

²⁵² FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

²⁵³ Se t.ex. FUP mål nr 1770-18 och FUP mål nr 903-20.

²⁵⁴ RÅ 83 2:102.

²⁵⁵ FUP mål nr 1770-18, FUP mål nr 903-20, KSU mål nr 2180-17, KSU mål nr 8231-18 och KSU mål nr 4336-20.

²⁵⁶ FUP mål nr 1770-18, FUP mål nr 903-20 och KSU mål nr 2180-17.

Det är inte i alla mål som domstolen uttalat sig om tillämpligt beviskrav, men i de mål där det sker, så är det precis som framgått gällande tillämpligt beviskrav i miljöfallen i allmänhet nästan uteslutande beviskravet *sannolikt* som domstolen tillämpat, både i förvaltningsrätten och kammarrätten. I ett mål om upphörande av vård uttalade domstolen att "[e]nligt förvaltningsrättens bedömning är det därför, även med beaktande av den nya bevisningen som framkommit i målet, fortfarande sannolikt att [barnets] skador orsakats av yttre icke medicinska faktorer under tiden han varit i föräldrarnas vård".²⁵⁷ I ett annat mål om upphörande uttrycktes det att:

[k]ammarrätten anser med hänsyn till de skilda uppfattningarna som kommer till uttryck i de medicinska bedömningarna och till det idag rådande kunskapsläget att det inte framstår som *sannolikt* [egen kurs.] att [dotterns] skador och förändringar i hjärnan, samt [sonens] blödningar i hjärnan och ögonen, uppkommit genom s.k. skakvåld. [...] Utredningen gör därmed inte heller sannolikt att föräldrarna orsakat [barnens] skador genom sådan oaktsamhet som är att anse som brister i omsorgen.²⁵⁸

Även i ett mål om beredande av vård uttryckte domstolen att "[m]ot denna bakgrund anser kammarrätten att nämnden inte gjort *sannolikt* [egen kurs.] att [barnets] skador beror på att han har utsatts för skakvåld. [...] Kammarrätten anser att nämnden inte gjort *sannolikt* [egen kurs.] att [föräldrarna] brösttit i omsorgen om sina barn."²⁵⁹ Här uttalade sig alltså domstolen både om att tillämpligt beviskrav är sannolikt, och att det är nämnden som har bevisbördan.

I ett annat mål om beredande av vård, som hade föranletts av ett omedelbart omhändertagande, resonerade förvaltningsrätten däremot inte kring om det var *sannolikt* att det förelåg misshandel eller brister i omsorgen utan uttryckte i stället att "[e]ftersom utredningen för närvarande *tyder på* [egen kurs.] att det finns en påtaglig risk för att [barnets] hälsa eller utveckling skadas på grund av misshandel eller brister i omsorgen om han återförenas med sin biologiska familj är han i fortsatt behov av vård i familjehemmet".²⁶⁰ *Tyder på* förefaller inte vara ett i förvaltningsprocessen vedertaget beviskrav, varför det också är svårt att uttala sig om hur mycket det eventuellt skiljer sig från *sannolikt*.²⁶¹ Rent semantiskt och i förhållande till det sätt på vilket domstolen resonerade kring beviskravet är jag dock av uppfattningen att *tyder på* utan svårighet torde vara ett lägre beviskrav än *sannolikt*.²⁶² I det aktuella målet var den rättsmedicinska undersökningen ännu inte färdigställd, varför det i valet av uttryckssätt avseende beviskravet närmast verkar som att domstolen flaggade för att de var medvetna om att utredningen eventuellt ännu inte var så robust som egentligen kan tänkas krävas. Omständigheterna som förelåg vid domstolens prövning menade förvaltningsrätten dock tyda på att det fanns ett behov av vård, varför det kan tänkas att domstolen sänkte beviskravet för att ändå kunna fatta beslut om ett ingripande.²⁶³ Socialnämnden stod därmed inte risken för sin egen bristande

²⁵⁷ FUP mål nr 1770-18.

²⁵⁸ KSU mål nr 2180-17.

²⁵⁹ KST mål nr 372—374-21.

²⁶⁰ FGO mål nr 1462-21.

²⁶¹ Jfr Lindqvist, 2019, s. 104 f.

²⁶² Lägg t.ex. märke till valet av uttryckssätt att "[...] utredningen *för närvarande* [egen kurs.] tyder på att det finns en påtaglig risk".

²⁶³ FGO mål nr 1462-21.

utredning, som normalt är fallet mot bakgrund av deras utbredda utredningsansvar i kombination med att det också är de som åläggs bevisbördan, utan i stället sänktes beviskravet. Därav kunde ett beslut om tvångsvård fattas. Risken uppstår därmed att det rör sig om en materiellt felaktig dom – i bemärkelsen att barnet egentligen inte borde ha tvångsvårdats – i högre utsträckning än vad som hade varit fallet om beviskravet *sannolikt* tillämpats.

3.5 Hur prövas vårdbehovet?

Som nämnts flera gånger tidigare är sakkunnigbevisning vanligt förekommande i LVU-processen i allmänhet, och tillmäts även ett högt bevisvärde. Därigenom kan tänkas att de sakkunniga, åtminstone outtalat, får en direkt avgörande betydelse för många mål om tvångsvård enligt LVU.²⁶⁴ För att komma till ett så korrekt avgörande som möjligt, och inte uteslutande utgå från de sakkunnigas slutsatser, är det däremot viktigt att domstolen gör en självständig prövning av den bevisning som lagts fram, oavsett om det är sakkunnigbevisning eller annan bevisning.

I de aktuella målen, vilket nyss framgick, är det i allra högsta grad fråga om att fatta ett beslut baserat på ett till stor del uteslutande medicinskt underlag. Förutom bevisning som tar sikte på de hos barnet uppvisade skadorna samt eventuella orsaker till dessa, har domstolen i målen i den empiriska studien haft att förhålla sig till framför allt vad föräldrarna berättat samt – i de fall som det förekommit vittnen – vad dessa har berättat bl.a. om sina iakttagelser om föräldrarnas förmågor att ta hand om sina barn. Dessa vittnesmål har framför allt tagit sikte på s.k. "övriga omständigheter" som skulle kunna föranleda vård mot bakgrund av brister i omsorgen.²⁶⁵ I två mål från förvaltningsrätten har vittnen hörts om andra omständigheter än tänkbara orsaker till skadorna, d.v.s. *inte* i egenskap av sakkunniga.²⁶⁶ Inte i något fall har skakvåld bevitnats. Föräldrarna har heller inte i något av målen medgett att de skakat eller utövat annat våld mot barnet i fråga, utan har i stället lämnat förklaringar om att barnet utsatts för lätta stötar mot huvudet i form av att det slagit i något eller trillat.²⁶⁷ I ett av målen, vilket framgår av utredningen i det aktuella tvångsvårdsmålet, erkände pappan till en början skakningar i en pågående parallell brottmålsprocess, men tog sedan tillbaka sitt erkännande.²⁶⁸

Domstolen har mot bakgrund av det ovan anförda alltså många gånger haft att göra en egen prövning av ett i stor utsträckning uteslutande medicinskt underlag och av omständigheter som också är just medicinska.

3.5.1 Triadens betydelse

Som nämndes tidigare är det inte i något mål som socialnämnden, åtminstone explicit, har framfört misstankar om att barnets skador orsakats av skakvåld. I stället har de sakkunniga som förekommit i målen, däribland barnets behandlande läkare, i större eller mindre mån misstänkt att skakvåld kunnat förklara barnets skador. Det är inte av alla domar som det går att utläsa huruvida det varit fyndet av

²⁶⁴ RÅ Ab-36/83 och Mattsson, 2002, s. 311.

²⁶⁵ Se exempelvis FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

²⁶⁶ FUP mål nr 1770-18 och FUP mål nr 903-20.

²⁶⁷ Se exempelvis FMA mål nr 6426-20.

²⁶⁸ KSU mål nr 2180-17.

triaden som föranlett en misstanke om skakvåld. Däremot är det intressant, och mot bakgrund av det osäkra vetenskapliga läget för triaden och skakvåld eventuellt betryggande, att förekomsten av triaden *inte* ensamt verkar ha varit avgörande för domstolen i de mål där det ansetts föreligga ett vårdbehov.

I sammanhanget är inledningsvis av betydelse hur de läkare som möter familjen när de kommer in till sjukhuset resonerat kring triaden och skakvåld. Samtliga de tre mål från förvaltningsrätterna som rörde beredande av vård hade föranletts av ett omedelbart omhändertagande.²⁶⁹ Två av dessa beslut grundades i en orosanmälan från vården, men i det tredje målet gick inte någon sådan information att utläsa. I det första uttrycktes en oro över hur barnets skador uppkommit och om det skett genom en olyckshändelse, men den oron framgår inte ha grundats på förekomsten av triaden, då barnet uppvisade enbart ett av triadens symptom (hjärnblödningar) samt lårbensbrott. Det framgår även, om än något otydligt, att en sakkunnig läkare misstänkt skakvåld, men huruvida det var den misstanken som föranledde en orosanmälan går inte att utläsa genom domskälen. Domstolen beslutade senare att det fanns ett vårdbehov.²⁷⁰ I det andra målet fanns en uttalad misstanke om skakvåld från den behandlande läkarens sida som menade att sannolikheten var låg för att skadorna uppkommit på det av föräldrarna beskrivna sättet, varpå en orosanmälan gjordes. Barnet hade samtliga triadens symptom. När omhändertagandet prövades av förvaltningsrätten menades något vårdbehov inte föreligga.²⁷¹

Tabell 4. Om vårdbehov föreligger, uppvisar barnet triadens symptom?

	Förvaltningsrätt	Kammarrätt	Totalt
Ett symptom	3 av totalt 3 mål	2 av totalt 2 mål	5 av totalt 5 mål
Två symptom	0 av totalt 3 mål	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 5 mål
Alla tre symptom	0 av totalt 3 mål	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 5 mål
Framgår ej	0 av totalt 3 mål	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 5 mål

För att gå vidare till hur de sakkunniga mer allmänt resonerar kring triaden kan nämnas ett mål om beredande av vård, där barnet uppvisade en blödning under hårda hjärnhinnan (triadsymptom), frakturer på hjässbenet, revbensbrott samt kotkompressioner. Domstolen bedömde det föreligga ett vårdbehov. En rättsläkare menade i sitt rättsintyg att utseendet på revbensbrodden talade för att de uppkommit genom klämning mot bröstkorget. Revbensbrott har tidigare även de ansetts vara misshandelsspecifika skador, då de kan uppkomma genom att barnets bröstkorget kläms i samband med skakningar.²⁷² Förutom uttalandet om revbensbrodden samt en annan sakkunnigs uttalande om att det vetenskapliga läget bakom triaden som diagnosmetod för skakvåld var osäkert, resonerade varken domstolen eller de sakkunniga vidare kring om skakvåld kunde förklara barnets skador. I stället tog den medicinska utredningen framför allt sikte på de differentialdiagnoser som eventuellt

²⁶⁹ FGO mål nr 1461-20, FMA mål nr 6426-20, FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

²⁷⁰ FGO mål nr 1461-20.

²⁷¹ FMA mål nr 6426-20.

²⁷² SBU, 2016, s. 8.

kunde förklara skadorna. I det avseendet var de sakkunniga inte överens, varken huruvida barnet kunde tänkas lida av en benskorhetssjukdom, eller om det över huvud taget fanns några alternativa förklaringar till skadorna. Förvaltningsrätten verkar i sitt beslut ha fäst vikt vid det faktum att det inte med säkerhet gått att uttala sig om benskorhet kunnat förklara barnets skador, samt att föräldrarna inte kunnat ge någon rimlig förklaring till skadorna.²⁷³ När vårdens upphörande prövades igen i en senare process var de sakkunniga i målet överens om att skadorna mest sannolikt kunde förklaras av s.k. metabol skelettsjukdom. Även då uttalade en av de sakkunniga att det fanns osäkerheter kring den diagnostik som tidigare använts avseende skakvåld och spädbarnsfrakturer. Domstolen beslutade trots det att det fanns ett vårdbehov mot bakgrund av att det var oklart hur skadorna uppstått, men att skadorna oavsett uppstått när barnet varit i föräldrarnas vård, varför de brustit i omsorgen.²⁷⁴ Avgörande verkar alltså inte ha varit vilka symptom barnet uppvisat. I stället konstaterade domstolen att barnet uppvisade skador av ett visst allvar som föräldrarna inte kunde förklara.

I ett mål där barnet uppvisade lårbensbrott och hjärnblödningar (triadsymptom) framgår att det av den läkare som behandlade barnet verkar ha framförts en misstanke om skakvåld. Den rättsmedicinska undersökningen var vid domstolens prövning inte färdigställd, och det förekom i målet heller inte sakkunnigutlåtanden eller förhör av sakkunnig. Däremot, konstaterade domstolen att det vid tidpunkten för prövningen inte gick att dra några säkra slutsatser om orsaken till barnets skador och att osäkerheten kring den diagnostiska träffsäkerheten för att identifiera skakvåld beaktades. Mot bakgrund av sjukvårdspersonals oro för att barnet blivit utsatt för yttre våld, menade domstolen ändå att det förelåg ett vårdbehov. Vad eller vilka symptom som läkarna tog avstamp i vid sin bedömning framgår inte av domen.²⁷⁵

Tabell 5. Om vårdbehov inte föreligger, uppvisar barnet triadens symptom?²⁷⁶

	Förvaltningsrätt	Kammarrätt	Totalt
Ett symptom	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 4 mål
Två symptom	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 4 mål
Alla tre symptom	2 av totalt 2 mål	2 av totalt 2 mål	4 av totalt 4 mål
Framgår ej	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 2 mål	0 av totalt 4 mål

Intressant är, vilket framgår av tabellen ovan, att i de mål där barnet i fråga uppvisat alla triadens symptom, så har domstolen inte i något av målen menat att ett vårdbehov föreligger. I ett mål om beredande av vård där barnet uppvisade samtliga triadens symptom, men inte några andra skador som skulle kunna tyda på fysiskt våld, bedömde domstolen att någon vårdgrund inte förelåg. Detta trots

²⁷³ FUP mål nr 1770-18.

²⁷⁴ FUP mål nr 903-20.

²⁷⁵ FGO mål nr 1462-20.

²⁷⁶ I FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20, KSU mål nr 2180-17 och KST mål nr 372—374-21 var fråga om tvångsomhändertagande av flera syskon. Då ett av barnen uppvisat samtliga triadens symptom redovisas dessa mål under ”uppvisar alla tre symptom”.

att både en läkare som förekommit som sakkunnig i målet misstänkt skakvåld samt att Rättsmedicinalverket i sitt utlåtande angett att skadorna "[också kan] ha uppkommit genom att annan person kraftigt har skakat [barnet]".²⁷⁷ Förvaltningsrätten tog i sitt beslut avstamp i att det visserligen fick anses vara klarlagt att barnets skador orsakats genom yttre påverkan, men att "[n]ågon närmare slutsats än denna om vad som orsakat dessa skador låter sig, enligt förvaltningsrättens mening, emellertid inte göras utifrån den medicinska utredningen som föreligger i målet".²⁷⁸ Märkas bör även att Rättsmedicinalverket i sitt utlåtande angav att det fanns flera tänkbara förklaringar till barnets skador, bl.a. att de kunde ha uppstått genom ett sådant accidentellt trauma som föräldrarna uppgett. Vidare konstaterade förvaltningsrätten att det varken fanns andra omständigheter som indikerat fysisk misshandel, eller att föräldrarna skulle ha brustit i omsorgen.²⁷⁹ I ett annat mål om beredande av vård var fråga om tvångsvård av tre syskon. Ett av syskonen uppvisade samtliga triadsymptom och ett annat enbart blödningar under hårda hjärnhinnan (triadsymptom). Det tredje syskonet uppvisade inga skador. Förvaltningsrätten konstaterade inledningsvis det vetenskapliga stödet för skakvåld vara osäkert, och att det förekommit bevisning både för att skakvåld skulle kunna ha orsakat skadorna och för att det fanns andra medicinska förklaringar. Förvaltningsrätten menade att det mot bakgrund av den medicinska bevisningen inte gick att säkerställa vad som orsakat skadorna. Därmed fanns inte skäl för tvångsvård på grund av fysisk misshandel. Det kunde mot bakgrund av utredningen i målet inte heller göras sannolikt att brister i omsorgen orsakat skadorna. Barnen uppvisade inte några andra skador än triadsymptomen som skulle kunnat orsakats av yttre våld.²⁸⁰

I ett annat mål om upphörande av vård var två syskon omhändertagna. Det ena barnet hade uppvisat samtliga triadens symptom, men hade också revbensfrakturer, en fraktur i lårbenet, blåmärken och överhudsskrapningar. Det andra barnet hade ögonbottenblödningar (triadsymptom), fraktur i hjässbenet och blåmärken, alltså bara ett av triadens symptom men också andra skador. Kammarrätten tog i avgörandet avstamp i HFD 2018 ref. 6 och konstaterade att det mot bakgrund av att de sakkunniga inte var eniga avseende skadornas orsak, *inte* var sannolikt att skadorna uppstått genom vare sig skakvåld eller annan misshandel. Kammarrätten menade vidare att inte heller utredningen i stort inneburit att någon misshandel kunnat göras sannolik. Detta trots att pappan som varit den som misstänks ha utövat skakvåldet inledningsvis erkände skakningar i en parallell brottmålsprocess. Det var dock ett erkännande som han sedan tog tillbaka, vilket kammarrätten inte fäste något avseende vid. Kammarrätten menade att det heller inte funnits stöd i utredningen för en situation då föräldrarna borde ha ingripit, varför vårdgrund bedömdes saknas.²⁸¹

Det ovan anförda och det faktum att domstolen i de mål där triaden faktiskt förelegat menat att det inte funnits något vårdbehov kan möjligtvis vara ett tecken på att SBU-rapporten fått stort genomslag i sådana mål där triaden förekommit. Det blir även delvis synligt i upphörandemålen där beslutet om beredande av vård fattats före HFD 2018 ref. 6 meddelades. Mot bakgrund av att kunskapsläget avseende triaden och skakvåld förändrats mellan besluten om beredande och prövningen om upphörande har domstolarna som nämnt omprövat grunderna för besluten. Alternativet hade för

²⁷⁷ FMA mål nr 6426-20.

²⁷⁸ FMA mål nr 6426-20.

²⁷⁹ FMA mål nr 6426-20.

²⁸⁰ FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

²⁸¹ KSU mål nr 2180-17.

föräldrarna varit att begära resning avseende beredandet, vilket de besparas göra genom domstolens hantering. I två av upphörandemålen menade domstolen vid förvaltningsrättens prövning att vårdbehov alltjämt förelåg.²⁸² Så även vid kammarrättens prövning.²⁸³ I den dom avseende skakvåld som var först med att meddelas efter HFD 2018 ref. 6 kom kammarrätten däremot fram till att det aldrig funnits grund för LVU-vård, varken mot bakgrund av misshandel eller brister i omsorgen, varför ett beslut om vårdens upphörande fattades.²⁸⁴

I de mål där bara ett symptom förekommer kan det tänkas att domstolen inte på samma sätt upplever sig bunden till vad som skulle kunna benämnas ”skakvåldsramen”, d.v.s. vad HFD uttryckt samt vad som följer av SBU-rapporten. För samtliga de nämnda målen där domstolen menat att ett vårdbehov förelegat kan även sägas att barnet förutom ett triadsymptom uppvisat andra skador som kan vara tecken på yttre våld.²⁸⁵ SBU-rapporten tar som inledningsvis nämndes sikte på triadens förekomst vid *isolerat* skakvåld varför det, med rätta, kan tänkas finnas ett större handlingsutrymme för domstolen att fatta beslut om tvångsvård när det förekommit sådana andra skador som tyder på yttre våld. Däremot, har domstolen inte i något av målen där det ansetts föreligga ett vårdbehov kunnat fastställa vad skadorna beror på, utan tvångsvård har, vilket kommer framgå i det följande, beslutats för att föräldrarna inte kunnat förklara skadornas uppkomst. Intressant är även att kammarrätten i det avgörande där två syskon, varav det ena uppvisat samtliga triadens symptom och det andra ett triadsymptom, blivit omhändertagna *inte* ansett det föreligga något vårdbehov, trots att barnen uppvisat även andra skador än triadsymptomen.²⁸⁶ Det verkar även ha saknat betydelse att inte alla syskon som var föremål för prövning om tvångsvård skulle beredas uppvisat samtliga triadens symptom. Så länge ett av syskonen uppvisat samtliga triadens symptom verkar det alltså inte bli fråga om något ingripande.

Jag menar mot bakgrund av det ovan anförda att det finns anledning att dela upp målen i två kategorier. Å ena sidan har vi de mål där barnet i fråga uppvisat samtliga av triadens symptom, låt oss kalla dem de rena triadfallen. Inte i något av dessa mål menar domstolen att det föreligger ett vårdbehov. Avseende målen i den andra kategorin, å andra sidan, där barnet förutom ett triadsymptom även uppvisat andra symptom som skulle kunna tala för fysiskt våld, har domstolen i samtliga mål i stället ansett att det finns ett vårdbehov.

3.5.2 Prövningen av sakkunnigbevisningen i förhållande till fysisk misshandel

Men om det inte är triaden som eventuellt föranleder ett beslut om ett tvångsingripande, vad är det då? I samtliga mål utom ett har föräldrarna anförat att det är på grund av underliggande sjukdomar som skadorna som ändå är av ett visst allvar kunnat uppstå, då barnet på grund av sin sjukdom exempelvis haft en ökad blödningsbenägenhet eller lättare att få frakturer.²⁸⁷ Lider barnet ifråga av

²⁸² FUP mål nr 1770-18 och FUP mål nr 903-20.

²⁸³ KST mål nr 8231-18 och KST mål nr 4336-20.

²⁸⁴ KSU mål nr 2180-17.

²⁸⁵ FUP mål nr 1770-18, FGO mål nr 1461-20 och FUP mål nr 903-20.

²⁸⁶ KSU mål nr 2180-17.

²⁸⁷ KSU mål nr 2180-17, KST mål nr 8231-18, KGG mål nr 1863-20, KST mål nr 4336-20, KST mål nr 372—374-21, FUP mål nr 1770-18, FGO mål nr 1461-20, FUP mål nr 903-20 och FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

sådana sjukdomar, kan också skadorna uppstå vid normal spädbarnshantering, varför föräldrarna i sådana fall inte nödvändigtvis behöver ha utsatt barnet för varken fysisk misshandel eller underlåtit att ingripa på adekvat sätt för att förhindra skadorna. Domstolen har alltså att göra en prövning av om skadorna som barnet uppvisar sannolikt uppstått genom fysisk misshandel eller brister i omsorgen. Om barnet haft en underliggande sjukdom som kunnat förklara skadorna, alternativt att skadorna kunnat uppstå genom ett sådant lindrigt trauma som föräldrarna påstår, kan föräldrarna däremot alltså inte läggas skadorna till last. Som nämnts finns det under sådana förhållanden för domaren anledning att inta ett kritiskt förhållningssätt och vara noggrann med att en självständig bevisvärdering görs.

Hur domstolen hanterat sakkunnigbevisningen vid sin prövning varierar mellan målen. I ett mål gjorde socialnämnden gällande att föräldrarna orsakat barnets skador genom yttre trubbigt våld, men från vissa av de sakkunniga fanns hypoteser om att barnets uppvisade skador kunde bero på en benskörhetssjukdom, alternativt att skadorna kunde härledas till förlossningen. Det fanns däremot också en sakkunnig som hävdade att det inte funnits några tecken på att barnet lidit av en sådan sjukdom.²⁸⁸ Domstolen konstaterade att:

[i] denna nya bevisning i målet finns alltså dels två helt motstående expertutlåtanden, dels två expertutlåtanden som inte utesluter möjligheten att [barnet] hade en benskörhetssjukdom. Att det inte går att utesluta att [barnet] hade en benskörhetssjukdom är dock en bedömning som heller inte utesluter motsatsen. Enligt förvaltningsrättens mening ger den nya bevisningen i målet därför inte tillräckligt stöd för någon definitiv slutsats beträffande frågorna om [barnet] hade en benskörhetssjukdom och hur hans skador kan ha uppkommit. Inte heller i kombination med den övriga bevisningen som presenterats i målet, som även fanns tillgänglig vid kammarrättens prövning den 19 juni 2017, ges tillräckligt underlag för någon klar slutsats. [...] Förvaltningsrätten kan mot den bakgrunden endast konstatera att det utifrån den bevisning som presenterats i målet inte går att med säkerhet uttala sig om [barnet] lidit av benskörhet eller inte. [Barnets] skador kan dock ge ledning för bedömningen i målet. Det har framgått att nyare röntgenundersökningar av [barnet] visade att hans benskador läkt och att det inte uppstått några nya benbrott efter det att han omhändertogs. [...] Det framstår mot den bakgrunden som klart mer sannolikt att [barnet] inte led av någon benskörhetssjukdom alternativt att den i så fall var i det närmaste helt utläkt. Båda dessa alternativ leder till slutsatsen att det våld som måste ha krävts för att orsaka skallbensbrott på båda sidorna av hjässan var förhållandevis kraftigt. Enligt förvaltningsrättens bedömning är det därför, även med beaktande av den nya bevisningen som framkommit i målet, fortfarande sannolikt att [barnets] skador orsakats av yttre icke medicinska faktorer under tiden han varit i föräldrarnas vård.²⁸⁹

Således använde domstolen de sakkunnigas utlåtanden som ett hjälpmedel för sin prövning. Domstolen valde inte en sakkunnigs linje och gick på den utan gjorde precis som förespråkat en egen prövning även baserat på övriga omständigheter i målet. Även i ett annat mål där föräldrarna angav

²⁸⁸ FUP mål nr 1770-18.

²⁸⁹ FUP mål nr 1770-18.

att skadorna uppkommit genom ett accidentellt trauma var de sakkunniga av olika meningar avseende orsaken till barnets skador.²⁹⁰ Förvaltningsrätten uttalade att:

[g]enom den medicinska utredningen får det anses klarlagt att de blödningar mellan hjärnans mjuka hinnor och den ögonbottenblödning som [barnet] uppvisat måste ha orsakats av någon form av yttre påverkan. Någon närmare slutsats än denna om vad som orsakat dessa skador låter sig, enligt förvaltningsrättens mening, emellertid inte göras utifrån den medicinska utredningen som föreligger i målet. Vid denna bedömning beaktas särskilt vad specialisläkare vid Rättsmedicinalverket angett om att hon bedömer att de skador som [barnet] uppvisat kan ha uppkommit genom det händelseförlopp som föräldrarna beskrivit. Inte heller föreligger några andra omständigheter eller bevisning i övrigt som talar för att [barnets] skador uppkommit genom att hon utsatts för fysisk misshandel.²⁹¹

Kammarrätten hanterade i ett mål sakkunnigbevisning där det fanns olika uppfattningar om orsaken till barnets skador genom att inledningsvis konstatera att de sakkunniga var av skilda uppfattningar och att orsakerna till skadorna därmed inte kunde avgöras med någon högre grad av säkerhet.²⁹² Kammarrätten anförde vidare att:

[u]tifrån vad Socialstyrelsens rättsliga råd anført i sitt yttrande till kammarrätten får det emellertid anses klarlagt att de möjliga sjukdomsrelaterade orsakerna till barnens skador och insjuknanden tidigare har underskattats, medan de traumarelaterade bedömningarna har vilat på ett äldre kunskapsläge som inte längre är aktuellt. Den sammantagna bilden av barnens skador och insjuknanden är enligt Socialstyrelsen vidare väl förenlig med de resonemang som förts fram av [bl.a. två av de sakkunniga] vilka fört fram medicinska orsaker som grund för de uppkomna skadorna. Enligt kammarrättens uppfattning ger inte den medicinska utredningen tillräckligt stöd för att de skador som konstaterats hos [barnen] har berott på att de utsatts för misshandel. Även om det inte direkt med säkerhet kan fastslås vad skadorna beror på ger inte utredningen i målet stöd för att anse det som sannolikt att [barnen] har varit utsatta för misshandel av sina föräldrar.²⁹³

Även i ett mål där de två sakkunniga som förekommit i målet var i det närmaste överens om att barnets skador kunde förklaras av en underliggande benskörhetssjukdom, fast då några säkra slutsatser om skadornas uppkomst inte kunde dras, så konstaterade förvaltningsrätten att:

[a]v utredningen i målet framkommer det att det fortsatt är oklart hur [barnets] skador har uppkommit. Klart är dock att det krävts någon form av yttre påverkan för att [barnet] skulle ådragit sig sådana livshotande skador. Vilken grad av påverkan som har krävts har dock inte kunnat fastställas men [två av de sakkunniga] har anført att det kan ha räckt

²⁹⁰ FMA mål nr 6426-20.

²⁹¹ FMA mål nr 6426-20.

²⁹² KSU mål nr 2180-17.

²⁹³ KSU mål nr 2180-17.

med normalt handhavande av [barnet] om han lidit av en metabol skelettsjukdom. Även om det i målet finns omständigheter som talar för att [barnet] lidit av en metabol skelettsjukdom som orsakat benskörhet, har några närmare undersökningar av [barnet] för att utreda eventuell benskörhet inte utförts. Förvaltningsrätten konstaterar därefter att oavsett hur [barnets] skador har uppkommit så har de uppkommit medan han befunnit sig i föräldrarnas vård. Föräldrarna har inte förmått att skydda [barnet] från de allvarliga skador han fått under den tid han var i deras vård.²⁹⁴

Det är enbart i ett mål som domstolen varit mer sparsmakade i domskälen och det var då närmast de misstankar som framförts av läkare och sjukhuspersonal som var avgörande för domstolens bedömning.²⁹⁵ Förvaltningsrätten menade att:

[d]et står klart att han inom loppet av en kort period har åsamkats allvarliga skador i form av ett lårbensbrott och hjärnblödningar, varav den senast uppmärksammade hjärnblödningen har uppstått efter de övriga. Det går för närvarande inte att dra några säkra slutsatser om hur [barnet] fått de aktuella skadorna, då den rättsmedicinska utredningen inte är färdigställd. Ytterligare skador av liknande slag skulle enligt förvaltningsrättens mening kunna innebära ödesdigra konsekvenser för [barnet]. Förvaltningsrätten beaktar att det råder starka tvivel kring den diagnostiska träffsäkerheten för att identifiera skakvåld (jfr HFD 2018 ref. 6). Läkare och sjukvårdspersonal har dock uttryckt en stark oro för att [barnet] har blivit utsatt för yttre våld i föräldrarnas vård. [Mamman] är också för närvarande misstänkt för att ha misshandlat [barnet] och såvitt framgår av utredningen innefattar misstankarna även lårbensskadan.²⁹⁶

Sammanfattningsvis kan sägas att domstolarna hanterat sakkunnigbevisningen genom att i någon mån ställa de olika bedömningarna mot varandra. Genom att i förhållande till varandra motsägende sakkunnigbevisning förekommit i flera av målen har domstolen närmast tvingats göra en självständig prövning.²⁹⁷ I samtliga mål har domstolen varit av uppfattningen att det inte går att fastställa om skadorna uppstått genom fysiskt våld eller snarast på grund av en underliggande sjukdom, utan i de mål där det fattats beslut om tvångsvård har domstolen i stället befunnit det föreligga ett vårdbehov på grund av brister i omsorgen. Det är enbart i det senast citerade målet ovan som det verkar som att domstolen fäste klart avgörande vikt vid att läkare och sjukvårdspersonal misstänkt att barnet blivit utsatt för yttre våld. Förvaltningsrätten tog dock i sin bedömning även hänsyn till det faktum att mamman vid tidpunkten för domstolens prövning även var föremål för straffrättslig misstanke om brott mot barnet.²⁹⁸ Sammantaget är jag därmed ändå av uppfattningen att domstolarna genomgående gör en självständig värdering av den bevisning som förekommit och verkar, oavsett om det handlar om de s.a.s. rena triadfallen eller de övriga, ta hänsyn till vad HFD uttryckt i HFD 2018 ref. 6

²⁹⁴ FUP mål nr 903-20.

²⁹⁵ FGO mål nr 1461-20.

²⁹⁶ FGO mål nr 1461-20.

²⁹⁷ Se exempelvis FUP mål nr 1770-18 och jfr Ekelöf m.fl., 2009, s. 282.

²⁹⁸ FGO mål nr 1461-20.

angående att det inte får vara tveksamt om våld kan ge upphov till de skador som påträffats.²⁹⁹ Om det finns tvivel om skadornas uppkomstsätt, baserat både på de sakkunnigas uppfattning om skadorna och vad som i övrigt framgått av utredningen i målet, går domstolen i stället över till att pröva huruvida tvångsvård är behövligt mot bakgrund av brister i omsorgen.

3.5.3 Prövningen av övriga omständigheter i förhållande till brister i omsorgen

Som framgått verkar domstolarna i målen först göra en prövning av huruvida de skador som barnet uppvisat innebär att det gjorts sannolikt att fysisk misshandel förekommit för att om så inte är fallet gå vidare till att pröva om det sannolikt kan föreligga brister i omsorgen. Inte i något mål har domstolen ansett att det med tillräcklig grad av säkerhet varit möjligt att fastställa att barnet lidit av någon av de differentialdiagnoser som gjorts gällande. Det är därmed heller inte i något mål som omständigheten att skadorna kunnat uppstå på grund av barnets eventuella underliggande sjukdom – och att föräldrarnas handlande därmed inte kunnat klandras – har varit avgörande för att någon vårdgrund *inte* ansetts föreligga. Hade någon underliggande sjukdom kunnat fastställas, hade detta varit någonting som inneburit att beviskravet för att någon vårdgrund förelegat inte kunnat uppnås, varför tvångsvård i sådana fall inte hade aktualiserats. I stället har domstolen prövat om övriga omständigheter i målet, bortsett från den medicinska utredningen, föranlett en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling mot bakgrund av brister i omsorgen eller säkerhetsmedvetandet. Hur osäkerheten om skadornas uppkomst hanterats varierar däremot mellan målen. Det är även här som jag menar att det går att se att domstolens hantering skiljer sig åt mellan de två kategorierna av mål.

För att börja med de mål där barnet uppvisat ett triadsymptom tillsammans med andra skador som tytt på ett yttre trauma går det att se att domstolen tagit avstamp i den bedömning som HFD gjorde i RÅ 1996 ref. 91, där det faktum att föräldrarna inte kan förklara skadornas uppkomst läggs dem till last om domstolen bedömer att skadorna uppkommit i hemmet. I RÅ 1996 ref. 91 var som tidigare framgått fråga om misstänkt skakvåld, och skulle, om det ingick i den empiriska undersökningen i denna uppsats antagligen ha kategoriserats som ett s.k. rent triadfall. Rättsfallet är däremot sedan tiden före skakvåldsdebatten varför min uppfattning är att vilka slutsatser domstolen ansåg sig kunna dra mot bakgrund av vilka skador barnet uppvisade idag inte är det väsentliga med rättsfallet. I stället är det centrala med rättsfallet under vilka omständigheter som föräldrarna kan läggas barnets skador till last så som brister i omsorgen, d.v.s. om skadorna bedöms ha uppkommit i hemmet. I ett mål från den empiriska studien där barnet uppvisade enbart ett triadsymptom tillsammans med andra yttre skador och där det inte gick att dra några säkra slutsatser kring hur de aktuella skadorna uppkommit menades att det fanns ett behov av vård. Domstolen bedömde att det skulle innebära ”ödesdiga konsekvenser” för barnet att tillfogas ytterligare skador av liknande slag, varför det fanns en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling på grund av misshandel *eller* brister i omsorgen.³⁰⁰ Märk väl att domstolen trots att de anförde att det inte gått att dra några säkra slutsatser kring hur skadorna uppkommit menade att det fanns grund för vård. Domstolen resonerade inte kring något särskilt tillfälle då föräldrarna borde ha ingripit för att skydda sonen från skadorna, vilket kan relateras till HFD:s uttalande i HFD 2018 ref. 6, angående att stöd i utredningen för en situation då föräldrarna

²⁹⁹ HFD 2018 ref. 6.

³⁰⁰ FGO mål nr 1461-20.

borde ha ingripit krävs när det kommer till bristande säkerhetsmedvetande.³⁰¹ Förvaltningsrättens dom överklagades till kammarrätten som skrev av målet då vården redan hade upphört vid tidpunkten för kammarrättens prövning.³⁰²

I ett annat mål menade förvaltningsrätten att föräldrarna inte i tillräcklig grad hade kunnat redogöra för hur barnet åsamkats skadorna, varför barnet riskerade drabbas av nya skador om det återvände till hemmet. Därav menade förvaltningsrätten att det förelåg ett fortsatt vårdbehov på grund av brister i omsorgen.³⁰³ Avgörandet överklagades till kammarrätten som trots att det inte kunnat uteslutas att barnet lidit av benskörhet, ansåg att "[d]et förhållandet att LVU är en skyddslagstiftning för barn innebär enligt kammarrättens uppfattning att eventuella tveksamheter om skadornas uppkomst bör tala emot att låta den pågående vården upphöra".³⁰⁴ Eftersom kammarrätten bedömde att föräldrarnas förklaring till skadorna, att barnet stött i en bygel på bilbarnstolen, inte var rimlig beslutade de att låta vården fortgå mot bakgrund av brister i omsorgen.³⁰⁵ Varken förvaltningsrätten eller kammarrätten tog särskilt upp om det fanns stöd i utredningen för en situation då föräldrarna borde ha ingripit för att förhindra skadorna. Samma resonemang fördes även i en annan dom från kammarrätten utan att något stöd i utredningen för en särskild situation krävdes. Domstolen anförde enbart att "[d]en allvarliga huvudskadan kan dock inte ha orsakats endast genom normal hantering; det är oroväckande att det saknas en förklaring till den".³⁰⁶

När det kommer till de rena triadfallen görs närmast den motsatta bedömningen, där jag menar att domstolen i större utsträckning tagit avstamp i HFD 2018 ref. 6. Socialnämnden yrkade i ett mål där en läkare uttalat att det funnits skäl att misstänka skakvåld att tvångsvård skulle beredas mot bakgrund av antingen misshandel eller bristande omsorg. Av utredningen framkom information om åtminstone två situationer där föräldrarna genom att ha lämnat barnet obevakat i sin säng brustit i sitt säkerhetsmedvetande. Förvaltningsrätten menade visserligen att de hos barnet uppvisade skadorna måste ha orsakats av yttre påverkan, men till skillnad från målen i den andra kategorin som jag gick igenom ovan, kom förvaltningsrätten fram till att det i utredningen varken fanns stöd för att barnet utsatts för misshandel eller för att föräldrarna brustit i säkerhetsmedvetandet. Därmed beslutades att det inte fanns skäl för tvångsvård. Målet överklagades inte till kammarrätten.³⁰⁷ En liknande bedömning gjordes även i ett annat av de rena triadfallen där socialnämnden yrkat beredande av vård på grund av brister i omsorgen mot bakgrund av att två av tre syskon uppvisat ett eller flera av triadens symptom. Förvaltningsrätten avslog ansökan om vård då det inte framkommit sådana uppgifter som gjort att föräldrarna ansågs ha brustit i omsorgen.³⁰⁸ Kammarrätten avslog överklagandet då det varken var sannolikt att skadorna uppkommit på grund av skakvåld, genom annat tillfogat våld eller genom att föräldrarna brustit i säkerhetsmedvetandet. Det senare då socialnämnden inte hade anfört någon konkret omständighet som kunde kopplas till brister i säkerhetsmedvetandet.³⁰⁹

³⁰¹ HFD 2018 ref. 6.

³⁰² KGG mål nr 1863-20.

³⁰³ FUP mål nr 1770-18.

³⁰⁴ KST mål nr 8231-18.

³⁰⁵ KST mål nr 8231-18.

³⁰⁶ KST mål nr 4336-20.

³⁰⁷ FMA mål nr 6426-20.

³⁰⁸ FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

³⁰⁹ KST mål nr 372-374-21.

Vad som därmed egentligen utgör sådana övriga omständigheter som krävs för att brister i omsorgen ska anses föreligga är inte helt lätt att uttyda. Domstolen verkar alltså ha använt avsaknaden av ett tillfälle då föräldrarna borde ha ingripit i mål där något vårdbehov inte ansetts föreligga (de rena triadfallen), men har inte resonerat kring någon sådan situation i mål som landat i att ett vårdbehov faktiskt förelagat (de övriga fallen). I stället har i ett mål där barnet tvångsvårdats mot bakgrund av brister i omsorgen enbart framförts att:

[f]örvaltningsrätten konstaterar därefter att oavsett hur [barnets] skador har uppkommit så har de uppkommit medan han befunnit sig i föräldrarnas vård. Föräldrarna har inte förmått att skydda [barnet] från de allvarliga skador han fått under den tid han var i deras vård. Även med den utredning som numera finns i målet bedömer förvaltningsrätten att föräldrarna har brustit i omsorgen om [barnet].³¹⁰

Slutsatsen att skadorna uppkommit när barnet varit i föräldrarnas vård verkar ha dragits mot bakgrund av att barnet inte fått några ytterligare skador efter att hen placerats utanför hemmet.³¹¹ Detta kan jämföras med vad HFD uttalade i RÅ 1996 ref. 91, där det faktum att föräldrarna inte kunnat förklara hur skadorna uppstått i kombination med att HFD bedömde att de uppstått i hemmet innebar att föräldrarna ansågs ha brustit i omsorgen av barnet, varför det fanns ett behov av vård.³¹² När förvaltningsrättens avgörande ovan överklagades till kammarrätten uttalade domstolen att:

[k]ammarrättens utgångspunkt är då att skadorna inte kan ha uppkommit på grund av en mycket ringa fysisk påverkan. Föräldrarna står fast vid att de inte har brustit i omsorgen och har som förklaring till uppkomsten av frakturerna på skallbenet uppgett att [barnet] stött i en bygel på bilbarnstolen. Kammarrätten anser liksom förvaltningsrätten att denna händelse inte kan ha utgjort ett sådant yttre trauma som kunnat orsaka skadorna på skallbenet. Kammarrätten gör därför i likhet med förvaltningsrätten bedömningen att det förhållandet att föräldrarna inte kan redogöra för hur [barnet] skadats gör att det finns en risk för att han skadas på nytt och det finns därför ett vårdbehov på grund av brister i omsorgen.³¹³

Även i ett annat mål verkar det faktum att barnet inte drabbats av några nya skador sedan det omhändertogs vara en sådan omständighet som föranleder att vårdgrund bedöms föreligga på grund av att skadorna uppkommit i föräldrarnas vård:

[d]et har framgått att nyare röntgenundersökningar av [barnet] visade att hans benskadorna läkt och att det inte uppstått några nya benbrott efter det att han omhändertogs. [...] Enligt förvaltningsrättens bedömning är det därför, även med beaktande av den nya bevisningen

³¹⁰ FUP mål nr 903-20.

³¹¹ FUP mål nr 903-20.

³¹² RÅ 1996 ref. 91.

³¹³ KST mål nr 8231-18.

som framkommit i målet, fortfarande sannolikt att [barnets] skador orsakats av yttre icke medicinska faktorer under tiden han varit i föräldrarnas vård.³¹⁴

I ett av de rena triadfallen där domstolen beslutade att vården skulle upphöra hade nämnden anfört att barnen inte drabbats av några fler skador sedan de omhändertogs. Kammarrätten konstaterade däremot att det osäkra vetenskapliga läget bakom triaden innebär att det inte framstår som sannolikt att skadorna uppkommit genom skakvåld. På grund av de skilda uppfattningarna bakom skadornas orsak menade kammarrätten att det heller inte gått att avgöra om skadorna kan ha uppstått genom annat yttre trauma, eller om de kan förklaras av någon underliggande sjukdom.³¹⁵ Kammarrätten anförde vidare att:

[ä]ven om det inte direkt med säkerhet kan fastslås vad skadorna beror på ger inte utredningen i målet stöd för att anse det som sannolikt att [barnen] har varit utsatta för misshandel av sina föräldrar. Kammarrätten anser vidare att det framstår som osäkert om det i övrigt har funnits någon situation där föräldrarna kan sägas ha varit oaktsamma eller där de bort ingripa för att förhindra att [barnen] kom till skada. Utredningen gör därmed inte heller sannolikt att föräldrarna orsakat [barnens] skador genom sådan oaktsamhet som är att anse som brister i omsorgen. Inte heller de episodiska observationer som gjorts av sjukvårdspersonal ger tillräckligt underlag för att beteckna föräldrarnas omvårdnad som brister i omsorgen. De omständigheter som föranledde [barnens] omhändertaganden kan därmed inte utgöra skäl för fortsatt vård.³¹⁶

Således har det faktum att barnet inte drabbats av några ytterligare skador sedan det omhändertogs haft olika betydelse i de mål som varit föremål för studien, där den omständighetens betydelse skiljer sig åt beroende på om det varit fråga om ett rent triadfall eller inte. I såväl RÅ 1996 ref. 91 som i HFD 2018 ref. 6 handlade det om att skador hos barnet som inte kunde kopplas till något våldsutövande kunde läggas föräldrarna till last som brister i omsorgen eller säkerhetsmedvetandet. I RÅ 1996 ref. 91 menade HFD som nämnt brister i omsorgen föreligga då det ansågs vara bevisat att skadorna uppkommit i hemmet, varför föräldrarna borde ha ingripit. Därav är min uppfattning att det för ett tvångsomhändertagande på grund av att barnet uppvisar vissa skador som inte kan kopplas till något särskilt misshandelstillfälle krävs stöd i utredningen för en situation där föräldrarna borde ha ingripit, men vad sådant (tillräckligt) stöd innebär verkar variera. Mot bakgrund av RÅ 1996 ref. 91 skulle detta kunna vara att utredningen ger stöd för att barnet tillfogats skadorna i hemmet, där ju föräldrarna får tänkas vara ansvariga för att se till att barnet inte skadas, eller som uttrycks i målen i den empiriska studien att skadorna uppstått under tiden som barnet varit i föräldrarnas vård. Enligt min uppfattning krävs däremot enligt HFD 2018 ref. 6 mer stöd än så för att föräldrarna ska kunna läggas någon oaktsamhet till last. I HFD 2018 ref. 6 nämns att det i utredningen finns uppgift om två händelser som rör föräldrarnas omsorgsförmåga. Då HFD menade att utredningen inte gav stöd för att föräldrarna brustit i omsorgen på det sättet som nämnden gjort gällande beslutade HFD att någon grund för vård inte förelåg. HFD krävde alltså i HFD 2018 ref. 6 stöd i utredningen för en särskild

³¹⁴ FUP mål nr 1770-18.

³¹⁵ KSU mål nr 2180-17.

³¹⁶ KSU mål nr 2180-17.

situation, snarare än att som i RÅ 1996 ref. 91 i mer allmänna ordalag tala om att skadorna ska ha uppstått i hemmet eller i föräldrarnas vård.

Andra omständigheter som kan ha betydelse för domstolens bedömning om föräldrarna brustit i omsorgen är vad personer i föräldrarnas närhet samt vårdpersonal berättat om familjens livssituation i allmänhet. Förvaltningsrätten konstaterade i ett av de rena triadfallen inledningsvis att det genom den medicinska utredningen inte kunnat göras sannolikt varken att skadorna uppkommit genom misshandel eller genom annat ovarsamt handlande av föräldrarna. Då inte heller vad andra berättat om familjens livssituation gav skäl för en bedömning att föräldrarna brustit i omsorgen beslutade förvaltningsrätten att nämndens ansökan om beredande av vård skulle avslås.³¹⁷

Sammanfattningsvis verkar alltså avsaknaden av stöd i utredningen för ett tillfälle då föräldrarna borde ha ingripit vara någonting som domstolen i de rena triadfallen använt för att motivera att skäl för vård saknas. Till skillnad från vad HFD uttalade i HFD 2018 ref. 6 verkar sådant stöd i utredningen däremot *inte* utgöra en förutsättning för vård mot bakgrund av brister i säkerhetsmedvetandet i de mål där barnet förutom ett triadsymptom även uppvisat andra skador. Huruvida det är typen av skador som barnet uppvisat som haft betydelse för domstolens bedömning framgår inte av domskälen. Otvivelaktigt kan dock sägas att bedömningen skiljer sig åt i mål där det är fråga om andra yttre skador än bara ett triadsymptom och i de rena triadfallen.

3.5.4 Prognosbedömningen

Förutom att bakgrundsomständigheterna ska kunna göras sannolika är som sagt en förutsättning för vård att det även föreligger en påtaglig risk för skada. Inledningsvis kan sägas att i de mål där bakgrundsomständigheterna inte kan göras sannolika har domstolen inte heller skäl att pröva prognosrekvisitet. I de rena triadfallen har prognosrekvisitet därmed hanterats genom att domstolen konstaterat att eftersom det inte gjorts sannolikt att någon misshandel ägt rum alternativt att det inte förelegat brister i omsorgen, så föreligger heller inte ”[...] en konkret och påtaglig risk för att [barnets] hälsa eller utveckling skadas”.³¹⁸ I resterande mål där domstolen bedömt att det inte förelegat något vårdbehov har prognosrekvisitet inte alls berörts då bakgrundsomständigheterna inte ansetts kunnat göras sannolika.³¹⁹ Denna prövning stämmer överens med den som presenterats tidigare och innebär att prognosbedömningen görs i ett andra led i förhållande till prövningen av bakgrundsomständigheterna.

Det är i stället i de övriga fallen, d.v.s. de mål där domstolen bedömt att socialnämnden kunnat göra brister i omsorgen (och i ett mål eventuellt misshandel) sannolika som sättet på vilket domstolen hanterar prognosrekvisitet är intressant. För att återknyta till vad Diesen menat avseende att prognosbedömningen kräver att hänsyn tas till de intresseavvägningar som aktualiseras vid ett tvångsingripande, kan konstateras att domstolarna inte i något mål uttryckligen resonerat t.ex. kring det ingrepp som ett omhändertagande innebär i samband med att prognosrekvisitet prövas. Prövningen av prognosrekvisitet har i stället hållits relativt kortfattad.

³¹⁷ FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

³¹⁸ FMA mål nr 6426-20.

³¹⁹ FUP mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20, KSU mål nr 2180-17 och KST mål nr 372—374-21.

I ett mål där förvaltningsrätten bedömde att vårdbehov förelåg på grund av brister i omsorgen konstaterades en påtaglig risk för skada då föräldrarna inte kunnat redogöra för hur barnet skadats. Det menade domstolen innebar en risk för nya skador om barnet skulle återvända till hemmet.³²⁰ Efter att målet överklagats till kammarrätten gjordes även en liknande bedömning där kammarrätten menade att ”det förhållandet att föräldrarna inte kan redogöra för hur [barnet] skadats gör att det finns en risk för att han skadas på nytt och det finns därför ett vårdbehov på grund av brister i omsorgen”.³²¹ När barnet uppvisar livshotande skador och det finns misstanke om misshandel eller att föräldrarna inte kan lämna någon godtagbar förklaring till skadorna verkar kravet på konkreta omständigheter därmed uppfyllas i form av de uppvisade skadorna. Som exempel kan nämnas ett mål där barnet uppvisat hjärnblödning och lårbensbrott. Förvaltningsrätten konstaterade att en påtaglig risk för skada förelåg, men utan att närmare redogöra för varför.³²² I ett mål där det var oklart hur barnets skador uppkommit bedömde förvaltningsrätten skadorna ha uppkommit genom yttre påverkan varför föräldrarna ändå brustit i omsorgen då de inte kunnat skydda barnet från skadorna. Detta utan att domstolen över huvud taget berörde frågan huruvida det faktum att föräldrarna brustit i omsorgen dessutom innebar att det förelåg en påtaglig risk.³²³ Kammarrätten fastställde förvaltningsrättens dom.³²⁴

HFD resonerade på liknande sätt i RÅ 1996 ref. 91 där de konstaterade att ”det förhållandet att [barnet] vid två tillfällen har kunnat utsättas för sådant våld utan att föräldrarna har kunnat lämna en godtagbar förklaring till det inträffade [får] anses innebära att det förelegat brister i omsorgen om [barnet] som medfört en påtaglig risk för hans hälsa”.³²⁵ Enbart förekomsten av skador av ett visst allvar i kombination med att föräldrarna inte kan lämna en tillräcklig förklaring för hur skadorna uppkommit innebär alltså att det också finns en risk för barnet att utsättas för skadorna igen, varför konkreta omständigheter för en risk bedöms föreligga.³²⁶ Mot bakgrund av sättet på vilket domstolarna resonerar, eller kanske snarare inte resonerar kring prognosrekvisitet i de ovan nämnda målen från den empiriska studien, som samtliga varit mål där domstolen beslutat att vården ska beredas alternativt bestå, verkar redan förekomsten av allvarliga skador innebära att även prognosrekvisitet är uppfyllt, även fast (eller kanske just p.g.a. att) orsaken till skadorna inte kunnat fastställas. Trots att det för s.k. presumtionsverkan egentligen torde krävas att ett övergrepp som dessutom är av ett visst allvar är styrkt kanske det i de aktuella målen ändå går att tala om en s.a.s. dold presumtionsverkan, där prognosrekvisitet alltid är uppfyllt så länge barnet bara uppvisar tillräckligt allvarliga skador. I sådana fall finns inget krav på att något brott ska vara styrkt, då det verkar räcka med att det varit fråga om bristande säkerhetsmedvetande med följderna livshotande eller allvarliga skador.³²⁷

³²⁰ FUP mål nr 1770-18.

³²¹ KST mål nr 8231-18.

³²² FGO mål nr 1461-20.

³²³ FUP mål nr 903-20.

³²⁴ KST mål nr 4336-20.

³²⁵ RÅ 1996 ref. 91. Se även HFD 2011 ref. 6.

³²⁶ Jfr prop. 1989/90:28, s. 63.

³²⁷ Se Diesen m.fl., 2003, s. 146 angående att brottet ska vara styrkt.

4. Slutsats och avslutande reflektioner

4.1 Skakvåld som grund för tvångsvård

Om ett tvångsomhändertagande aktualiseras, initialt eventuellt genom ett omedelbart omhändertagande, har domstolen att för det första pröva om något av de vårdrekvisit som tar sikte på redan inträffade omständigheter i barnets hemmiljö sannolikt har inträffat: i skakvåldsmålen vårdgrunderna fysisk misshandel eller brister i omsorgen. Om någon misshandel inte kan göras sannolik, kan barnets skador ändå läggas föräldrarna till last som brister i omsorgen. Det förutsätter mot bakgrund av HFD 2018 ref. 6 att det finns stöd i utredningen för en situation då föräldrarna borde ha ingripit för att skydda barnet från att skadas, men enligt äldre praxis från HFD, RÅ 1996 ref. 91, kan det för att grund för vård ska anses föreligga räcka med att skadorna uppstått i hemmet. På grund av det osäkra vetenskapliga läget bakom skakvåld och triaden går det sällan med tillräcklig grad av säkerhet att fastställa om skadorna faktiskt uppstått genom misshandel, varför vårdrekvisitet brister i omsorgen i stället aktualiseras som en andrahandsgrund för vård.

Om bakgrundsomständigheterna kunnat fastställas krävs för tvångsvård även att det föreligger en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas om barnet stannar kvar i eller återvänder till ett hem som brister. Det handlar i det avseendet om att göra en prognosbedömning där det krävs konkreta omständigheter för att någon risk ska anses föreligga, exempelvis i form av att barnet uppvisat skador som föräldrarna inte kunnat lämna någon förklaring till. Vid allvarigare övergrepp mot barnet, som upprepad misshandel av grövre slag, talas också om en s.k. presumtionsverkan innebärande att någon prognosbedömning inte behöver göras. Det anses, förutsatt att misshandeln är s.a.s. *styrkt*, i sådana fall alltid förlägga en påtaglig risk för skada och därmed en presumtion för vård. Som framgått är dock frågan om det inte egentligen också går att tala om en *dold* presumtionverkan i sådana fall där barnet uppvisar skador som föräldrarna inte kunnat förklara, oberoende av om något brott har kunnat styrkas. Detta i bemärkelsen att en påtaglig risk under sådana förhållanden alltid anses föreligga om bakgrundsomständigheterna (brister i omsorgen) har kunnat göras sannolika.³²⁸

Sammanfattningsvis behöver således såväl de retrospektiva som de framåtblickande omständigheterna bevisas för att ett beslut om tvångsvård ska kunna fattas och det är, åtminstone i mål om beredande av vård, socialnämnden som har att göra detta. Precis som det i förvaltningsmål gällande ”normalkravet” så gäller även i LVU-mål beviskravet sannolikt. Vid domstolens prövning i LVU-målen har domstolen dock inte enbart att förhålla sig till huruvida beviskravet är uppfyllt, utan har även att ta hänsyn till andra intresseavvägningar. Å ena sidan barnets absoluta rätt att inte bli utsatt för våld och å andra sidan det intrång i privat-och familjelivet som ett tvångsomhändertagande innebär. Prövningen i LVU-målen skiljer sig därmed i stor utsträckning från den som görs i allmän process.

När fråga är om att fastställa vad som kan ha orsakat de skador som barnet uppvisar krävs vid prövningen kunskap som går utöver den som domaren besitter, varför sakkunnigbevisning behöver tillföras målet. Sakkunnigbevisning har som utgångspunkt ett högt bevisvärde i LVU-processen,

³²⁸ Se RÅ 1996 ref. 91 och HFD 2011 ref. 6.

varför särskilt det förhållandet att flera sakkunniga är överens i sina respektive utlåtanden kan komma att indirekt avgöra utgången i det mål vari de uttalar sig. Av största vikt är däremot att domaren intar ett kritiskt förhållningssätt till den sakkunnigbevisning som förekommer i målet och gör en självständig bevisvärdering. Mot bakgrund av att skakvåldsdiagnosen och under vilka omständigheter en sådan i medicinskt hänseende anses bevisad är omtvistad, kan tänkas att de sakkunniga inte alltid kommer vara överens om vad som kan förklara barnets skador. I sådana fall kan det vara lättare för domstolen att göra en självständig värdering av bevisningen och att därmed inte heller ta den slutsats den sakkunnige representerar för given.

4.2 Förvaltningsdomstols hantering av misstänkt skakvåld

Avseende resultaten från den empiriska undersökningen finns skäl att på nytt sätta antalet mål som varit föremål för den empiriska studien i kontrast till de 5 368 LVU-mål som avgjordes bland förvaltningsrätterna 2020. I den empiriska studien ingick 9 domar, där domstolen i totalt 5 av dessa fattade beslut om tvångsvård. Samtliga mål har varit sådana att det framförts en misstanke om skakvåld, varför domstolen har haft att ta ställning till under vilka omständigheter sådant våld kan utgöra grund för tvångsvård. Antalet mål som ingått i den empiriska studien är talande för i vilken utsträckning misstanke om skakvåld idag blir föremål för förvaltningsdomstols prövning och i någon mån även för i vilken utsträckning skakvåld över huvud taget förekommer på ett sådant sätt att insatser från socialnämnden aktualiseras. Det har vidare visat sig att socialnämnden inte i något mål yrkat att tvångsvård ska beredas alternativt bestå ensamt mot bakgrund av fysisk misshandel, men däremot har tvångsvård yrkats mot bakgrund av fysisk misshandel i kombination med brister i omsorgen. Inte i något av dessa mål har socialnämnden specificerat på vilket sätt den påstådda misshandeln ska ha gått till, utan huruvida skakvåld kan ha orsakat de aktuella skadorna har i stället de sakkunniga som förekommit i målet varit först med att uttala sig om. Sakkunnigbevisning har förekommit i samtliga de mål som ingått i den empiriska studien och så även misstankar om skakvåld – det senare i större eller mindre utsträckning. Domstolen ställs inför en svår situation när den nödgas inte bara förhålla sig till, utan också göra en prövning av bevisning som hör till ett främmande vetenskapligt fält. Sakkunnigbevisning kan i sådana fall användas som ett hjälpmedel för att nå en så korrekt slutsats som möjligt, där det som nämnt är av största vikt att domstolen *självständigt* prövar bevisningen i målet.

Den empiriska studien har visat att domstolen också gör en självständig prövning av den bevisning som förekommit i målen. Inte i något mål har det förhållit sig på det sättet att domstolen väljer en sakkunnigs linje och går på den, utan i stället har de olika sakkunnigas bedömningar ställts mot varandra och prövats i förhållande till den övriga bevisning som förekommit i målet. Kanske är det också just det faktum att det i flera av målen förekommit sakkunniga som haft olika uppfattningar som domstolen har varit tvungen att pröva sakkunnigbevisningen även i förhållande till övrig bevisning, varför tillförandet av sakkunnigbevisningen fyllt sin funktion. Den brist på konsensus som råder avseende skakvåldsdiagnosen samt huruvida det går att dra några slutsatser kring eventuella underliggande sjukdomar kan tänkas förklara de sakkunnigas skilda uppfattningar och således också möjliggöra att domstolen gör en självständig prövning.

Vidare har den empiriska studien visat att det för att få en förståelse för hur domstolen hanterar misstanke om skakvåld i LVU-processen egentligen går att dela upp de aktuella målen i två kategorier: dels de där barnet i fråga uppvisat samtliga av triadens symptom, dels de där barnet uppvisat ett av symptomen som ingår i triaden, men också andra symptom som kan tänkas tala för att barnet blivit utsatt för yttre våld. Avseende målen i den första kategorin, de rena triadfallen, så fattar inte domstolen i något av målen beslut om ett tvångsingripande, varken mot bakgrund av fysisk misshandel eller brister i omsorgen. Alltså kan mot bakgrund av den empiriska studien konstateras att tvångsvård *inte* sker på grund av misstanke om isolerat skakvåld enbart på grund av att barnet uppvisat triaden. Detta får enligt mig uppfattas som ett tecken på att SBU-rapportens slutsats avseende det osäkra vetenskapliga läget bakom triaden fått stort genomslag i förvaltningsdomstolarna. Antagligen i kombination med vad HFD uttalade i HFD 2018 ref. 6, d.v.s. att det för ett beslut om tvångsvård krävs ett starkt vetenskapligt stöd för slutsatsen att barnet enbart mot bakgrund av att det uppvisar vissa skador utsatts för misshandel. Avseende den delen av domstolens prövning i de rena triadfallen som tar sikte på eventuella brister i omsorgen så visar den empiriska studien att domstolen även där förhåller sig till HFD 2018 ref. 6 och prövar huruvida det finns stöd i utredningen för en situation då föräldrarna borde ha ingripit. Eftersom stöd för någon sådan situation inte föreligger i något av de rena triadfallen, har heller inte fattats beslut om tvångsvård. I den kategorin av mål där barnet uppvisat ett av triadens symptom, men också andra symptom som skulle kunna tala för fysiskt våld, har domstolen i samtliga dessa mål fattat beslut om ett tvångsingripande. Det är däremot bara i eventuellt ett av målen, som ett sådant beslut fattats mot bakgrund av att det kunnat göras sannolikt att barnet blivit utsatt för fysisk misshandel.

Gemensamt för de båda kategorierna av mål är därmed att prövningen av brister i omsorgen görs i ett andra led i förhållande till om någon misshandel ägt rum. Till skillnad från de rena triadfallen har domstolen dock i samtliga av de övriga fallen menat att det föreligger ett vårdbehov. Frågan är därför vad det egentligen är som särskiljer målen i de två kategorierna från varandra när det kommer till när brister i omsorgen anses föreligga. Omständigheterna i målen skiljer sig nämligen sällan så mycket åt bortsett från förekomsten av triaden, där det exempelvis kan konstateras att föräldrarna inte i något av målen erkänt att de på något sätt misshandlat eller brustit i omsorgen om barnet. Det förekommer alltså i båda kategorierna av mål s.a.s. oförklarliga skador som i många fall hävdats kunna förklaras av underliggande sjukdomar. I båda kategorierna av mål har det däremot funnits för mycket osäkerheter kring eventuella underliggande sjukdomar för att några sådana kunnat fastställas. Om det hade gått att förklara skadorna med underliggande sjukdomar och att skadorna således kunnat uppstå genom s.k. normal spädbarnshantering krävs inte nödvändigtvis oaktksamhet eller bristande säkerhetsmedvetande hos föräldrarna för att skadorna ska kunna uppstå. Något vårdbehov hade under sådana förhållanden antagligen inte ansetts föreligga. Sägna kan alltså att underliggande sjukdomar hos barnet innebärande en ökad känslighet utgör en sådan omständighet som hade kunnat innebära att beviskravet inte uppnåtts och att det alltså inte kunnat göras sannolikt att föräldrarna varken utsatt barnet för misshandel eller brustit i omsorgen.

När det kommer till prövningen av brister i omsorgen har domstolen i båda kategorierna mål prövat detta i förhållande till s.k. övriga omständigheter, där vad som avseende sådana omständigheter krävs för att vårdgrund ska föreligga inte helt och hållet har kunnat klargöras. I det följande kommer jag dock redogöra för vissa hållpunkter som jag kunnat uttyda.

HFD 2018 ref. 6 tar avseende brister i säkerhetsmedvetandet enligt min uppfattning inte bara sikte på s.k. renodlade triadfall, vilket i och för sig var vad som prövades i målet, utan det faktum att det krävs stöd i utredningen för en situation där föräldrarna borde ha ingripit bör rimligtvis vara tillämpligt på alla mål där brister i säkerhetsmedvetandet görs gällande. Det framgår av den empiriska studien att det faktum att det *inte* finns stöd i utredningen för någon sådan situation i de rena triadfallen också används för att motivera att ett tvångsingripande *inte* är nödvändigt, medan domstolen i de övriga fallen inte över huvud taget motiverar beslutet om tvångsingripande med att en sådan situation faktiskt förelegat. Bedömningen har då i stället grundats på att föräldrarna inte kunnat lämna någon trovärdig förklaring till skadorna i kombination med att de uppstått när barnet varit föräldrarnas vård. Om det är den omständigheten att domstolen bedömer att skadorna uppkommit i hemmet (eller i föräldrarnas vård) som gör att föräldrarna läggs skadorna till last, trots att det inte kunnat klargöras hur skadorna uppkommit, så överensstämmer bedömningen i någon mån med den som gjordes i RÅ 1996 ref. 91. Det kan konstateras att HFD 2018 ref. 6 kräver stöd i utredningen för en särskild situation som påvisar bristande säkerhetsmedvetande hos föräldrarna, medan HFD i RÅ 1996 ref. 91 i mer allmänna ordalag talar om att skadorna ska ha uppstått i hemmet.

Att stöd i utredningen för en särskild situation inte verkar krävas i de övriga fallen leder närmast till att det alltid föreligger grund för tvångsvård så länge barnet uppvisar skador över huvud taget, oberoende av om skadorna kan kopplas till några brister eller oaktsamhet hos föräldrarna. Vidare menar jag att det i fråga om barnet uppvisar allvarliga eller livshotande skador också går att prata om en s.a.s. *dold* presumtionsverkan där det, trots att en prognosbedömning i någon mån görs, alltid bedöms föreligga en påtaglig risk så länge barnet bara uppvisar tillräckligt allvarliga skador. En sådan dold presumtionsverkan i kombination med att föräldrar anses ha brustit i säkerhetsmedvetandet om barnet uppvisar skador som bedöms ha uppkommit i hemmet – men utan annat särskilt stöd i utredningen – innebär att ett vårdbehov många gånger kommer anses föreligga, trots att orsaken till skadorna inte kunnat klargöras.

Sammanfattningsvis kan alltså avseende de rena triadfallen sägas att oavsett om triaden förekommer tillsammans med andra skador eller inte, så har inte domstolen i något av målen bedömt det föreligga ett behov av vård, varken mot bakgrund av fysisk misshandel eller brister i omsorgen. Avseende de övriga fallen kan sägas att domstolen i samtliga av dessa beslutat om vård mot bakgrund av brister i omsorgen, men inte i något – förutom i eventuellt ett – på grund av misshandel. Gemensamt för båda kategorierna mål är att det inte varit möjligt att fastställa vare sig huruvida barnet blivit utsatt för skakvåld eller om det kan ha lidit av någon underliggande sjukdom som kunnat ge upphov till skadorna. Skillnaden mellan målen visar sig i stället när det kommer till bedömningen om det förelegat brister i omsorgen och vad som krävs för att sådana brister kan anses ha förelegat. Resultatet från den empiriska studien visar därmed att tvångsingripanden *inte* sker med anledning av varken påståenden om utövat skakvåld och/eller förekomsten triaden – vare sig i de rena triadfallen eller de övriga.

Även fast det på grund av vad som kan utläsas av domskälen i de domar som varit föremål för den empiriska studien inte verkar som att triaden har någon betydelse för om det föreligger grund för vård, så är det intressant att det går att se ett så tydligt mönster i hanteringen av målen beroende på

om samtliga triadsymptom föreligger eller inte. Förekomsten av triaden kanske därför ändå har betydelse, fast i bemärkelsen att domstolen – på grund av de medicinsk-diagnostiska osäkerheter som triaden är så tätt förknippad med – anser sig vara mer begränsad att besluta om tvångsvård i de mål där samtliga av triadens symptom föreligger, och alltså håller sig mer strikt till HFD 2018 ref. 6. Så fort det däremot finns en lucka – d.v.s. när barnet enbart uppvisar ett av triadens symptom i kombination med andra skador – att gå runt vad HFD senast uttalat verkar domstolen också göra det.³²⁹ Triaden får därmed indirekt betydelse i fråga om vad som krävs för att brister i säkerhetsmedvetandet ska utgöra vårdgrund, där det faktum att barnet *inte* uppvisar samtliga triadsymptom blir en säkerhetsventil för att kunna beredas vård. Denna säkerhetsventil verkar däremot inte göra sig gällande avseende de rena triadfallen när barnet uppvisat andra skador än triaden, utan det är själva förekomsten av triadens samtliga symptom som blir avgörande för utgången i målet.

4.3 Avslutande reflektioner

Som framgått har den medicinska forskningen ännu inte nått i mål huruvida triaden bevisar skakvåld. SBU-rapporten har fått motta kritik från flera håll och nya studier har publicerats. Mot bakgrund av detta går det antagligen att tycka olika saker om sättet på vilket SBU-rapporten verkar ha fått genomslag i domstolsprocessen. Utan att göra anspråk på att en gång för alla slå fast var vi medicinskt-diagnostiskt befinner oss i skakvåldsfrågan, får min uppfattning ändå landa i att det vetenskapliga stödet alltså är osäkert. Under sådana förhållanden ska enligt HFD:s praxis heller inte enbart förekomsten av vissa symptom ensamt kunna bevisa att ett barn utsatts för misshandel och således föranleda ett tvångsingripande.

Det går kanske att tänka sig att domstolarna, vilket HFD banat väg för, väljer en lämplig mellanväg när de menar att tvångsvård på grunden misshandel genom skakvåld inte i något mål kunnat göras sannolik. Detta mot bakgrund av att det osäkra vetenskapliga läget innebär att beviskravet inte kan uppnås. Den bilden kompliceras dock av de intresseavvägningar som gör sig gällande i mål om tvångsvård av barn. Att triaden som diagnosmetod för skakvåld är osäker skulle egentligen kunna innebära en lika stor felmarginal åt varje håll. Å ena sidan att barn som är i behov av insatser inte får dem eftersom det inte med tillräcklig grad av säkerhet går att fastställa om barnet utsatts för misshandel eller bristande omsorg och å andra sidan att barn som *inte* är i behov av några sådana insatser separeras från sina familjer, där det är de senare fallen som hittills fått stå i fokus i mediareporteringen om skakvåldet. Den lösning på problemet med osäkerheten bakom skakvåldsdiagnosen som jag själv gick in i uppsatsarbetet med tanken om att SBU-rapporten och HFD 2018 ref. 6 skulle ha inneburit, har möjligtvis med facit i hand i stället inneburit en förskjutning. Om problemet tidigare var att domstolarna för s.a.s. säkerhets skull vid misstänkt skakvåld tvångsvårdade ett barn extra kanske vi idag nått en punkt där barn som egentligen *eventuellt* är i behov av insatser inte längre får dem. Det verkar därmed som att sättet på vilket domstolarna hanterar misstanke om skakvåld men framför allt förekomsten av triaden – på grund av det osäkra

³²⁹ Se exempelvis kammarrättens uttalande att "[d]et förhållandet att LVU är en skyddslagstiftning för barn innebär enligt kammarrättens uppfattning att eventuella tveksamheter om skadornas uppkomst bör tala emot att låta den pågående vården upphöra" i KST mål nr 8231-18.

vetenskapliga läget – hamnat i ett sorts moment 22 där det som står att förlora väger lika tungt vilken väg vi än väljer. Det är lika illa att ta ett barn ifrån en fungerande hemmiljö som att låta det stanna kvar i en som brister. Av rättssäkerhetsskäl är det förstås ändå välkommet att HFD i HFD 2018 ref. 6 sätter ramen för under vilka omständigheter en diagnos som föranleder rättsliga ingripanden innebärande ett stort intrång i rätten till privat- och familjeliv kan fastställas. Så länge skakvårdsdiagnosen fortsätter vara osäker är min uppfattning när det kommer till att säkerställa en rättssäker process och enhetlig rättstillämpning att förvaltningsdomstol även fortsättningsvis hanterar förekomsten av skakvåld och/eller triaden på det sätt som de i den empiriska studien visat sig göra. Beviskravet i LVU-mål är förhållandevis högt ställt av en anledning och om den bevisning som förekommit i målet inte når upp till beviskravet, må det vara på grund av ett osäkert vetenskapligt läge, ska heller inte tvångsvård aktualiseras. För att kunna minimera den felmarginal – åt båda hållen – som nu kan tänkas föreligga behövs snarast medicinsk forskning som så långt det är möjligt klargör under vilka förhållanden det går att bevisa att ett barn utsatts för skakvåld. Dittills bör vi vara observanta på den nu eventuellt rådande risken för att samhället missar barn som egentligen är i behov av insatser.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1979/80:1 om socialtjänsten.

Prop. 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Statens offentliga utredningar

SOU 1964:27. Lag om förvaltningsförfarandet.

SOU 2000:77. Omhändertagen - Samhällets ansvar för utsatta barn och unga.

SOU 2015:71. Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU.

Övrigt offentligt material

FN:s kommitté för barnets rättigheter. *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011) Barnets rätt till frihet från alla former av våld.*

FN:s kommitté för barnets rättigheter. *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) om Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa.*

RättsPM 2016:3. *Abusive head trauma och annat grovt våld mot små barn.* Göteborg: Åklagarmyndigheten, 2018.

Socialstyrelsen. *Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa: Nationell kartläggning 2018.* Stockholm: Socialstyrelsen, 2019.

Socialstyrelsen. *LVU: Handbok för socialtjänsten.* Stockholm: Socialstyrelsen, 2020.

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. *Skakvåld – Triadens roll vid medicinsk utredning av misstänkt skakvåld.* Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, 2016.

Statens medicinsk-etiska råd. *Etisk analys av skakvåld.* Stockholm: Smer, Socialdepartementet, 2016.

Sveriges domstolar. *Årsredovisning 2020.* Jönköping: Domstolsverket, 2020.

Litteratur

Diesen, Christian; Lagerqvist Veloz Roca, Annika. *Bevis 7 Bevisprövning i Förvaltningsmål*. 1. uppl., Stockholm: Norstedts Juridik, 2003.

Edelstam, Henrik. *Sakkunnigbeviset - en studie rörande användningen av experter inom rättsväsendet*. (Diss.) Uppsala: Univ., 1991.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars. *Rättegång IV*. 7. uppl., Stockholm: Norstedts Juridik, 2009.

Forsman, Maria. *Rättsliga ingripanden vid föräldrars våld och övergrepp mot barn*. (Diss.) Umeå: Umeå Universitet, 2013.

Lindkvist, Gustav. *Bevisfrågor i Förvaltningsprocessen: En Översikt*. 1. uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2019.

Lindkvist, Gustav. *Utredningsskyldighet, Bevisbörda Och Beviskrav i Förvaltningsprocessen*. (Diss.) Stockholm: Stockholms universitet, 2018.

Mattsson, Titti. *Barnet och rättsprocessen : rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. (Diss.) Lund: Univ., 2002.

Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap För Uppsatsförfattare: Ämne, Material, Metod Och Argumentation*. 4. uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2018.

Schiratzki, Johanna. *Barnrättens Grunder*. 7. uppl., Lund: Studentlitteratur, 2019.

Schiratzki, Johanna. *Föräldraansvar i Valfärdsrätten : Om Vårdnad, Vårdnadstvister Och Barnskydd*. 1. uppl., Stockholm: Norstedts Juridik, 2013.

Singer, Anna. *Barns Rätt*. 2. uppl., Uppsala: Iustus förlag, 2019.

Svensson, Gustav. *Högsta Förvaltningsdomstolen Och Tvångsvården : Om Betydelsen i Rättssäkerhetshänseende Av Domstolens Domar Angående LVU Och LVM*. 1. uppl., Stockholm: Norstedts Juridik, 2012.

Tryblom, Carl-Gustaf; Törnqvist, Tomas; Hellström, Caroline. *Omedelbart Omhändertagande Av Barn Och Unga*. 1. uppl., Stockholm: Norstedts juridik, 2020.

von Essen, Ulrik. *Processramen i Förvaltningsmål: Ändring Av Talan Och Anslutande Frågor*. 2. uppl., Stockholm: Wolters Kluwer, 2016.

Artiklar

Guthkelch, A.N., *Infantile Subdural Haematoma and its Relationship to Whiplash Injuries*, British Medical Journal, 1971, vol. 2(5759).

Guthkelch, A.N. *Problems of Infant Retino-dural Hemorrhage with Minimal External Injury*. Houston Journal of Health Law & Policy, 2012, vol. 12.

Lucas, Steven; Bårtås, Anna; Edstedt Bonamy, Anna-Karin; Törnudd, Lisa; Wide, Peter; Ottoman, Gabriel. *The way forward in addressing abusive head trauma in infants - current perspectives from Sweden*, Acta Paediatrica, 2017, vol. 106 (7).

Ommaya, A. K., Faas, F., and Yarnell, P., *Whiplash Injury and Brain Damage - An Experimental Study*, Journal of the American Medical Association, 1968, vol. 204.

Sandgren, Claes. *Om empiri och rättsvetenskap (del I)*. JT 1995/96, s. 726–748.

Sandgren, Claes. *Om empiri och rättsvetenskap (del II)*. JT 1995/96, s. 1035–1059.

Sandgren, Claes. *Om teoribildning och rättsvetenskap*. JT 2004/05, s. 297–333.

Thiblin, Ingemar; Andersson, Jacob; Wester, Knut; Wikström, Johan; Högberg, Göran; Högberg, Ulf. *Medical findings and symptoms in infants exposed to witnessed or admitted abusive shaking: A nationwide registry study*, PLoS ONE 15(10), 2020.

Wahlberg, Lena. *Rätt svar på fel fråga. Typ III-fel vid användningen av expertkunskap*. JT 2009/10, s. 889–900.

Öster, Ulrika. *Rättsläkarna - Viktigt att vara kritisk*. Advokaten, nr 8 2018, årgång 84.

Internetkällor

Clevesköld, Lars. Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 § Karnov (JUNO), (12/11-2021).

Clevesköld, Lars. Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 2 §. Karnov (JUNO), (8/11-2021).

Clevesköld, Lars. Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 6 § 1 st. 1 p. Karnov (JUNO), (5/11-2021).

Clevesköld, Lars. Socialtjänstlag (2001:453) 14 kap 1 §. Karnov (JUNO), (4/11-2021).

Elliot, Katia; Jaktén, Anna; Mattisson, Karin; Lindahl, David. *De misstänktes ha misshandlat sitt spädbarn – baserat på omdiskuterade diagnosen för skakvåld*, SVT nyheter 24/2-2021 (20/9-2021). <https://www.svt.se>.

Elliot, Katia; Jaktén, Anna; Mattisson, Karin; Lindahl, David. *Gabriels sjukdom orsakade frakturen som läkaren misstänkte var misshandel*. SVT nyheter 24/2-2021 (3/11-2021). <https://www.svt.se>.

Elliot, Katia; Jaktén, Anna; Mattisson, Karin; Lindahl, David. *Shaken baby syndrome - från sanning till ifrågasatt diagnos*. SVT nyheter 24/2-2021 (16/9-2021). <https://www.svt.se>.

Lucas, Steven. *Kommentar till SBU-rapporten "Skakvåld – en systematisk litteraturöversikt"*. 3/5-2016 (7/11-2021). <https://www.sbu.se>.

Lynoe, Niels; Eriksson, Anders. *»Triaden« räcker inte för att diagnostisera skakvåld*. Läkartidningen 22/3-2018 (4/11-2021). <https://lakartidningen.se>.

Lönnheim, Charlotte. Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 2 §. Lexino 12/4-2021 (JUNO).

Lönnheim, Charlotte. Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 21 §. Lexino 12/5-2021 (JUNO).

Rikshandboken - barnhälsovård för professionen. *Barnhälsovårdens nationella program*. 22/2-2018 (5/11-2021). <https://www.rikshandboken-bhv.se>.

Svenska barnläkarföreningens delförening för barn som far illa. *Medicinsk rutin - handläggning av misstänkt spädbarnsmisshandel*. 19/2-2019 (3/11-2021). <https://bsfi.barnlakarforeningen.se>.

Svenska barnläkarföreningens delförening för barn som far illa. *Misstänkt misshandel av unga barn Checklistlista för medicinsk utredning och samverkan*. 2/4-2019 (3/11-2021). <https://bsfi.barnlakarforeningen.se>.

1177 Vårdguiden. *Att skaka ett barn kan ge hjärnskador*. 2/7-2021 (5/11-2021). <https://1177.se>.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725.

NJA 2014 s. 699.

Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ Ab-36/83.

RÅ 83 2:102.

RÅ 1985 2:83.

RÅ 1987 ref. 123.

RÅ 1987 ref. 160.

RÅ 1990 ref. 97.

RÅ 1990 ref. 108.

RÅ 1991 ref. 67.

RÅ 1996 ref. 91.

RÅ 2001 not. 107.

RÅ 2009 ref. 64.

HFD 2011 ref. 6.

HFD 2013 ref. 61.

HFD 2014 ref. 46.

HFD 2014 ref. 50.

HFD 2017 ref. 42.

HFD 2018 ref. 6.

Kammarrätterna

Kammarrätten i Sundsvalls dom 2017-03-07 i mål nr 24-17.

Kammarrätten i Sundsvalls dom 2018-06-26 i mål nr 2180-17.

Kammarrätten i Stockholms dom 2019-02-27 i mål nr 8231-18.

Kammarrätten i Göteborgs dom 2020-05-07 i mål nr 1863-20.

Kammarrätten i Stockholms dom 2020-09-17 i mål nr 4336-20.

Kammarrätten i Stockholms dom 2021-03-01 i mål nr 372—374-21.

Förvaltningsrätterna

Förvaltningsrätten i Uppsalas dom 2018-09-17 i mål nr 1770-18.

Förvaltningsrätten i Göteborgs dom 2020-03-19 i mål nr 1461-20.

Förvaltningsrätten i Uppsalas dom 2020-06-11 i mål nr 903-20.

Förvaltningsrätten i Malmös dom 2020-07-24 i mål nr 6426-20.

Förvaltningsrätten i Uppsalas dom 2021-01-18 i mål nr 7800-20, 7802-20, 8256-20.

Justitieombudsmannen

JO:s beslut dnr 6223-2013.